

Multidimenzionális nemi sztereotípiák a 21. század versenysportjában Magyarországon

Doktori értekezés

Béki Piroska

Testnevelési Egyetem
Sporttudományok Doktori Iskola

Témavezető: Dr. Gál Andrea egyetemi docens, PhD

Hivatalos bírálók: Dr. Tibori Tímea tudományos főmunkatárs, CSc
Dr. Müller Anetta egyetemi docens, PhD

Szigorlati bizottság elnöke: Dr. Túry Ferenc egyetemi tanár, PhD

Szigorlati bizottság tagjai: Dr. Vingender István főiskolai tanár, PhD
Dr. Szabó Attila egyetemi docens, DSc

Budapest

2017

TARTALOM

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE.....	4
1. BEVEZETÉS.....	5
1.1 A témaválasztás indoklása.....	10
1.2 Kutatási kérdések.....	13
1.2.1 A sportágakkal kapcsolatos nemi sztereotípiák.....	13
1.2.2 Sportszocializáció és sportágválasztás kérdésköre.....	13
1.2.3. A nemi identitás és a nemi szerepek kérdésköre.....	13
1.3 Hipotézisek.....	14
2. SZAKIRODALMI HÁTTÉR ÉS ELMÉLETI KERETEK.....	15
2.1 A kutatási témával kapcsolatos általános fogalmak.....	15
2.2 A nemek szociológiájának rövid története.....	21
2.3 A nemek problematikája a modern sportban – történeti vonatkozások.....	24
2.4 Nemi sztereotípiák a sport világában.....	32
2.5 Nemi szocializáció, nemi identitás, nemi szerepek.....	42
2.6 Sportszocializáció és sportágválasztás a nemi különbségek tükrében.....	50
2.7 A hazai vonatkozású kutatási eredmények kapcsolódási pontjai.....	55
2.8 A nemi sztereotípiák multidimenzionális modellje.....	61
3. CÉLKITŰZÉSEK.....	62
4. MÓDSZEREK.....	63
4.1 Módszertani alapvetés.....	63
4.2 A kérdőív.....	66
4.3 A félig strukturált mélyinterjú.....	66
4.4 A minta jellemzői.....	67
5. EREDMÉNYEK.....	74
5.1 A sport és a nem összefüggései a sztereotípiák tükrében.....	74

5.2 A nemi szocializáció és a sportszocializáció korai szakasza, a sportágválasztás sajátosságai	105
5.3 A nemi szerepekről alkotott vélemények.....	111
6. MEGBESZÉLÉS	113
7. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS AJÁNLÁS	123
7.1 Tézisek – válasz a hipotézisekre	123
7.2 Ajánlás	126
8. ÖSSZEFOGLALÁS	128
9. SUMMARY	130
10. IRODALOMJEGYZÉK	132
11. A SZERZŐ TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓINAK JEGYZÉKE... 143	
11.1 A szerző nem a témával kapcsolatos publikációinak jegyzéke	143
12. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	144
MELLÉKLETEK	145

RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

BSRI: Bem Sex Role Inventory

NOB: Nemzetközi Olimpiai Bizottság

PAQ: Személyes Tulajdonság Kérdőív

RG: Ritmikus Gimnasztika

1. BEVEZETÉS

A mai kor nyugati társadalmában a nemi szerepek változása miatt egyre kevésbé szembetűnőek azok az eltérések, melyek a férfiak és nők az adott kultúrában hagyományosnak nevezhető norma- és értékrendszerében, viselkedésformáiban, tevékenységeiben évtizedekkel ezelőtt mutatkoztak. Napjainkban szélesebb és látványosabb a nők gazdaságot, politikát vagy éppen a munkaerőpiacot érintő szerepvállalása, de ezzel a "területfoglalás"-sal párhuzamosan már egy ellentétes irányú társadalmi folyamatnak is tanúi lehetünk: bár nem a nőkével azonos mértékben, de megindult a férfiak megjelenése is azokon a társadalmi színtereken, amelyek hagyományosan a gyengébb nemhez kötődtek. Ezek a folyamatok a 21. századra igen felgyorsultak, és velük párhuzamosan dinamikusan alakul a férfiasság-nőiesség koncepciója is. Léteznek hagyományos és immáron modernnek nevezhető női-férfi szerepek, melyek kultúránként sokszor hasonlóak; ezekhez köthetők férfias és nőies viselkedésformák, személyiségjegyek, de a nemekhez társulnak olyan sztereotípiák is, amelyek leírják az aktuálisan „ideális” vagy éppen attól eltérő nőt/férfit. Az így meghatározott társadalmi nem - az angolszász terminológiából már hazánkban is átvett gender - koncepciójának több vonatkozásban a biológiai nem képezi az alapját (pl. azért van ún. nőies munka, mert a nők gyengébb fizikumúak), de olyanok is, amelyeket nem lehet ahhoz kötni (a nők kevésbé bátrak, mint a férfiak, ezért egyes tevékenységek nem valók nekik); a nemekhez kötött biológiai, pszichológiai és kognitív jellemzők mentén pedig rögzülnek a nemi sztereotípiák.

Ezek, valamint maga a férfiasság és nőiesség koncepciói a nemek társadalmi helyzetében történő változásoknak köszönhetően lényegesen többet módosultak a 20. században, mint a biológiai nem definíciója, bár az orvostudomány, és azon belül is a genetika fejlődése számos kapcsolódó problematikát és megoldást tárt fel (a nemi kromoszómák, illetve a nemi hormonok szintjének atipikussága, a transzszexualitás jelensége, a nemátalakító műtétek lehetősége, stb). Mindez, valamint a nemek közötti egyenlőség - egyenlőtlenség, esélyegyenlőség - egyenlőtlenség hosszú idő óta fennálló dilemmája megkérdőjelezhetetlenné teszi a nyugati társadalomtudományokban már évtizedek óta jelen lévő gender kutatások létjogosultságát. A nemekkel kapcsolatos kérdéskörök vizsgálatát különösen indokolják az azokban mutatkozó kultúránkénti és

korszakonkénti eltérések és változások, illetve az érintett jelenségek kiszélesedő spektruma, amelyek ma már felölelik a társadalmi élet minden területét nemcsak szűken véve a gender, de az inter-, és multidiszciplináris összefüggések rendszerében is.

A nemek, de különösen a nők helyzetével és szerepével kapcsolatban hatalmas változást hozott a modern feminista társadalomelmélet megjelenése, amely a nőmozgalmak több hullámát követően először vetették fel a nemek közötti esélyegyenlőség szükségességét és vizsgálták azt a mindennapi élet különböző területein. Mindaddig a nők tulajdonképpen láthatatlanok voltak a társadalomtudományok számára, az új irányzat képviselői viszont a nemek viszonyának leírására, az azok háttérében húzódó problémák feltárására törekedtek, illetve válaszokat és megoldási lehetőségeket kerestek a férfi-női egyenlőtlenséggel kapcsolatosan felmerült kérdésekre. Amint Takács (2006:109) írja, „A társadalmi nemek tudománya amolyan »posztdiszciplináris diszciplína«, amelynek tágabb keretében jól megférnek egymással az esetleg nagyon különbözőnek tűnő témák, módszerek és látásmódok”. Az ideológiák színpadán azonban erősen ütköznek a vélemények a gender-mainstreaming-gel kapcsolatban: a liberális felfogás szerint a szabadságjogokhoz hozzátartozik az is, hogy az ember a biológiai nemétől függetlenül maga dönthesse, hogy nőként, vagy férfiként éli le az életét, és nem lehet szexuális korlátok közé sem szorítani. A keresztény-konzervatív eszmerendszer véleménye ugyanakkor az, hogy a radikális feministák által kialakított felfogás beleszól a természet rendjébe, és ezzel egyenesen veszélyezteti az emberiség jövőjét. Mindez ugyanis az erkölcsök leépülésével jár (pl. szexuális viselkedésformák változása), mert a hagyományos női és férfi identitásokat, és vele együtt a „megszokott” normákat pusztítja, vagy legalábbis zúrösen keveri. Ennek manifesztálódása újabban erős a divat nemzetközi világában: androgün modellek vonulnak ki egyszer nőként, egyszer férfiként a kifutóra, a nemi szempontból „megzavarodott” kollekciókon pedig sokszor még azok is megdöbbennek, akik egyébként nem ragaszkodnak mereven a hagyományos nemi szerepekhez.

Változnak a családban betöltött funkciók is, melyeket a legtöbb társadalom a hagyományos nemi szerepekkel azonosít. A nők életmenetét ezek határozták meg, míg a férfiak leginkább a társadalmi tevékenységekben jelennek meg, mint a pénzkereset, létfenntartás, munka. A nők feladata a házastárs ellátása és a gyermek nevelése, a

férfiszerep pedig a nővel való interakcióban nyilvánul meg (Buda, 1998). Már itt is érezhetők a személyes és általános konfliktusok, melyek a nőket érintve mintegy előszobái a sztereotípiáknak, előítéleteknek. A nemi szocializáció 20. századi változásai közül a legfontosabbnak éppen az a fejlődés tűnik, mely széles körben együtt járt a nők jogképességének elismerésével és egyenlő jogaik fokozatosan kiterjedő biztosításával. A nők már az ipari forradalom idején megjelentek a munkaerőpiacon, bár akkor még csak szakképzetlen segédmunkás munkakörökbe tudtak beszivárogni (Somlai, 1997). Kitértek a háziasszonzerepből, és a család mellett is munkába álltak mi több, az egyre divatosabb szingliséget is felvállalva karriert építettek. Megnyílt előttük a közélet, a politika, a kultúra, és azon belül a sport több területe is.

A nemi viszonyokkal, a nők esélyegyenlőtlenségével kapcsolatos konfliktusok sokrétűek. A férfiak elnyomó uralma a modern társadalmakban megmaradt, ezért egyértelműen a nők feladata harcolni az egyenjogúságért (Andorka, 2006). A nők „kitörésére” adódó egyik lehetséges megoldás, ha megkísérelnek „férfiakká válni” és alkalmazkodnak a “férfias” szakmákhoz. A férfiak hatalmi pozíciója és a munkamegosztás kapcsolata nagy szerepet játszott és játszik a legáltalánosabb egyenlőtlenségi viszonyok meghatározásában.¹ A társadalmi „kiszorítási mechanizmusok” nemek közötti összeütközéssel, konfliktusokkal is járnak. Az átlagember fél a konfliktustól, negatívnak tartja. A társadalommal foglalkozó tudományok azonban érzékelik a konfliktusok társadalmi problémák megoldásában tapasztalható erejét is. A szociálpszichológia megközelítése szerint „...[M]indennapi vívódásaink az önmagunkkal folytatott harc, vagy egyezkedés szintén a konfliktusok világába tartoznak. A különféle belső motívumok, tudatos vagy tudattalan törekvések közötti ütközések, az egymásnak ellentmondó elvárásokhoz való igazodás vágya, a megfelelés és az önértékelés ambivalenciája a kora gyermekkortól kezdve életünk végéig elkísér. A szocializáció a kulturált világ kívánalmainak a követése és a saját késztetések folyamatos küzdelme. A vágyak és a vágyak mérséklésének vagy

¹ A „**fiúsítás**” **jogintézménye** szerint a régi joggyakorlatban, ha a családban nem volt fiú utód, ill. az korán vagy váratlanul elhalt, a családnak jogában állt a lányokat fiúsíttatni, hogy a családi vagyont ők örökölhessék. Fiús családban a lányok nem örököltek, a hozományukon kívül semmit nem kaptak, e szigorúság célja a családi birtok elaprózódásának meggátolása volt.

halasztásának kényszere, az észszerűség kényszere az érzelmi világ felett, az Én korlátozás a Másik vagy a Többiek miatt” (Barcy, 2012:17-18). A modern társadalmak alapja a verseny. Az egyén minden életszakaszában a legkülönbözőbb versengéseken keresztül ér el sikereket vagy él át kudarokat. A gyors felismerések, az azonnali reakciók elősegítői azok a sztereotípiák, amelyek alapját képezhetik az előítéleteknek (Varga és Tibori, 1997). A csoport a társadalom működésében az egyén folyamatosan változásokat él meg, problémahelyzetek sokaságát éli át. Bármilyen ellentéttel szembesül konfliktuson megy keresztül, vagyis a konfliktus a szocializáció egy formája. A modern társadalmakban a verseny kontrolláltan folyik és ez a társadalom demokratikus működésének a lehetőségét teremti meg.

A társadalmi nemek kutatása hazánkban csak az 1989-1990-es rendszerváltozás után indult meg, így a nyugati országokhoz képest – több évtizeddel elmaradva attól - napjainkban is még gyermekcipőben jár. Igaz ugyan, hogy a gazdasági életben és a munkaerőpiacon történt átrendeződés is jóval később indult meg.

Bár a gender szempontú kutatásokban mind nemzetközi, mind magyar viszonylatban elsősorban olyan témák kapnak prioritást, mint a nők munkaerő-piaci helyzete, vezetői pozíciókba kerülésre való esélye, a közéletben és a döntéshozatalban való részvétele, valamint a családban betöltött szerep, a gyermeknevelés feladata (de ezek nem minden esetben fókuszálnak csak a nőkre, történhetnek a férfiakkal való összehasonlításban is), a vizsgált területek között már a sport is megjelent. Nem véletlen ez: miközben a nők munkamegosztásban elfoglalt helye, korlátozott megjelenése a férfi szakmákban csak kevésbé tükrözi a nők helyzetének megváltozását - hiszen a női karrierépítési elköteleződést erősen korlátozza és „lenyomja” az úgynevezett foglalkozási "üvegplafon" és az „üveglift” létezése -, a sportba napjainkra olyan mértékben hatoltak be a női nem képviselői, hogy azzal egy korábban egyneműnek tartott társadalmi alrendszer formáltak binárisá. A nők megjelenése, majd egyre nagyobb arányú részvétele a verseny- és szabadidősportban markánsan jelzi, milyen mértékben változott meg a társadalmi vélekedés azzal kapcsolatban, hogy mit tehetnek és mire képesek a nők. Megjelenésük a sportban nyilvánvalóvá tette, hogy a hölgyek egy új területen kívánnak egyenlő jogokat szerezni a férfiakkal - nem kevés kihívás elé állítva ezzel a berögzült nemi sztereotípiákat. A női sport képviselői ugyanis mind többen és mind

több formában bizonyosságot tettek arról (ami más vonatkozásban a történelem folyamán a női hősöknek köszönhetően kiderült), hogy a „gyengébb nem” lehet erősebb, bátrabb, kitartóbb, és sikeresebb, mint egy férfi, hogy fizikailag és pszichésen is emberfeletti teljesítményre képes csakúgy, mint a másik nem képviselői. A sport így vált a nemi sztereotípiák átalakulásának egyik fő terepévé és kezdte el foglalkoztatni a sport, a nemek és a társadalom összefüggéseivel foglalkozó kutatókat, szakembereket. Mindazonáltal a sport és a gender kapcsolatára fókuszáló átfogó kutatások azonban azóta sem váltak jellemzővé Magyarországon.

Miközben a 20. század a női sport nagy előretörésének időszaka volt, az utóbbi évtizedekben ezen a területen egy kettős folyamat zajlik: egyrészt megjelentek a nők a tradicionálisan maszkulin versenyszámokban, és ez nemcsak magában a női sportban, hanem a nemek viszonyának alakulásában is fontos szerepet játszik, hiszen egyes versenyszámok jönnek létre. Másrészt a férfiak is elkezdtek szerepelni azokban, a korábban csak a nőknek fenntartott sportágakban, melyekre eddig nem volt lehetőségük. Ez a jelenség jól megfigyelhető például a vizes világbajnokságokon, ahol egy kifejezetten nőiesnek tartott sportágban, a szinkronúszásban 2014-ben zöld utat kaptak a férfiversenyzők is.

Az, hogy a sport, és azon belül elsősorban a női sport hogyan fejlődik a jövőben, attól is függ, hogy a társadalom – és azon belül a sportszakemberek tábora – miként tekint a férfiasnak titulált sportágakat meghódító nőkre. Ugyanakkor az is lényeges, hogy ezek a „hódító” sportolónők miként vélekednek saját helyzetükről, önmagukról és a környezetük általi megítélésükről. Ennek az összetett problémának a feltárását választottam értekezésem témájának, melynek háttérében nemcsak a hagyományos érdeklődésem, hanem saját, a sportéletben szerzett gyakorlati tapasztalataim is fellelhetők.

A disszertáció – mindamelllett, hogy áttekinti a téma hazai és nemzetközi szakirodalmának legfontosabb eredményeit – bemutatja a társadalmi nem elméleteit, a gender és a sport összefüggéseit, valamint a nemi sztereotípiák sportbeli manifesztációit. A dolgozat problémafeltáró céllal vizsgálja Magyarországon a női sport egyes területeit, a sportszakember-képzésben részt vevő egyetemi hallgatók sportágakkal és azok képviselőivel kapcsolatos attitűdjeit és az abban megnyilvánuló

sztereotípiákat, a sportolónők önmagukról és társaikról alkotott véleményeit, majd az empirikus kutatási eredményeken keresztül mutatja be a különböző jelenségek közötti összefüggéseket. Szándékaim szerint a kutatási eredményeim összefoglalása segítheti a női sport, illetve a női sportolók megítélésével kapcsolatos fejlődési irányok bemutatását és értelmezését.

1.1 A témaválasztás indoklása

„... amikor az ember a tudományt műveli, nem függetlenedhet a magánéletétől!” (Hadas, 2004)²

Az értekezés témaválasztásában egyrészt saját családi és versenysportolói múltam, másrészt az azt követő sportszakemberi tevékenységem során szerzett tapasztalataim játszottak legfőképpen szerepet, mivel több sportággal, több szempontból is kapcsolatban voltam, illetve vagyok jelenleg is.

Családunk hagyományai a talán legkeményebbnek tartott sportághoz, az ökölvíváshoz kötődnek. Énekes István – nagymamám bátyja – és számos fiútestvére, illetve nagypapám, Bondi Miksa világ-, és Európa-bajnoki érmekeket szerző bokszolók voltak. Én voltam ez első a családban, aki fiatal nőként szerette volna bizonyítani rátermettségét erre a sportágra amely, bár hagyományosan férfi territóriumnak számított, egy ideje azonban versenyzési lehetőséget kínál a nők számára is. Ezzel természetesen a családunk hírnevét is öregbíteni kívántam, lelkesen felbuzdulva a nagy elődök sikerein. Szüleim nem örültek a terveimnek, sőt egyenesen tiltottak ettől a sporttól, ezért titokban jártam edzeni. Szerencsére nagyszüleim támogattak, a nagypapám kezdett el velem edzőként foglalkozni. Az első magyar bajnokságot úgy nyertem, hogy szüleim nem tudták, min is veszek részt pontosan. A győzelmemről értesülve 3 napig nem beszéltek velem, de miután látták, hogy nem tudnak eltántorítani

² Gács Anna, Hadas Miklós, Hernádi Miklós, Lafferton Emese, Neményi Mária: A nő, a férfi, az ember. Nemi különbségek és tudományos vizsgálódás. (Vita a Mindentudás Egyetemének klubjában 2004. április 19-én)

a terveimtől, végül beletörődtek a választásomba, így később bokszolói karrierem csúcusaként eljuthattam az első női világbajnokságra az USA-beli Scrantonba, ahol hatodik helyezést értem el. Persze megértettem, hogy édesanyám féltett az ökölvívástól, az ütésektől és azzal járó fájdalomtól, sérülésektől, de ugyanakkor érdekes, hogy közben egy olyan másik sportágat választottak nekem, amely szintén magában hordozza nemcsak a sérülés, hanem a komoly baleset veszélyeit is: négyévesen síelni küldtek. Később a sípályákon, a kapuk között bizonyítottam tehetségem abban a mozgásformában, amely felé ők tereltek, s melyet kifejezetten támogattak. Az ökölvívásban a kapott ütések, a síelésben pedig a gyakran 100 km/h-s sebesség jelenti a veszélyforrást, sőt, utóbbiban a halálos baleset, vagy a súlyos sérülés tudomásom szerint gyakoribb, mint a bokszban. Míg a sípályán a „férfias” bátorságomon, a ringben elsősorban a keménységemen és küzdeni tudásomon, illetve több esetben azon csodálkoztak el az emberek, hogy nőies a kinézetem, és egyenes az orrom. Nem ez volt az elképzelésük egy női ökölvívóról.

Versenyzői pályafutásomat mindkét sportágban már hosszú évekkkel ezelőtt befejeztem, de mindmáig érdeklődéssel figyelem az ökölvívó, illetve síversenyeket és versenyzőket, az utánpótlás és a felnőtt korúakat egyaránt; emellett ökölvívásban edzőként, majd bíróként, sí sportágban pedig oktatóként van lehetőségem belülről is érzékelni az ezen a két területen zajló változásokat. Ugyanakkor síoktatói munkámban szinte minden alkalommal bizonyítanom kell, hogy egy nő is meg tud tanítani egy férfit jól síelni. Részben ennek a harcnak, másrészt a szakmához kötődő sajátos életmódnak – telente több hetet, néha hónapokat dolgozunk külföldön - köszönhető, hogy a női síoktatók alulreprezentáltak az oktatók között. Szabadidőmben ökölvívó bíróként számos alkalommal tapasztalom ma is, hogy megdöbbennek az emberek a bokszolói múltam hallatán, de sokszor szembesülök olyan nézői, vagy egyéb véleményekkel is, amelyben negatívan beszélnek a női szakágról és annak képviselőiről. Miközben a 2012-es londoni ötkarikás játékokon három súlycsoportban ringbe léphettek a hölgyek is, tapasztalataim szerint a női boksz elfogadottsága, és a képviselőikkel kapcsolatos megítélések nem sokat változtak. Különösen azért lenne szükséges a változás, mert a modern korban a női és a férfi sportolókat nem a biológiai különbségek választják el egymástól, hanem sokkal inkább összeköti őket a teljesítményről, az elkötelezettségről, a győzelemről, a felülkerekedésről, a helyzet uralásáról alkotott azonos felfogásuk.

Meggyőződésem, hogy a küzdősportok területén a férfi és a női versenyzők között a belső motivációkban, a győzni akarásban nincs különbség - bár a küzdelem látványa különböző lehet. Mi több, a nők kitartóbbak, célorientáltabbak és tudatosabbak az egy-egy versenyre történő felkészülésnél.

Míg azt látom, hogy egyes sportágak női szakágainak létjogosultsága megkérdőjelezhetetlen, más sportágakban viszont folyamatosan harcolniuk kell a nőknek az elismerésért. Ez utóbbi nagyon jellemző az ökölvívásra és a labdarúgásra. Az elfogadás hosszú folyamat, mégis e sportágak esetében kérdéses számomra, hogy egyáltalán képes-e a társadalom jó szemmel nézni egy ökölvívó vagy egy labdarúgó nőre. Ugyanakkor a férfiak megjelenése is szokatlan és különös azokban a sportágakban, ahol korábban nem szerepelhettek.

Az elmúlt években a Testnevelési Egyetem oktatójaként egyre inkább elkezdett érdekelni az általam tapasztalt jelenségek tudományos háttere. Elsősorban az, hogy milyen a férfias sportágakat választó nők megítélése nemcsak a sport, hanem az élet egyéb területein is, és milyen nemi sztereotípiákon alapulnak ezek. A téma vizsgálatára ösztönöztek az egyre gazdagabbá váló szakirodalmi források, az új kutatási eredmények, közöttük témavezetőm, dr. Gál Andrea tudományos munkássága a női sport területén. Egyre inkább úgy éreztem, hogy időszerű lenne ebben a témában egy átfogó vizsgálatot végezni Magyarországon. A kutatási téma megválasztásában kulcsszerepe volt Eleanor Metheny (1965) több mint fél évszázaddal ezelőtt írt tanulmányának, mely a sportágak nemi szempontú megítélésével foglalkozott, s mely kíváncsivá tett, hogy vajon az elmúlt 50 évben milyen változást jelezne egy hazai kutatás ezen a területen. A modern női szerepek erősen csökkentették azokat a korábbi, sokszor durva nemi sztereotípiákat, amelyek alapján fél évszázada a nők számára alkalmasnak, elfogadottnak, vagy éppen ellenjavalltnak tartották a sportágak többségét, ezért fontosnak tartottam megvizsgálni, hogy a női sport, és a sportoló nők vonatkozásában is megfigyelhető-e ez a változás. Bár több sportágban vizsgálták a női versenyzők szerepvállalásának létjogosultságát, kutatásommal egy olyan átfogó elemzést kívánok nyújtani, amely során a mai kor társadalmi szükségletei felől közelítem a problémát. Ez segíti annak megértését, hogy milyen sztereotípiák kapcsolódnak az egyes sportokban résztvevők megítéléséhez a hazai kultúrában, de

segíthet abban is, hogy az ilyen előítéletek megszűnése vagy legalábbis gyengülése elérhető legyen.

1.2 Kutatási kérdések

A kutatást megelőzően a következő, az egyes dimenziókra vonatkozó kérdéseket fogalmaztam meg:

1.2.1 A sportágakkal kapcsolatos nemi sztereotípiák

1. Mely sportágak sorolhatók ma hazánkban a Metheny-féle kategóriarendszer különböző típusaiba?
2. Milyen nemi sztereotípiák jelennek meg a leendő sportszakemberek véleményében a sportágakkal, illetve azok képviselőivel kapcsolatban?
3. Melyik nemre jellemzőbb a sztereotip gondolkodás?
4. Hogyan függ össze a szülő iskolai végzettsége a válaszadók sportágakra vonatkozó sztereotip gondolkodásával?
5. Mi a véleményük önmagukról, egymásról, és sportágaikról a nőies vagy férfias sportot választó női versenyzőknek?

1.2.2 Sportszocializáció és sportágválasztás kérdésköre

1. Milyen hasonlóságok és különbségek fedezhetőek fel a különböző sportágakat űző nők sportszocializációs folyamatában?
2. Tapasztalható-e eltérés (apa-anya sportága, testvéri hatások, sportági előélet, stb.) sportágválasztásukban?

1.2.3. A nemi identitás és a nemi szerepek kérdésköre

1. Tapasztalható-e eltérés a nemi identitás alakulásának folyamatában a feminin és a maszkulin sportágat űző nők között?
2. Mi jellemzi a maszkulin és a feminin sportágakat űző nők gondolkodását a nemi szerepekkel kapcsolatban?

1.3 Hipotézisek

Kutatásomat megelőzően az alábbi hipotéziseket fogalmaztam meg:

1. Napjainkra a sportágak nemi vonatkozásának társadalmi elfogadottsága Metheny kategóriarendszeréhez képest változott.
2. A maszkulin sportágak és az azokban résztvevők megítélésében nem jelennek meg sztereotípiák, de női szakágának létjogosultságát ma is megkérdőjelezzik azon tradicionális férfisportoknál, amelyekre a nagyfokú agresszió, illetve extrém fizikai igénybevétel jellemző.
3. A sztereotipizálás a férfiak körében erősebben jelentkezik, mint a nők esetében, és előbbieket erősebben kötődnek a hagyományos nemi szerepekhez is.
4. Az alacsonyabb iskolai végzettségű szülővel rendelkező válaszadók körében a sportágakhoz köthető nemi sztereotípiák gyengébbek, mint a magas iskolai végzettségű szülő gyermekei esetén.
5. A nőies sportágakat általában a szülők választják lánygyermeküknek korai életkorban, míg a férfias sportágakat a sportoló nők maguk választják több sportág kipróbálása után.

2. SZAKIRODALMI HÁTTÉR ÉS ELMÉLETI KERETEK

A fejezetben mindenekelőtt felsorakoztatom azokat a fogalmakat, melyek a kutatás témájával kapcsolatban felmerültek, majd releváns szakirodalmi forrásokon és teóriákon keresztül bemutatom vizsgálatom elméleti keretét.

2.1 A kutatási témával kapcsolatos általános fogalmak

A magyar nyelvben nem, az angol nyelvben azonban egyértelműen elkülönül a biológiai (sex) és a **társadalmi nem (gender)** értelmezése, pedig fontos a két megközelítés között különbséget tenni. A biológiai nem anatómiailag meghatározott, míg a társadalmi nem pszichológiai, társadalmi és kulturális különbségeket jelöl (Giddens, 1997). A nem és a gender fogalmakat néha egymás szinonimájaként használják, pedig a közöttük lévő fogalmi különbséget nem szabad összemosni. Egyes szerzők a nem kifejezést fenntartják a férfiak és nők közötti biológiai különbözőségek kifejezésére, a gender fogalmát ugyanakkor a férfiakra (pl. vezetés, függetlenség, agresszivitás), illetve a nőkre jellemző személyiségjegyekre és elfogadott viselkedésmintákra (érzékenység, édesség, gyermekgondozás) egyszerűsítik (Bem, 1981). Mások úgy vélik, a meghatározások közti különbségtétel jóval összetettebb. Judith Butler (1990) például azzal érvel, hogy a gender nem kulturális és nem természeti egység; a gender egy többoldalú kulturális jelenség, amely révén a „nemi természet” vagy a „természetes nem” keletkezik és marad fenn, mint „jelentés előtti”, kultúra előtti, politikailag semleges felület, amelyen a kultúra cselekszik. Másképpen a **társadalmi nem** fogalma a férfiak és a nők számára megfelelőnek és elfogadottnak tartott énképpel és viselkedéssel kapcsolatos társadalmi elvárásokra utal. A biológiai nem határozza meg, hogy férfinak vagy nőnek születtünk, míg a társadalmi nem azzal foglalkozik, hogy mik az adott társadalom elvárásai viselkedésünkkel, énképünkkel szemben (Jackson és Scott, 2002). Utóbbin értjük azon kulturális értékek, beállítottságok, szerepek, praktikák és tulajdonságok összességét, amelyek a nemiség alapján fejlődnek ki. Buda (1985) szerint a biológiai fejlődéshez kapcsolódó tulajdonságokkal szemben a gender egyrészt pszichológiai különbségeket takar, másrészt a **maszkulinitás** és **feminitás**, azaz a férfiasság és nőiesség társadalmilag kialakított jellemzőihez kötődik. Bővebben érthetjük rajta az olyan kulturális szerepek, értékek, trendek, beállítottságok,

tulajdonságok összességét, melyek egy adott nemhez tartoznak. Ezek egy része a biológiai determináltsághoz kapcsolódik, vagyis a magasabb, erősebb, nagyobb izomtömegű férfi erősebb jellem, jobban viseli a megpróbáltatásokat, terhelhetőbb, vadsága, agressziója, indulatai dominálnak, míg a fizikailag gyengébb nő kisebb teljesítményekre képes, ugyanakkor kedves, gyengéd, érzelmes. Amint Rosta és Ádám (2014) írja, a világ legtöbb társadalmában vannak bizonyos tradicionális férfi és női szerepek, „férfias és „nőies” viselkedésjegyek, de az adott kultúrák érték-, norma- és szokásvilágából következik, hogy mit jelent a nő és a férfi. Ebben azonban még az adott társadalmon belül is lehetnek különbségek korok, rétegződési típusok, illetve azok egyes csoportjainak tekintetében is. Nem véletlen jegyzi meg Gács³ (2004), hogy „Mozgó kategóriaként kell kezelnünk, hogy mit tartunk nőiesnek, illetve férfiasnak, hiszen ezek történelmileg és kultúránként változó fogalmak.”

A **társadalmi nemek** kutatása nem egyetlen diszciplínát, nem egységes tudományágat és nem egyfajta módszert jelent, hanem sokkal inkább egy szemléletmódot, illetve tematikus csoportot a társadalom- és humántudományokon belül. A **gender studies** megközelítésmódjai elsősorban a férfiak és a nők számára előírt szerepek közötti különbségekre, e szerepek egymáshoz való viszonyára fókuszálnak. Emellett igyekeznek feltárni, hogy a nemi viszonylatok milyen mértékben ágyazódtak be a különböző társadalmi intézményekbe – így például a sportba is. A nyugati társadalmak kutatásaiban mindenkor jelen van a nemek viszonyának vizsgálata, és az utóbbi évtizedekben már olyan „posztdiszciplináris diszciplínává nőtte ki magát, amelynek tágabb keretében jól megférnek egymással az esetleg nagyon különbözőnek tűnő témák, módszerek és látásmódok” (Takács, 2006:109). Sőt, míg kezdetben a gender jellegű kutatások a nőkre fókuszáltak, mára ez a férfiakra is kiterjedtek. A társadalmi nem vizsgálata alapvetően társadalomkritikai, illetve filozófiai jellegű (Rosta és Ádám, 2014). A társadalmi nem fogalmához, a két nemhez kapcsolt tevékenységek és szerepek mellett a nőiességhez, illetve a férfiassághoz kapcsolt tulajdonságokat, személyiségvonásokat is társítanak, de emellett nemi sztereotípiák is befolyásolják az adott társadalom „ideális férfi” és „ideális nő” elképzeléseit (Rosta és Ádám, 2014).

³ <http://origo.hu/itthon/20040405hogyan.html> (letöltés ideje: 2015.03.20.)

A **gender mainstreaming** összefoglalja azokat a gyakorlatokat, melyek a nemek közötti társadalmi esélyegyenlőtlenségek felszámolására íródtak, és felhívja a figyelmet a nemek közötti esélyegyenlőség elősegítésére, valamint érvényesítésére mind a politikai életben, mind a vezetésben, döntéshozásban, illetve a magasabb pozíciók elérésében. A nemek közötti viszony a társadalomban ugyanis hierarchikus jellegű, melynek következtében a nők az említett területeken jellemzően hátrányt szenvedhetnek el.

A nők egyenlőtlen helyzetére, az esélyegyenlőtlenségre először a feminista mozgalmak hívták fel a figyelmet. A **feminizmus** politikai eszme és mozgalom, amely már a 17. században megjelent, de ténylegesen csak az első hullám idején, a 19. században kezdte érvényesíteni elsődlegesen a nők választójogának elnyerésére irányuló akaratát. A feminista mozgalmak nagy szerepet játszottak abban, hogy rávilágítottak a modern társadalmakban a nők kisebb-nagyobb egyenlőtlenségeire a mindennapi élet számos területén, így a sportban is. A gender és a sport kapcsolatának vizsgálatára eleinte elsősorban olyan kutatók vállalkoztak, akik önmagukat feministaként definiálták, vagy szimpatizáltak az ideológiával.

Az egyének a **szocializáció** során sajátítják el azokat a normákat és értékeket, melyek révén integrálódni tudnak a társadalomba. Ennek része a **nemi szocializáció**, vagyis az a folyamat, amely során az egyén megtanulja a társadalmi nemi szerepeket. A gyermek fejlődése részeként, a környezetével való interakciók során azonosul biológiai nemével, kialakul a bizonyosság benne, hogy melyik nemhez tartozik, tehát megalapozódik **nemi identitása**. A nemi azonosság tudata öt-hat esztendőskor táján alakul ki, párhuzamosan a fogalmak invarianciájának létrejöttével. A nemi azonosság azonban még nem egyenlő a **nemi szereppel**; csupán annyit jelent, hogy a gyerek a fizikai karakterisztikumok alapján kategorizálja önmagát. Az egyén tehát korán megismeri azokat a viselkedésformákat, melyek a saját neméhez igazodnak, s melyek alapvetően szocio-kulturális termékek - társadalom befolyással van a nemi identitás alakulására, hiszen saját magunk alakítjuk, változtatjuk a nemi szerepek tartalmát. Ezek megtanulásában a kortársaknak, illetve a felnőtt modelleknek van fő szerepe, mert információkat nyújtanak a gyermek számára arról, hogy mely tevékenységek melyik nemhez tartoznak (Ranschburg, 1984). A létező nemi mintázatokkal igen nehéz szembehelyezkedni - írja

Statham (1986), de Bourdieu (2000) szerint is hasonló a helyzet, a társadalom elvárja tagjaitól, hogy miután beleszületett egy nembe, annak megfelelően „nőként” vagy „férfiként” viselkedjen.

Giddens (1997:364) azt állítja, hogy „A nőket nem biológiai adottságaik akadályozzák meg abban, hogy bizonyos foglalkozásokat ellássanak, hanem az emberek olyan szerepekre szocializálódnak, amelyeket kulturálisan elvárnak tőlük.” Ez nem csak a munkamegosztásra lehet igaz, hanem más típusú tevékenységekre, így a sportolásra is. Connell (1987) szerint az iskolai közegben, amelyben a gyerekek önálló lépéseket tesznek a társadalmi nemek értelmezése területén, nem feltétlenül válnak külön a maskulin, illetve feminin tulajdonságok és tevékenységek, hiszen mindkettő megjelenik például akkor, amikor a lányok is részt vesznek az iskolai versenysportokban. A család, a kortársak és az oktatási intézmények mellett a média tekinthető napjainkban olyan közegnek, amelyek fontos szerepet játszanak a szocializáció egy másik aspektusában, a **sportszocializációban**. A sportszocializáció az a folyamat, melynek során az egyének elsajátítják a sporttal kapcsolatos szerepeket, a sporthoz kötődő értékeket, normákat és megtanulnak eligazodni a sportkultúrában. A sport mindig is betöltött egy olyan funkciót, hogy segítsen a férfiaknak „férfivá válni”, akár a maskulin fizikum, akár a személyiségjegyek vonatkozásában. Nem véletlen, hogy a sport sokáig férfitevékenységnek számított, és hosszú időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a modern sport a nőket is egyre nagyobb számban fogadja be.

A **sport** szó Angliából származik, jelentése inkább a szabadidőre utal, kellemes, szórakoztató időtöltés fizikai aktivitással párosítva. A reneszánsz időszakban a latin *despotere* igéhez kapcsolódik, szellemi és fizikai erőfeszítésekkel egybekötött, időnként vetélkedésbe átcsapó, szórakoztató időtöltésként jelenik meg. Hoffmann és munkatársai (2007) megfogalmazásában a sport nemcsak azé, aki a legkiválóbb eredményeket éri el, hanem mindenkié, így az egész társadalom számára elérhetővé kell tenni. A tudományos kutatásokban leggyakrabban megjelenő kulcsfogalmak: az erőfeszítés, az élmény, a stratégia, a szervezettség, a verseny, a szabályok és a teljesítmény. Egyes kutatók esetében a sport klasszikus jegyei, mint a teljesítményelvűség vagy a testmozgás viszonylagossá válik. A mai értelemben vett sport szó már sokkal differenciáltabb jelentéssel bír, megjelennek benne a verseny és amatőr ágazatok és női-

férfi szakágak, az utánpótlás nevelés, a fogyatékosok sportja, diák sportkörök, stb. fogalmak is. Rétsági (2015) szerint napjaink társadalmának életében a modern sport egyre nagyobb jelentőséggel bír. Nő a benne résztvevők száma, bővül az ehhez kapcsolódó gazdasági szektor, és megjelennek azok az igények, amelyek a sport jelenségeinek, összefüggéseinek és sajátosságainak megismerésére épülnek. Istvánfi (2005) szerint a **modern sport** a 21. században önként vállalt fizikai aktivitás, mely meghatározott szabályok keretében zajlik. A testi képességek fejlesztésére fókuszál, illetve a különböző területeken a teljesítmény fokozására, vagy fenntartására irányul. A versenysportban minden esetben mások legyőzése áll a motiváció háttérében, míg a szabadidősportban az egészségvédelem, a szórakozás a legfőbb drive-ok. Géczi (2012) a hatályos sporttörvény szerinti definíciót alkalmazza: sporttevékenységnek minősül minden olyan fizikai aktivitás vagy szellemi sportágban kifejtett tevékenység, melyet szabadidő eltöltéseként kötetlen formában, szervezeten, illetve versenyszerűen végeznek meghatározott szabályok betartásával. A tevékenység minden esetben a fizikai erőnlét és a szellemi teljesítőképesség megtartását, illetve fejlesztését szolgálja. Más megközelítésben a sportolók, csapatok egyenlő feltételek mellett történő, meghatározott sportági szabályrendszer szerinti vetélkedése, amelyre az edzésekkel abból a célból készülnek fel, hogy a többi résztvevőt legyőzzék (Harsányi, 2001). A sport különböző részterületei közül a kutatók figyelme elsősorban az **élsportra** irányul, melyben hivatásos sportolók törekednek a lehető legjobb teljesítmények, vagyis rekordok elérésére.

Az alábbi, 1. táblázat azokat a sport-definíciókat tartalmazza, amelyek a tevékenység különböző, lényegi elemeire hívják fel a figyelmet.

1. táblázat: A sport definícióinak változása

Szerző/évszám	Definíció
Huizinga, 1955	Szabad tevékenység, mely nem kötődik anyagi érdekelttséghez, profithoz és saját szabályrendszerrel bír.
De Grazia, 1963	Tiszta szabadidő, melyben olyan tevékenységet végzünk, amely önmagáért létezik.
Takács, 1979	Sport = testkultúra.
Kun és Sipos, 1979	A teljesítőképesség formája, olyan szabad játék, mely

	fizikailag és szellemileg igénybe veszi a szervezetet.
Kelly, 1982	Szervezett fizikai erő kifejtés, mely szabályok keretein belül zajlik, formai követelményei vannak, melyben a felek összemérhetik erejüket.
Spears és Swanson, 1983	Testi, fizikai bátorság és érték, egy verseny, egy stratégia vagy egy esély, melybe a bekapcsolódás oka az élvezet és a végén az elégedettség elérése a cél.
Elvin, 1993	Szervezett keretek közötti fizikai aktivitás vagy verseny, melynek kimenetele befolyásolja az élmény minőségét.
András, 2003	Klasszikus értelemben a versengés formája a fizikai erő kifejtés, melyet a szabadidőnkben végzünk.

Forrás: Neulinger (2007)

A korábban említett fogalmak mindegyikéhez sztereotípiák kapcsolódnak. A **sztereotípiá** fogalma Lippmann (1922) nevéhez fűződik, ő beszélt először sematikus képekről, melyek a gondolatainkat meghatározzák - ezek alapján tipizáljuk az adott kultúrában meghatározott rendet, melyek segítenek átvetíteni környezetünkre (Csepeli, 1997). A sztereotípiák (Akadémiai Kislexikon, 1990) torzításon, túlzáson vagy leegyszerűsítésen alapuló elképzelések az egyénről egy csoporthoz való tartozása miatt. Kategorizáció, amely különféle társadalmi csoportok jellemzőnek tartott tulajdonságaira épül, közmegegyezésen alapul és tartós.

A nemekre vonatkozó **sztereotíp gondolkodásra** hagyományosan jellemző volt a férfias és nőies tulajdonságok éles kettéválasztása, illetve a tradicionális nemi szerepekhez, tevékenységekhez való ragaszkodás. A női és férfi nemi szerepek merev és korlátozó jellegét azonban jelentős akadállyal lehet tekinteni a személyiség kibontakozásában, éppen ezért egyre gyakoribb az a vélemény, miszerint jobb lenne, ha a férfiak és a nők, a nemi szerepüktől függetlenül, a szituációtól tennék függővé a viselkedésüket. Az ilyen szemléletmód teszi lehetővé a mai világ számára a nemi identitás, a társadalmi nem árnyaltabb jellemzését, és többkategóriás osztályozását. Bem (1981) véleménye ezt megerősíti: szerinte a társadalmi sztereotípiákkal szemben a „férfiasság – nőiesség” nem két egymástól teljesen független, és egymástól elkülöníthető dolog. A társadalmi nemhez a sztereotípiákon túl **előítéletek** is társulhatnak, amennyiben valamilyen negatív

viszonyulás jelentkezik egy egyénnel szemben azért, mert a férfiak, vagy a nők csoportjához tartozik. „A női nemi szerepekkel kapcsolatban álló előítéleteket nem tudatos ideológiaként kezelik, hanem olyan hallgatólagosan elfogadott véleményrendszerként, amely az adott kultúrára jellemző.” – állítja Bem (1970:355). A nemi szerepek változása azonban mind a nők, mind a férfiak esetében tetten érhető, mely a 20. század egyenjogúsítási törekvései, a tudományos fejlődés, valamint a jogi és politikai változások következtében különösen az előbbieik körében látványos. Ennek köszönhetően csökkentek a nőkkal szembeni durva sztereotípiák, és a nyíltan megjelenő szexista előítéletek (Rosta és Ádám, 2014).

2.2 A nemek szociológiájának rövid története

A társadalomról szóló elméletek egyidősek az emberiséggel, bár a szociológia csak a 19. században vált független tudománnyá, amikor levált a filozófiáról és elindult önálló útjára. Ekkortól beszélhetünk a szociológia tudománytörténetéről, előtte ugyanis a filozófusok alkottak elméleteket az élet, így a társadalom alakulásáról. A 19. század közepén a legnagyobb problémát az iparosodás és a kapitalizálódás jelentette, melynek egyaránt voltak pozitív és negatív hatásai. A munkásosztály életszínvonala rohamosan csökkent, elkülönültek az lakóhelyek a munkahelyektől, megnövekedett a városok népessége és megjelentek a devianciák (bűnözés, prostitúció, stb). A gyáripari népesség számarányának növekedésével a férfiak feladata a munka, pénzkereset lett, míg a nők otthon vezették a háztartást, így külön szférákba kerültek. Annak ellenére, hogy ekkor még nem beszélhetünk nőkérdésről, ez a társadalmi változás alapvetően megváltoztatta a férfiasság és nőiesség hagyományos koncepcióját.

A hosszú történeti áttekintés helyett a társadalomtörténeti folyamatban azokat a gondolkodókat és tudósokat emelem ki, akik a nőkérdés megfogalmazódásában, vagy új megvilágításba kerülésében fontos szerepet játszottak. Mivel a kutatókra leginkább saját kultúrkörük hatott, így országonként mutatom be a meghatározó elméletalkotókat.

August **Comte** (1798-1857), a szociológia szó megteremtője a francia társadalom újjászerveződésén dolgozott, mely sosem valósult meg. A nőket házimunkára és a család gondozására tartotta csupán alkalmasnak érzelmi és lelki alsóbbrendűségük miatt

(Kandal, 1988). Hasonló elméletekkel találkozunk Olaszországban Vilfredo **Paretotól** (1848-1923) és Németországban Fredinánd **Tönniestől** (1855-1936), ahol a nemi szerepekhez kapcsolódó sztereotip gondolkodás szintén megjelenik. Pareto fő gondolata az volt, hogy az embereket irracionális cselekedetek és irracionális ösztönök mozgatják.

Emile **Durkheim** (1858-1917) teremtette meg a szociológiai gondolkodás tudományos alapjait Franciaországban. A társadalmi munkamegosztás rendszerét a szolidaritással és a különböző foglalkozások szétválásával kapcsolta össze. Meglátása szerint a tradicionális kultúrákban a munkamegosztás alacsonyabb mértékű, mivel a társadalom tagjai hasonló érdeklődési körrel rendelkeznek, és hasonló foglalkozásokat űznek (Giddens, 2008; Durkheim, 2003). Műveiben differenciáltabb munkamegosztás fényében írja le a házastársi szolidaritást és a munka elosztását. Egy másik művében az öngyilkosságot elemezve vont párhuzamot a házassággal, amely abban az időben a férfi és a nő kapcsolatát kizárólagosan törvényesítette. Kimutatta, hogy az öngyilkossági arányok társadalmanként különböznek, de hosszabb idő alatt ismétlődések is megfigyelhetők. Ezen túl a házasság és az öngyilkosság között lehetséges kapcsolatra is rávilágított, feltárva a két nem közötti eltérő jellemzőket. A nőtlen férfiakat és a hajadon nőket hasonlította össze a nős férfiakkal és a férjezett nőkkel. Eredményei szerint a nős férfiak körében alacsonyabb az öngyilkosok aránya, a nőknél viszont ennek pont az ellenkezőjét bizonyította be (Durkheim, 2003).

Karl **Marx** (1818-1883) az ipari forradalom hatására bekövetkező társadalmi változásokat elemezte. Leginkább gazdasági alapon közelítette a szociális jelenségeket. Írásai nagy hatással voltak a feminista kutatókra, bár nem igazán elemezte a nemeket, inkább a munkásosztállyal foglalkozott. A fizikai munkát a férfinak tulajdonította, illetve elfogadta a nőt, mint a házimunka alanyát és a gyermek világra hozóját. Egyéb szempontból a nemekkel külön nem foglalkozott.

Friedrich **Engels** (1820-1895) Marxszal együtt a munkásosztály problémáit vizsgálta. Ő volt az, aki levezette a nők családon belül kialakult alsóbbrendűségének történeti folyamatát és kidolgozta a monogám házasság fogalmát. Teóriája szerint az ősközösség idején a két nem munkájának értéke egyenlő volt. A létfenntartásban a nő játszott a nagyobb szerepet, ő volt képes újrateremteni, így védeni, óvni kellett. A magántulajdon megjelenésével a helyzet megváltozott, és a férfi került meghatározó helyzetbe, ő tudta

fenntartani családját. A férfi viszont javait önkényesen örökítette tovább, így a nők újratermelő képességének értéke alárendelődött a férfi családfenntartó szerepének, ezáltal a társadalom átalakult matriarchálisból patriarchálissá.

Max **Weber** (1864-1920) a modern kapitalizmus meghatározó gondolkodója. Azt tartotta, hogy az emberi szellemet elpusztítja a modern társadalom, mint rendszer. Megalkotta a patriarchizmus fogalmát és egységként tekintett az anya-gyermek kapcsolatára. A nemek kérdését nem tartotta társadalmilag fontos elemzési témának, ennek ellenére támogatta azokat a liberális mozgalmakat, amelyek a nők jogaiért küzdöttek. Ez a jelenség is része a társadalomban végbemenő racionalizálódási folyamatnak, mely tipikusan maszkulin jelenség.

Herbert **Spencer** (1820-1903) Darwin evolúciós elméletére épített, amikor leírta, hogy az alkalmatlant a társadalom ugyanúgy kiselejtezi, mint az állatvilág, legyen az akár intézmény, akár alkalmatlan munkaerő. Ez az evolúció szociológiai elmélete. Azt remélte, hogy ez a folyamat békésen végbemehet. Úgy tartotta, hogy a nők és férfiak között, mivel szellemi képességeikben nincs nagy különbség, jogegyenlőség van. Későbbi műveiben azonban a biológiai különbségekből kiindulva már olyan következtetéseket vont le, hogy a nők agya kisebb, ezért gondolkodási képességeikben is elmaradnak férfi társaiktól. Nézete szerint a házimunkán és a gyereknevelésen túl minden egyéb feladatra alkalmatlanok.

Georg **Simmel** (1858-1918) a pénzügyi szempontot emelte ki a nemek közötti kapcsolatban. Szerinte a pénz gyengíti a társas kapcsolatokat, az anyagiak miatt egyének belemerevednek bizonyos társadalmi funkciókba, a külső körülmények tökéletesedése az emberi elme elsoványosodásához vezet. Nemi kérdésekben nagyon előrehaladott nézeteket vallott melyben megfogalmazta, hogy a nők autonómiájának akadálya a férfiak uralta kultúra. A férfiak által megszabott teljesítmény sztenderdek a nők képtelenek elérni, hiszen ennek ez is a célja. A nemek születéstől fogva különböznek, így nem egyenlők.

A történetírás és a szociológia művelői egyre szélesebb kutatási spektrumon kezdtek a nemekkel foglalkozni, de a feministák megjelenéséig a két nem közötti kapcsolatot elsősorban a férfi oldaláról tanulmányozták. 1949-ben aztán megjelent a francia

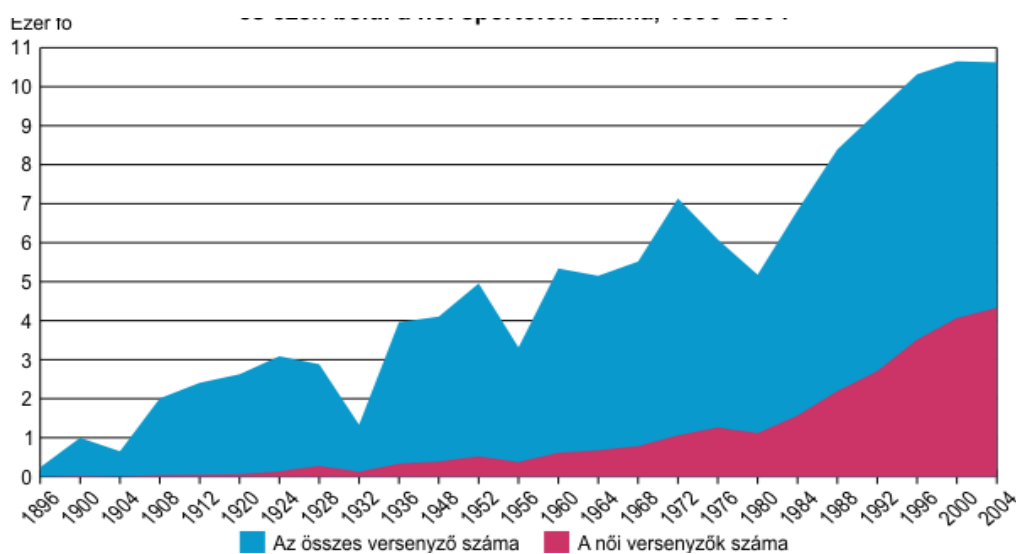
egzisztencialista filozófus és feminista Simone de Beauvoir híres műve, és *A második nemben* a szerző megfogalmazza azon tételét, miszerint valójában a nők a kulturális, társadalmi környezettől válnak nővé, nem pusztán biológiailag születnek annak. A világ tehát a feministáknak köszönheti a gender fogalom megszületését, és ez a feminista mű indította útjára azokat az elemzéseket, gondolatokat, melyek ma már világszerte elterjedtek, és egyre sokszínűbbé váltak. A korai írások között olvashattuk Viola Klein és Mirra Kimarovsky műveit, melyekben például kijelentik, hogy a társadalomtudományok férficentrikus előítéleteken alapulnak. Klein Alva Myrdallal (1956) közös munkájukban bemutatják, hogy miképpen egyeztethető össze a házimunka a kereső munkával a nők körében. Kimarovszky a házassággal kapcsolatos elvárások és tapasztalatok különbségeiről ír férfiak és nők között (1953).

2.3 A nemek problematikája a modern sportban – történeti vonatkozások

A nemek helyzetének szociológiai szempontú elemzése a sport vonatkozásában tulajdonképpen akkor kezdődött, amikor az 1960-as években megjelentek az első kritikai jellegű írások a nők egyenlőtlen helyzetéről ezen, a tradicionálisan férfiuralom alatt álló területen. Mindaddig azok a nézetek uralkodtak, miszerint a nők gyengébb fizikai adottságaik, törekenységük miatt alkalmatlanok, de legalábbis alsóbbrendűek a sportban. 1962-ben Eleanor Metheny publikálta „*A sport- és táncmozgalmak konnotációi*” című munkáját, melyben a nőket a teljes körű, jelentőségteljes sporttevékenységtől távol tartó ideológiákat értékelte. Számos olyan elméleti megfontolás fonta körül ugyanis a nők sportolását, amelyek egyrészt természettudományi, másrészt társadalomtudományi szemszögből tartották károsnak a „gyengébb nem” esetében a sportot. Előbbiek elsősorban arra hivatkoztak, hogy az erős fizikai megterhelés nem való a női szervezetnek, abban károsodásokat okozhat, mely a termékenységet is veszélyezteti. Utóbbiak pedig ehhez kapcsolódóan a sportolás rovására írták, hogy a nők általa nem lesznek képesek megfelelni eredendő feladatuknak, a gyermekszülésnek, és más társadalmi szerepüktől is elvonja őket a testmozgásra, versengésre fordított idő és figyelem. Az ókori olimpiai játékok – amelyeken a nők még nézőként sem vehettek részt – hagyományait a 19. század végén

felélesztő Pierre de Coubertin is csak a férfiak versenyének megrendezését engedte, így 1896-ban, az első modern kori olimpián a nők még nem vehettek részt.

Négy évvel később azonban már a 24 sportágból ötben (golf, tenisz egyéni, tenisz csapat, krikett, vitorlázás vegyes szám) indultak nők is, de az igazi áttörés még évtizedekig váratott magára. Sőt a kezdetektől létező sportágak esetében is a nők csak fokozatosan jelenhettek meg az olimpiák műsorában, kerékpár sportágban például közel 100 évet kellett várni, hogy a férfiak (1896-tól) mellett a nők (1984-től) is versenyezhesenek. A különböző sportágak kétneművé válását bizonyos esetekben olyan tényezők is hátráltatták (nem megfelelő sportruházat, vagy a látványos kimerülés a célba érkezést követően), amelyek a férfiak sportjában nem okoztak problémát (Lenskiy, 2012). Mindezeknek köszönhetően az emancipációs mozgalmak erősödéséig a nők részvételi aránya messze elmaradt a férfiakétól, de valójában az 1970-es évektől kezdett jelentősebben emelkedni a női versenyzők száma (1. ábra).

1. ábra: A nyári olimpiákon részt vevő sportolók nemenkénti megoszlása (Forrás: KSH)

Ez az időszak egybeesett az első, a női sporttal foglalkozó, igazán szociológiai megközelítésű elemzések születésével. Itt volt szó először a nők sportjának társadalmi és kulturális meghatározóiról, melyek annak struktúráját, jelentőségét, valamint problémáit determinálták. Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején a női sport gyakorlatában, és annak tudományos szempontú vizsgálatában is komoly változások kezdődtek (Birrell és Theberge, 1989). Ennek előzményeként fontos megemlíteni az

Amerikai Egyesült Államokban az ún. Title IX-et, mert a civilek jogairól szóló törvény 1972-es módosítása nagy (bár egyenetlen) hatással volt arra, hogy az oktatási intézmények sportpályáin a lányokat és nőket felszabadítsák a sportbeli diszkrimináció alól, és megváltozzon a nők és a sport kapcsolatáról kialakult, a terület fejlődését hátráltató társadalmi attitűd. Ugyanakkor a nők és a sport viszonyának, a női sport feltételrendszerének, a terület más társadalmi alrendszerekkel való kapcsolatának elemzéseiből Boutilier és SanGiovanni (1983) a következőket összegzi, mint konklúzió:

- a sport patriarchális intézmény;
- szexista ideológia hatja át a területet;
- a férfiak nem nők;
- a férfiaknak nem kell változniuk azért, mert a nők változnak;
- liberális előítéletek övezik a nők és a sport kapcsolatának tanulmányozását;
- a sportszociológiában is a szexista megközelítés dominál.

A liberális és radikális feminizmus, valamint a marxista ideológia ebben az időszakban a nők elnyomásáról beszélt, miközben a sport kulturális meghatározottságát elemző tanulmányok a jelenség társadalmi beágyazódását vették különböző aspektusokból górcső alá. Amint Theberge (1987) írja, ezekben a sportot nem úgy szemlélik, mint egyszerűen a társadalom tükré, hanem mint egy olyan jelenség, amelyben a mindennapi életet mozgó erők, így pl. a nemek közötti viszonyok sajátosan alakulnak és formálódnak.

Eközben, az 1980-as évektől ugrásszerűen nőtt a női résztvevők aránya az olimpiai játékokon, de még úgy is elmaradt a férfiakétól, hogy egyre több sportág kezdett kétneművé válni. Sőt, olyan tradicionálisan férfisportokban is megjelentek a nők az olimpiai játékokon, mint a kézilabda, vagy a sportlövészet. Ez a folyamat a '90-es években tovább folytatódott, hiszen judóban és labdarúgásban is megindultak az ötkarikás játékokon a női küzdelmek. A 2000-es években ismét bővült a női versenyszámok palettája, napjainkban pedig a legkeményebbnek titulált sportágban, az ökölvívásban is versenyeznek nők (2. táblázat). Ezzel párhuzamosan a nemek aránya kezdett a kiegyenlítődés felé tendálni, a 2016-os játékokon már megközelítette az 50-50%-ot. A társadalmi diskurzusokban azonban visszatérően megjelennek olyan hangok, amelyek bírálják ezt a folyamatot, és egyesek felteszik azt a kérdést is, hogy vajon jót tesz-e ez a sportnak. Különösen akkor tapasztalható ez, amikor egy férfi versenyszámot

szorít ki egy női az olimpiai programban. Jó példa erre a már említett női ökölvívás: London előtt, amikor is ez a szakág az ötkarikás játékokon debütált, még az is kérdéses volt, hogy egyáltalán meg tud-e majd maradni a három súlycsoport az elkövetkezendő olimpiák műsorában. Mégis a 2020-as olimpiai játékokon már öt súlycsoportban versenyezhetnek majd a hölgyek, de attól, hogy ez a férfi súlycsoportok rovására jelenjen meg, korábban a szakemberek mereven elzárkóznak, mégis megtörtént és kettővel lecsökkentették a korábbi tíz súlycsoportot. A kajak-kenu esetében a nők nagyobb arányú részvétele ugyanúgy a férfi versenyek számának rovására ment, így kérdésessé vált, hogy vajon érdemes-e tovább növelni a nők arányát vegyes számokkal. Ennek megválaszolása még várat magára, de az biztos, hogy a férfi versenyszámok kiesését nem tekintik a sportvezetők megoldásnak arra, hogy a nők létszáma tovább emelkedjen.

2. táblázat: Versenyszámok a nyári olimpiai játékokon (db) (saját szerkesztés)

Év	Helyszín	Új női versenyszámok	Résztevő országok száma
1986	Athén		14
1900	Párizs	tenisz, golf	19
1904	St. Luise	íjászat	13
1908	London	műkorcsolya	22
1912	Stockholm	úszás, búvárúszás	28
1916	Berlin		
1920	Antwerpen		29
1924	Párizs	vívás	44
1928	Amsterdam	atlétika, torna	46
1932	Los Angeles		37
1936	Berlin		49
1948	London	kajak	59
1952	Helsinki	lovaglás	69
1956	Melbourne		67
1960	Róma	röplabda	83
1964	Tokió		93
1968	Mexikóváros		112
1972	München		121
1976	Montreal	kosárlabda, kézilabda, evezés	92
1980	Moszkva	gyeplabda	80
1984	Los Angeles	lövészet, kerékpározás, szinkronúszás, ritmikus gimnasztika	140
1988	Szöul	tenisz 64 év után újra, asztalitenisz,	159

		vitórlázás	
1992	Barcelona	tollaslabda, cselgáncs	169
1996	Atlanta	labdarúgás, strandröplabda, soft ball	197
2000	Sydney	ugróasztal, öttusa, taekwondo, súlyemelés, vízilabda, triatlon	199
2004	Athén	szabad fogású birkózás	199
2008	Peking		
2012	London	ökölvívás	

Forrás: olympic.org

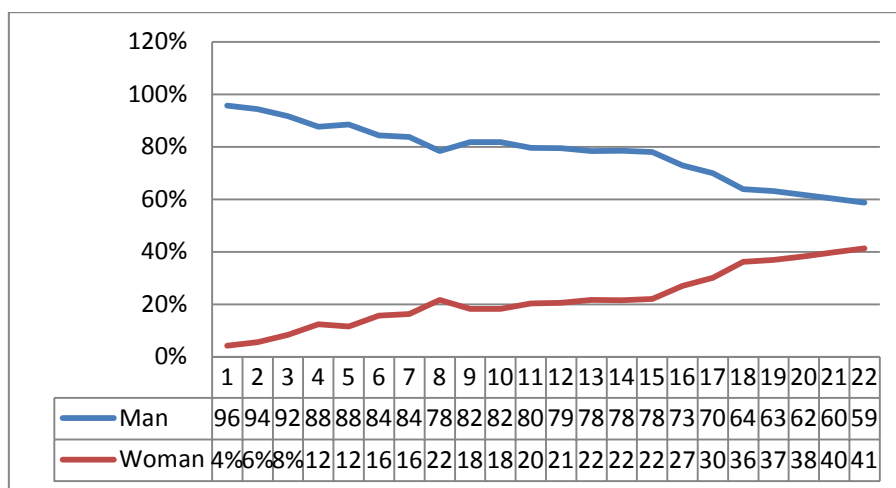
Mind a mai napig léteznek olyan sportágak is, melyekben az ötkarikás játékokon egyelőre kizárólag a női szakág képviselteti magát (RG, szinkronúszás). Ez azonban nem azt jelenti, hogy ezekből teljesen kiszorulnak a férfiak; a világbajnokságokon a férfi műúszás már jelen van, a ritmikus gimnasztika pedig egyes országokban (Japán, Franciaország) egyre népszerűbb. A dilemma ezekkel kapcsolatban is hasonló: vajon a férfiak részvétele mennyire változtatja meg e sportágak korábban megszokott jellemzőit, társadalmi megítélését, a benne szereplőket pedig igazi sport (vagy férfi?) embereknek titulálják-e.

A női és a férfisportolók teljesítményének összehasonlítása a legtöbb esetben értelmetlen, bár lehetséges, ha az valamilyen objektív mértéken alapul (pl. idő, távolság). Annak ellenére, hogy a nemek közti korábbi szakadékok csökkennek (Tatem és mtsai, 2004), a férfi világcsúcsok rendszeresen magasabbak a nőinél azon sportágakban, amelyekben erőre, gyorsaságra vagy állóképességre van szükség. Így például az atlétikában (100 m: 9.58 mp a férfiaknál vs. 10.49 mp a nőknél), vagy az úszásban (100 m gyors: 46.91 mp a férfiaknál vs. 52.07 mp a nőknél). Ugyanakkor a férfiak nem feltétlenül érnek el jobb eredményt olyan tevékenységekben, amelyek nagyfokú koncentrációt, nyugalmat vagy pontosságot igényelnek. Például egy nő (Zhang Shan) nyerte 1992-ben az olimpiai trapp versenyszámot (lövészet), éppen azelőtt, hogy ezt a versenyszámot a nemek mentén szétválasztották volna. Biatlonban, jóllehet a férfiak gyorsabban síelnek, mint a nők, nem teljesítenek jobban a lövészetben (Bletsou és mtsai, 2006). Az olimpiai játékokon jelenleg mindössze két olyan sportág

akad, ahol férfiak és nők egymás ellen versenyezhetnek: az egyik a lovaglás, a másik pedig a vitorlázás.

Úgy vélem, hogy azokban a sportágakban, ahol nem a fizikai erő az oka a két nem külön szerepeltetésének, akár koedukált formában is rendezhetnének versenyeket. Lehet, hogy a sport útja a jövőben ez lesz: egymás ellen (is) küzdhetnek majd a nők és a férfiak. Léteznek persze olyan sportágak, ahol a biológiai különbségek igenis alapvetőek a teljesítményben, ezek esetében például az eszközök súlyának differenciálása is megoldást nyújthat.

A fentebb említett biatlon kapcsán érdemes a téli olimpiák tükrében is áttekinteni a férfiak és a nők sportjának fejlődését. Az utóbbi évtizedekben egyre jobban megfigyelhető, hogy a résztvevők nemi aránya a kiegyenlítődés irányába mutat a téli sportágakban is (2. ábra).

2. ábra: Olimpiai játékokon résztvevők nemenkénti aránya (Forrás: KSH alapján)

A 2010-es olimpián például összesen 86 versenyszám volt, ebből 57-ben nők is indultak, mely jól tükrözi a sportágak kétneművé válásának dinamikus folyamatát. Robbanásszerű növekedést az 1992-es játékok jelentették, ahol 3 új női szakág jelenhetett meg, bár ebből kettő új sportág volt mindkét nem esetében. A jégkorongban, amely a téli sportágak közel talán a legkeményebbnek, legférfiasabbnak nevezhető, a Nagano-i játékokon debütált a női szakág (3. táblázat)

3. táblázat: Téli olimpia számokban (saját szerkesztés)

Év	Helyszín	Ország	Sportág	Versenyszám	Új női versenyszámok	Nők	Férfiak
1924	Chamonix	16	6	16	műkorcsolya	11	247
1928	St. Moritz	25	4	14		26	438
1932	Lake Placid	17	4	14		21	231
1936	Garmisch-Partenkirchen	28	4	17	Alpesi sí	80	566
1948	St. Moritz	28	4	22		77	592
1952	Oslo	30	4	22	Sífutás	109	585
1956	Cortina d'Ampezzo	32	4	24		134	687
1960	Squaw Valley	30	4	27	Gyorskorcsolya	144	521
1964	Innsbruck	36	6	34	Szánkó	199	892
1968	Grenoble	37	6	35		211	947
1972	Sapporo	35	6	35		205	801
1976	Innsbruck	37	8	37	Jégtánc	231	892
1980	Lake Placid	37	6	38		232	840
1984	Sarajevo	49	6	39		274	998
1988	Calgary	57	8	46		313	1110
1992	Albertville	64	7	57	Biathlon rövidpályás gyorskorcsolya síakrobatika	488	1313
1996	Lillehammer	67	6	61		522	1215
1998	Nagano	72	7	68	Snowboard jégteke, jégkorong	787	1389
2002	Salt Lake City	77	7	78	Bob Szekeleton	886	1513
2006	Torino	80	7			960	1548
2010	Vancouver	82	7	86		1021	1545
2014	Szocsi	88	7	98	Síugrás Slope style sí és snowboard Sí és snowboard félcső Snowboard paralel szlalom	1166	1656

Forrás: olympic.org

A műkorcsolya az egyetlen olyan sport a téli olimpiák történetében, amelyet eredetileg inkább a férfiak sportjának tartották, az évek során azonban a média és a különböző

divathullámok (ruházat) hatásai elősegítették, hogy ez a sport „nemet váltson”, és mára a kifejezetten nőies sportágak közé tartozzon (Adams, 2011). A folyamatot az a trend is erőteljesen befolyásolta, miszerint a kőruhák esztétikai színvonala hozzátartozik a teljesítményhez, és a pontozásnál a bírák figyelembe veszik. A férfiak megjelenése a flitteres, csillogó ruhákban, és mindez a sportág kecses lány mozdulataival összekapcsolva – miközben a versenyzők a nőpartnereiket emelik, vagy a jégtáncban a hagyományos tánchoz hasonlóan vezetik – egy nőies karaktert kölcsönzött a sportágnak. 2014-ben a nők olimpiai programjában megjelent a síugrás. Nem véletlen, hogy egy hosszú folyamat előzte meg ennek, a legveszélyesebbnek titulált, és egyben talán a legnagyobb bátorságot igénylő téli sportnak a debütálását. A NOB Orvosi Bizottságának álláspontja szerint a nőket nem lehet a nemük miatt kizárni a sporttevékenységből. Mégis a férfiközpontú szemlélet jól manifesztálódott akkor, amikor Gian Franco Kasper, a Nemzetközi Sí Szövetség (FIS) elnöke nem olyan régen az ESPN *Vonalon kívül (Outside the Lines)* című műsorában kijelentette, hogy síugrás során a talajfogáskor a női méh esetleg megsérülhet, ezért orvosi nézőpontból azt javasolják, hogy „a nők ne ugorjanak”⁴. A NOB azzal érvelt, hogy a nők esetében hiányzik a nemzetközi népszerűség, illetve alapvetően a technikai tudás a részvételhez. Ennek fényében megkérdőjelezhető, hogy a brit Eddie Edwards-ot (Eddie, a Sas), aki gyenge képességei miatt utolsó helyen végzett a férfiak versenyében, és a szurkolók között vicc tárgyává vált, engedték szerepelni az 1988-as Calgary-i olimpián⁵.

A másik ilyen, a hétköznapi ember számára elképzelhetetlen bátorságot igénylő sportág, a szkeleton esetében már 2002-ben lehetőségük volt a nőknek az olimpiai részvételre. Az a tény önmagában ijesztő, hogy egy jégcsatornában fejjel előre haladnak a versenyzők és a szánon nincs fék. A téli olimpiák egyik leggyorsabb számáról van szó, mely nyilvánvalóvá teszi, hogy a versenyzés „férfias” bátorságot igényel. Míg a síugrásnál a magassággal és a zuhanással kell megküzdeniük a versenyzőnőknek, a szkeletonnál a gyorsaságot és tehetetlenséget kell kiállniuk. A nők bebizonyították, erre is képesek, de véleményem szerint itt is felmerülhet az a kérdés, hogy egy nőnek érdemes-e egyáltalán ilyen veszélyt vállalni.

⁴ www.olimpic.org, Balassone-USC, 2013 (letöltés ideje: 2014.05.11)

⁵ www.olimpic.org (letöltés ideje: 2014.05.11)

2.4 Nemi sztereotípiák a sport világában

Az első, sztereotípiákkal foglalkozó átfogó kutatás, mely Katz és Braly (1933) nevéhez fűződik, egyrészt azért fontos, mert történetileg úttörőnek tekinthető másrészt, mert nem a közös konszenzuson alapult, hanem az egyének azon elvárásait vizsgálta, amelyek az egyes csoportokkal szemben jelennek meg. A sztereotípia fogalma két problémakört alakított ki. Az első kérdéskör arra utalt, hogy azok vajon eltorzítják-e a valóságot, a másik, hogy kártékonyan befolyásolják-e a társadalomban megjelenő viszonyrendszereket. A sztereotípiák prototípusaiban egy csoportot ruházunk fel olyan emberi tulajdonságokkal, melyek inkább túlzott általánosításokon alapulnak, de azt is fontos meghatározni, hogy kik a csoport tagjai. Itt merül fel az a kérdés, hogy az ilyen vélemények az egyes egyénekhez, vagy inkább egy társadalmilag elfogadott nézethez köthetők (Hunyadi, 2001). A fogalom kialakulásához három ideológia kapcsolható. Az első esetben a társadalom kulturális hagyományának tekinthetjük, a második szerint valamely személyek torzult fejlődésére vezethető vissza, ahol is a személyiség belső feszültséggel bír és előítéletes gondolkodást internalizál, harmadsorban pedig valamely csoporthoz tartozó kategóriák általános jellemzőit foglalja magába (Ashmore és Del Boca, 1981; Pettigrew, 1981). A sztereotípiák pszichológiai természetét egyfajta kategorizáláshoz kell kötni, sok esetben összekapcsolva az előítéletekkel (Adorno és mtsai, 1950). Hajlamosak vagyunk arra, hogy egy csoportba tartozók közötti különbségeket vagy nem vesszük észre, vagy egyszerűen alábecsüljük őket, ugyanakkor a máshova tartozók csoportjának különbözőségeit túlbecsüljük (Kovács, 2007).

A modern társadalmakat átszövő interetnikus találkozások foglalkozási, nemi és kisebbségi csoportok közötti összeütközések a Mi és a Mások állandó azonosítására kényszerítik az egyént és a folyamatot általában sztereotípiák alkalmazásával egyszerűsítjük (Varga és Tibori, 1997). A sztereotípiák "társadalmi méretekben rendszerszerűen megnyilvánuló jelenségek, s lényegük, hogy alkalmazóik egy-egy nagyobb társadalmi csoportot hátrányosan megkülönböztetnek, lenéznek, megaláznak" (Barcy, 2012:134).

A sztereotípiák általában ambivalensek: az egyik dimenzióban pozitívak, a másik oldalon pedig negatívak. Az érték jelentősen függ a csoport társadalmi státuszától: a magas státuszú csoportokat kompetensnek, ám kevésbé elfogadónak tartják (pl. hatalommal

bírók, gazdagok), az alacsony státuszú csoportokat pedig inkompetensnek (pl. nők, fogyatékosok vagy idősek), ám elfogadóbbak (Fiske és mtsai, 2002). Mint alacsony státuszú csoportot, a nőket általában úgy érzékelik, mint érzelmes, elfogadó, ám nem kompetens személyeket (Cuddy és mtsai, 2008). Ez az ambivalencia létezik a sportban is azon sztereotípiák által, hogy a lányoknak gyengék a sportolói képességeik, amelyet ellensúlyoz az érzelmi dimenzió, vagyis a lányok kevésbé kompetensek, mint a fiúk, viszont szerethetőbbek (Clément-Guillotin és mtsai, 2012).

A nők sportjának gátját – mind a korai időszakban, mind a fejlődés későbbi szakaszaiban – a nemi sztereotípiák jelentették. Amikor a nők elkezdtek behatolni a sport hagyományosan maszkulin territóriumába, majd egyre több sportágban kezdtek el versengeni, azzal kellett szembenéznük, hogy ez a rendszer nemcsak hierarchikusan épül fel, de mozgásanyagában, szabályrendszerében is férfias értékekre épül.

Miután a 20. század folyamán a nők egyre inkább behatoltak a tradicionálisan maszkulin fennhatóság alatt álló sport területére, a nemi differenciák jelentőségének kérdésköre ilyen vonatkozásban is megjelent azon a tudományos palettán, melyen elsősorban a feminizmus második hullámának (mely az 1960-as években indult az USA-ban) időszakában szélesedett ki. A női sport fejlődésének köszönhetően megindultak azok az elméleti megközelítések, melyek kifejezetten a női sporttal foglalkoztak. Ezek közül kutatásomban alapvetően két elméletre támaszkodom. Az egyik Metheny (1965) sportági besorolása, amely a nemek számára a sportok társadalmi elfogadottságát vizsgálja, a másik pedig Bem (1974) BSRI⁶ elmélete, amelyben a sportban megfigyelhető tulajdonságokat társítja a nemekhez. Ezek saját vizsgálatom kiindulópontjait is képezik.

Metheny (1965) elmélete a sportágak társadalmi elfogadottságát vizsgálta, és eredményei bemutatták, hogy a nők számára mely sportágak elfogadottak, és melyek nem. Metheny a sportokat sajátosságaik szerint három csoportba sorolta. Az első csoportba tartoztak azok, melyek a nők számára nem javallottak, a másodikba azok, melyek ilyen szempontból semlegesek, a harmadikba pedig azok, amelyek tökéletesen

⁶ Bem Sex Role Inventory

megfelelőek nők számára. Metheny a csoportokat további alkategóriákra osztotta, és magyarázattal is szolgált a besorolást illetően:

- Elsőként azokat a sportágakat nem tartja a nők számára megfelelőnek, melyekben **közvetlen fizikai kontaktus** van az ellenfelek között. Ilyenek a kézilabda, labdarúgás, küzdősportok, stb. Szintén nem tartja elfogadhatónak azokat a sportokat, melyek esetében **nagy súlyú tárgyakat kell mozgatni**, vagyis melyek a test erejét intenzíven igénybe veszik. Ilyen sportág például a súlyemelés. Harmadsorban a nők esetében nem tartja elfogadhatónak a **hosszú távú folyamatos megterhelést**, mely például a maratoni futóknál, a sífutóknál, stb. jellemző.
- A semleges kategóriába kerülnek azok a sportok, melyeknél **a mozgatott tárgy súlya közepes**, nem igényel nagyobb erő kifejtést, illetve azok a sportágak, ahol **az ellenfelek között a testi kontaktust a játékszabályok tiltják**. Ide tartozik például a kosárlabda.
- A kifejezetten nőknek megfelelő sportágak kategóriájába azok tartoznak, ahol a **sporteszközök súlya könnyű, mérete kicsi** (gerelyhajítás, tenisz, stb.), vagy a női test **esztétikai élményt** nyújt a nézőnek (ritmikus gimnasztika, szinkronúszás, stb). További két kategóriában határozta meg Metheny azokat a sportokat, melyeknél a fizikai kontaktus lehetetlen, mivel háló választja el egymástól az ellenfeleket (tollaslabda, röplabda, tenisz, stb) illetve, melyek ízületi mozgékonyt, hajlékonyt igényelnek (magasugrás, stb). A 4. táblázat ezeket a kategóriákat foglalja össze.

4. táblázat: Metheny sportági kategóriarendszere (saját szerkesztésű kiegészítéssel)

Elfogadottság	Sportok jellemzői	Sportágak
Férfias, nők számára nem elfogadott sportok	Nehéz súlyok mozgatása	súlyemelés nehéztatlétika
	Hosszú távú erő kifejtés	maratoni futás sífutás
	Fizikai kontaktus	küzdősportok labdarúgás
Nemi szempontból semleges sportok	Közepes súlyok mozgatása	Gerelyhajítás
	Nincs fizikai kontaktus	kosárlabdázás torna
Nőiés, nők számára ajánlott sportok	Esztétikus	műúszás ritmikus gimnasztika
	Fizikailag el vannak választva egymástól az ellenfelek, például hálóval	röplabdázás tenisz tollas
	Könnyű súlyok emelése	Asztaliteniszezés
	Ízületi mozgékonyt, lazaságot igénylők	magasugrás

Forrás: Metheny (1965: 51-52)

Bár Metheny a sportágak sajátosságainak alapján alkotta meg kategóriarendszerét, de a kategóriák maguk nemi tulajdonságokhoz, sztereotípiákhoz kapcsolódnak, úgymint nagy súly – gyenge női fizikum, vagy hosszú távú terhelés – gyengébb állóképesség, stb.

A későbbiekben ezt erősítette meg Postow (1980), kinek elmélete szerint a Metheny által felsorolt sportági jellemzők alapvetően olyan tradicionálisan férfitulajdonságokhoz igazodnak, mint az agresszivitás, a magas szintű teljesítmény és az erő. Éppen ezért azokat a sportágakat, amelyekben leginkább ezekre van szükség, automatikusan maskulinnak címkézte. Postow kiegészítette Metheny elméletét azzal, hogy a sikeres sportolónak szüksége van még fegyelemre, kitartásra, megfelelő versenyszellemre illetve arra, hogy csapata, országa iránt odaadással legyen – de ez szinte minden sportágra igaz. Ugyanakkor azokat a sportágakat, amelyekben az agresszivitás nemcsak előnyös, hanem kifejezetten „kötelező” eleme a játéknak (jégkorong, amerikai futball stb), a szerző különösen férfiasnak tartja. Mindezen túl azok a sportágak kötődnek még erősen a maskulinitáshoz, amelyek a férfiidentitás erősítéséhez, ennek társadalmi elismeréséhez is hozzájárulnak – erre példának szintén az amerikai futballt hozza Postow.

Azoknál a sportágaknál, melyeket Metheny kategóriáival nem tudunk lefedni, Bem (1974) elméletére támaszkodtam, amely az emberi tulajdonságokat párosítja a nemi megfeleléshez (5. táblázat). A síugrás, vagy a szkeleton esetében például nincs hosszú távú megterhelés, vagy nagy súlyok emelése, mégis a férfias kategóriába tartoznak, hiszen olyan tulajdonságokkal kell rendelkeznie a versenyzőnek, amelyeket Bem a maskulin kategóriába sorolt, úgymint például a bátorság. A kutató végül arra a következtetésre jutott, hogy a sporthoz komplex személyiség kell, vagyis egy eredményes női vagy férfi versenyzőnek mind férfias, mind pedig nőies tulajdonságokkal rendelkeznie kell, melyek optimális aránya magától a sportágtól függ.

5. táblázat: A Bem-féle nemi tulajdonság-csoportosítás (1974)

Férfias	Nőies	Semleges
Agresszív	Könyörületes, megértő	Megbízható
Asszertív	Nyugodt	Komoly
Erős, bátor	Érzékeny	Segítőkész
Versenyszellem	Kedves	Barátságos
Vezetői hajlamú	Empatikus	Taktikus
Határozott	Őszinte	Féltékeny, irigy
Önálló	Alárendelt	Vidámság
Megbízhatóság	Gyerekes	Alkalmazkodó
Írányító	Hízélgő	Öntelt, kiszámíthatatlan
Analitikus	Gyengéd	Lelkiismeretes
Analizáló	Nem használ durva szavakat	Hagyománytisztelő
Döntésképes	Fájdalmakat rosszul tűri	Boldog
Erős személyiségű	Hiszékeny	Barátságos
Hajlandó állást foglalni	Hűséges	Szimpátia
Kockázatot vállal	Szereti a gyerekeket	Roszkedv
Atletikus	Félnék	Hatástalan
Védi saját meggyőződését	Rokonszenvező	Ünnepélyes
Domináns	Lágy beszédű	Tapintatos
Rendelkezik vezetői tulajdonságokkal	Érzékeny mások szükségleteire	Igazmondó
Individualista	Meleg	Teátrális

Forrás: Bem (1974:156)

Alapvetően nyilvánvalónak tűnhet ma is az az érvelés, hogy azok a tevékenységek, amelyek erőt vagy gyorsaságot kívánnak férfiasak, mert a férfiak erősebbek és gyorsabban futnak a nőknél. A kutatási eredmények azonban csak részben erősítik meg ezt a megközelítést, hiszen például az úszás egyértelműen semleges megítélést kap (Metheny, 1965; Koivula, 1995; Hardin és Greer, 2009), pedig a férfiak általában gyorsabban úsznak. Koivula (1995) kutatásában férfi és női sportolók (189) és nem sportolók (383) véleményét kérdezte kérdőíves módszerrel, illetve interjúk segítségével. Mindamellett, hogy a sportágakat a válaszadók besorolták nőies, férfias és semleges kategóriába, azt is kimutatta, hogy a női sportolók elfogadóbbak, mint férfi társaik, vagy a nem sportolók azzal kapcsolatban, hogy milyen sportágat válasszanak a nők. Hardin és Greer (2009) főiskolás diákokat (N=340) vizsgált szintén kérdőíves kutatással az Amerikai Egyesült Államokban. A válaszadók feladata az volt, hogy soroljanak be 14 sportágat a már említett három kategóriába. A hallgatók erősen maszkulin sportnak ítélték meg az amerikai futballt, a súlyemelést, a rögbit és a kosárlabdát, neutrálisnak a labdarúgást, az úszást és a teniszt, míg femininnek a tornát és a röplabdát. A sportágak értékelésének háttérében húzódó okokat a tanulmányban nem ismertették.

Egyes szerzők amellet érvelnek egy sportág nemi alapú tipizálásánál, hogy karakterében milyen arányban szerepelnek férfias vagy nőies tulajdonságok, illetve személyiségvonások. Eszerint a férfias sportok férfias jellemzőkkel rendelkeznek, közöttük ott a gyakori fizikai kontaktus, a szemtől szemben állás, az erő és az agresszivitás. A nőies sportokhoz ezzel szemben olyan feminin jellemzők kapcsolódnak, mint a kifejezőkészség, a kecsesség vagy az esztétikusság (Hardin és Greer, 2009).

Riemer és Visio (2003) szerint a sport általában férfiterületnek minősül, bár a sporttevékenységek felfoghatók férfiasnak, nőiesnek és semlegesnek is. Eltérések ugyan olykor előfordulhatnak abban, hogy az egyes konkrét sportágak melyik kategóriába kerülnek - például a kosárlabda vagy férfias (Hardin és Greer, 2009; Matteo, 1988) vagy semleges karakterű (Koivula, 1995; Riemer és Visio, 2003) -, figyelemre méltó összhang mutatkozik azonban a tevékenység esztétikai megjelenése és gender szempontú megítélés között. Az érzelmet is kifejezni képes tevékenységeket (pl. tánc, torna) következetesen nőiesnek minősítik, a teniszt vagy az úszást neutrálisnak, a

küzdősportokat pedig férfiasnak. A sportágak megítélése ilyen téren nagyfokú egyezést mutat az egyes országokon belül is, lásd például az USA-ban (Hardin és Greer; 2009; Metheny; 1965; Riemer és Visio, 2003), Svédországban (Koivula, 1995), vagy Franciaországban (Fontayne és mtsai, 2001). Riemer és Visio (2003) kutatásukban három életkori csoportot állítottak fel a gyerekek körében (7-8, 9-10, illetve 11-12 évesek) és a sportágak ilyen jellegű besorolására kérték meg őket. Általánosságban elmondható, hogy több sportot tartottak neutrálisnak ebben a korban, mint az idősebbek körében készült felmérésekben. Fontayne és munkatársai 2001-es tanulmányában 782 tizenévest kérdezett meg a sportokkal kapcsolatos attitűdjükről és személyes benyomásairól. A fiataloknak meg kellett határozniuk, hogy mely sportágakat tekintik férfiasnak, nőiesnek vagy nemi szempontból semlegesnek. Eredményeik szerint a válaszadók például az ökölvívást és a kosárlabdát férfias sportágnak titulálták, míg a lovaglást, szinkronúszást, valamint a ritmikus gimnasztikát nőiesnek tekintették. Hasonló eredményeket hozott Koivula 1995-ös, felnőttek és egyetemisták körében végzett felmérése is, aki később aztán nemcsak másként közelítette meg a fogalmakat, de konkretizálta, továbbgondolta a korábban említett elméleteket, pontosította a kategóriákat, kiegészítve mindezekkel a fentebb említett Metheny és Postow féle elméleteket (Koivula 1999, 2001). Ennek köszönhetően azt is kimutatta, hogy a „nemileg határozott” személyeknél intenzívebben érvényesül a tradicionális gender-felfogás és a sztereotipizálás, így például az erős nemi identitású nők mereven elutasítják az amerikai futballt mondván, hogy az nem lehet női sport. A nemileg határozott személyek a férfias tevékenységeket sokkal férfiasabbnak tartják, mint mások (Hardin és Greer, 2009), és a nőies tevékenységeket kizárólagosabban ítélik nőiesnek. Ugyanők emellett sokkal férfiasabb jellemzőket tulajdonítottak a férfias sportok résztvevőinek, és nőiesebb jellemzőket a nőies sportok résztvevőinek, mint a nemileg kevésbé karakteres személyek (Matteo, 1988). Ez a vizsgálat foglalkozott azzal is, hogy az emberek miért utasítják el a nemükhöz kevésbé illő sportokat. Összességében a kutatások azt erősítették meg, hogy az „igazi” férfiak és nők a nemi sztereotípiákhoz határozottan igazodnak, elkerülik a nemüknek - szerintük - nem megfelelő viselkedést, valamint másokat is gyakran ez alapján ítélik meg.

Érdekes ambivalencia érzékelhető abban, hogy miközben a nők folyamatosan bizonyítanak és cáfolnak a sportban, a sztereotípiák nem feltétlenül a nők előnyére

változnak. Magyaránként az szolgálhat, miszerint a nők magas szerethetőségi és alacsony kompetenciamutatói oltalmazói tulajdonságokat aktiválnak (Cuddy és mtsai, 2008), s bár ezt a feltételezést társadalmi szinten is megerősítették (Glick és mtsai, 2004) a sport területén még nem igazolták. Rohmer és Louvet (2015) fogyatékos emberekkel kapcsolatos sztereotípiatartalmakat vizsgált és arra jutott, hogy a kutatásban résztvevők a fogyatékos embereket explicit ugyanolyan melegnek, ám kevésbé kompetensnek ítélték, mint a nem fogyatékos embereket, de implicit a fogyatékosághoz nem csak az alacsony kompetenciát, hanem az alacsonyabb melegséget is társították. Mivel a fogyatékos emberhez és a tradicionális nőiességhez kötődő sztereotípiatartalmak relatíve hasonlóak, (Cuddy és társai, 2008), ezek az eltérések az implicit és explicit mértékek között ugyancsak vizsgálhatók a nem kategóriájával kapcsolatosan a sportban is. Mindazonáltal az implicit mértékeket kell használni arra, hogy kideríthető legyen, vajon a sztereotípiák még mindig férfipártiak-e a sport területén.

Mivel a sztereotípiák stabilizálják a rendszer legitim voltát, az alacsonyabb státuszú csoport tagjaitól elfogadásra számítanak, és ezáltal megmaradnak az adott társadalomban elfoglalt helyükön (Major és Schmader 2001; Glick, 2002). A nemi sztereotípiák kognitív vonásokat, szexuális viselkedésre vonatkozó elvárásokat, személyiségvonásokat tartalmaznak egy adott csoportra. Ezekkel igazolják az emberek a társadalmi rendet, az igazságos státusmegosztást a férfiak és nők között, így szolgálják tehát a status quo fenntartását (Jost és Banai, 1994).

Az ellentmondó nézeteket, tudattartalmakat úgy közelíthetjük egymáshoz, hogy újabb ismeretekkel gyarapítjuk tudásunkat, vagy közbeiktatunk olyan információkat, amik áthidalják, vagy közelebb hozzák egymáshoz a két oldalt. Ez az áthidalás azonban sajnos gyakran a másik személy leértékelése, vagy egyfajta irracionális viselkedés, de mindenképpen abba az irányba hat, hogy a személy önértékelése csökkenjen. Ez történik például akkor, amikor egy nőt csúfolnak a sportolás révén kialakuló, már - már férfias izomzata miatt, mellyel veszít nőies megjelenéséből. Ez esetben a feleség, a gyermekeket ellátó anya, a házban és környékén rendet tartó asszony és az erejét fitogtató, versengő, férfi tulajdonságokkal (is) rendelkező nő képét kell(ene) összhangba hozni. A hagyományos társadalmi értékek és normák leegyszerűsíthetik a helyzet

megítélését úgy, hogy ezek a sportolók sokkal inkább férfiak, mintsem nők. A női nemi szerepekkel kapcsolatos előítéleteket nem tudatos ideológiaként kezelik, hanem olyan hallgatólagosan elfogadott véleményrendszerként, amely az adott kultúrára jellemző (Bem, 1970).

Az előítélet, melyből a sztereotípiák kifejlődnek, olyan ellenséges vagy negatív attitűdök valamilyen csoporttal szemben, amely téves vagy nem teljesen hiteles információkból származó általánosításokon alapul (Aronson, 1987). A *társas lény* szerzője több szociálpszichológiai vizsgálatból származó eredménnyel bizonyította, hogy az előítéletek kialakulásában a gondolkodás sztereotipizálása és az attribúció (tulajdonítás) jelentős szerepet játszanak. A fejlett társadalmakban elsősorban a férfítól várják a sikert, kudarc esetén elítélik őket, míg a nőkkel szemben az ilyen típusú elvárások elmaradnak. Sikerességük esetén azonban, amikor kiemelkedő teljesítményt érnek el egy adott területen, rögtön különleges tulajdonságokkal ruházzák fel őket, vagy egyszerűen a szerencsének tulajdonítják azokat. Abban az esetben, ha egy ember viselkedése eltér az elvárásoktól, például amikor egy nő ambiciózus a sport területén, vagy akár az élet más szegmenseiben, esetleg (sport) sikerekre éhes, akkor igen nagy eséllyel kockáztatja azt, hogy előítéletek keresztútjába kerül. Az előítélet számtalan oka közül az egyik meghatározó az önigazolás szükséglete, melyet megelőz egy olyan feszültségállapot, melyben két összeegyeztethetetlen tudattartalom egyidejűleg van jelen (Festinger, 1957)

A nemi hiedelemrendszerek egy sémán keresztül kötődnek a memóriához, amely aktiválódásakor az észlelést szervező és irányító asszociációk kognitív hálózatára hivatkoznak (Macrae és mtsai, 1994). Az aktivált gender-séma hatékonyabb információfeldolgozást tesz lehetővé a sebesség és a memória tekintetében (Mills, 1983). Deaux és Major (1987) azt állították, hogy a „gender”-t kiemelkedővé tevő kontextuális elemek növelik a **gender-hiedelmek** rendszerének hozzáférhetőségét. Tekintettel arra, hogy a sportban van nemi különbségtétel valószínű, hogy amikor ez a szempont előtérbe kerül, hatással lehet a gender-sémára, és főképpen a férfias dimenzióra. Ezt a hipotézist a sport területén az utóbbi időben megerősítették (Clément-Guillotín és Fontayne, 2011), például azzal, hogy a résztvevők férfiasságának a saját kognitív hálózatukhoz való hozzáférése fontosabb egy versenyhelyzetben, vagy a

versenysportban, mint egy átlagos sporthelyzetben. Ahogy azt a szerzők tanácsolják, egyéb sporthelyzetekben és a gender-séma más jellemzői esetén (pl. memória), még meg kell vizsgálni, hogy szilárdabban megerősíti-e az asszociációt a sport és a férfiasság között az egyén gender-sémájában. Biernat és Vescio (2002) megállapították az általuk vizsgált egyetemi hallgatók körében, hogy a koedukált softballt játszó csapatokban az edzők sokkal pozitívabb visszajelzést és többségében nonverbális válaszokat adtak egy-egy sikeres teljesítmény esetén, ha az illető nő volt, mintha férfi. Viszont a nőket ritkábban választják ki a pálya fontos pozícióira, illetve már eleve csapattagnak is.

Bár azt mondhatjuk, hogy ezek az eredmények azt mutatják, hogy a tradicionális sztereotípiák gyengülnek/csökkennek, az ezek ambivalenciájára irányuló kutatások mégis azt sugallják, hogy a nőkről kialakult pozitív sztereotípiák valójában lehet, hogy a túl férfias sztereotípiák fenntartását eredményezik, és megerősítik azt az igényt, hogy jobban megértsük a sztereotípiák hatásmechanizmusát azok enyhítésének érdekében.

A sport területén a nők a férfiaknál kevésbé fogadják el azt az elméletet, hogy a sportteljesítmény az erőfeszítéstől és az edzéstől függ (Li és mtsai, 2004). A sportolók eredményei tehát nem jogosítanak fel senkit arra, hogy általánosítás vagy sztereotípiák által következtessenek sportoló nők vagy férfiak pszichológiai sajátosságaira. Az aktivitás, agresszivitás, önállóság, dominancia, bátorság, erő, akarat, versenyképesség, fizikai fölény férfias tulajdonságok. A pszichológusok és szociálpszichológusok szerint a férfiakra (a férfias férfiakra) ezek a jellemzőek, de ha belegondolunk, a sportoló nőkkel és férfakkal egyaránt társíthatóak a felsorolt jelzők. Amíg férfinak és sportolónak lenni egymással harmonizáló szerepkör, addig nőnek és sportolónak lenni nem.

A férfias sportokat űző nőket gyakran a sztereotíp gondolkodásnak köszönhetően maszkulin tulajdonságokkal ruházzák fel. Ezeket a pszichoszociális faktorokat vizsgálják a kutatók a sztereotípiák szociálpszichológiájának szemüvegén keresztül, amelyet a személyes jellemzőkről, általánosságban a személyiségjegyekről kialakított közös hiedelmek határoznak meg (Leyens és mtsai, 1994). Ennek a megközelítésnek a központi hipotézise az volt, hogy a társadalmi valóság valami külső bizonyosság, amit a társadalmi hiedelmek hoznak létre. Másképpen fogalmazva a nemi különbségek a

sportban azért léteznek, mert az emberek hisznek a létezésükben. Bár a sztereotípiák internalizációja az ember önmeghatározásában fontos útvonal, amelyen keresztül a sztereotípiák befolyásolják az egyént, de más utak is léteznek. Steele (1997) kutatásában azt mutatta ki, hogy a sztereotípiák valóban befolyásolhatják a viselkedést, de sokkal inkább azon nők körében, akik úgy érzik, hogy a lényeges és az értékes a „férfias” viselkedés (Chalabaev és mtsai, 2008).

A történelmi tradíciók szerint az önfeláldozás (a hazáért, vagy éppen a szerelemért) a férfiassághoz kapcsolódik. Ez került veszélybe a nők bekapcsolódásával a sportba, mert ezek a lányok, asszonyok elutasítják a nőiesség sztereotip megítélését, a passzivitást, és az eredményekért ők maguk is sok mindent feláldoznak. Emellett a függetlenségre, mint a hagyományosan férfiakhoz kapcsolt célra való törekvés a sportban megjelenik fizikálisan, szociálisan és pszichésen is, illetve fontos a nők önbecsülése, valamint személyiségfejlődése szempontjából (Bodnár, 2005). A sport egy hatékony eszköz ahhoz, hogy a nők és a női sport sztereotip megítélése egyre tompuljon, még akkor is, ha manapság a résztvevőknek valóban egyre inkább maszkulin tulajdonságokkal kell rendelkeznie a sportok többségénél.

Amint a társadalmi élet egyéb területein – a munkaerőpiacon, a szabadidős tevékenységeknél, stb. –, úgy a sportban is egyre inkább elmosódnak a határok a klasszikus női és férfi területek között, vagyis egyre inkább **„kétneművé” válnak a sportágak**. Bem véleménye szerint a társadalmi sztereotípiákkal szemben a „férfiasság – nőiesség” nem két egymástól teljesen független, és egymástól elkülöníthető dolog. Az ilyen szemléletmód teszi lehetővé a mai világ számára a nemi identitás, a társadalmi nem árnyaltabb jellemzését, és többkategóriás osztályozását. De a kérdés az, hogy vajon változnak-e ezzel együtt a sportágakhoz és sportolókhöz kötődő nemi sztereotípiák?

2.5 Nemi szocializáció, nemi identitás, nemi szerepek

A társadalmi beilleszkedés folyamatát, vagyis a szocializációt több irányból közelíthetjük meg: lehet az egyén szemszögéből, a társadalom vagy a kultúra irányából vizsgálni. Az egyén szocializációs folyamatának periódusait illetően is eltérőek már a vélemények. Egyes elméletek szerint a gyermek-, és ifjúkorra befejeződnek a

szocializációs folyamatok és tanulásként, nevelésként értelmezik ezt, mások úgy vélik, hogy nem zárható le itt, hiszen az egy egész életen át tart. Gáspár (1993) megfogalmazásában a szocializáció meghatározó szerepű a fejlődésében mindamelllett, hogy az intézményes nevelés és művelés befolyással van az egyén tulajdonságainak kialakulására. Kelemen (1988) csak a szocializáció és a művelődés kapcsolatára fókuszál. Elméletében a személyek tényleges kibontakozásában a perszonalizáció és az individualizáció sajátos ötvözése játszik szerepet. A szocializáció tulajdonképpen felfogható a tárgyi és személyi interakciók során kibontakozó személyiségnek (Geulen, 1989; Gombocz, 1998). A sikeres szocializáció legfontosabb feltételei közé tartoznak azon értékek, normák nyilvánvalóvá válása, melyeket a szociális környezet, a szerepvállalások illetve a jutalmazó és büntető mechanizmusok egyértelműsítenek, a szerepmodellek utánzási lehetősége, melyeknél lehetséges az azonosulás a többiekkel, illetve lehetőség nyílik a halmozott tanulásra. Nem szabad figyelmen kívül hagyni azt sem, hogy a saját csoportnak lehetősége legyen az elhatárolódásra, melynek feltétele a sokoldalú külső kapcsolatok egyensúlya (Kelemen, 1988; Gáspár, 1993; Ranschburg, 1984; Gombocz, 1998; Geulen, 1989). Ebből kiindulva fontos tisztázni, hogy a csoportba kerülés kiknek lehetséges. Erre fog rávezetni a nemi szocializáció kérdéskörének tisztázása.

A Freud-i megítélés szerint az anatómia egyenlő a sorssal. A híres pszichoanalitikus nagy hangsúlyt fektetett a nemi identitás kialakulásában a pénisz meglétére vagy éppen hiányára. Véleménye szerint korai gyermekkorban a lányok úgynevezett „péniszirigységben” szenvednek. Ilyenkor előtérbe kerül az apa, és automatikusan anyai mintára alárendeli magát, hiszen nekik nincs ilyen szervük (Freud, 1915). Ezzel az elmélettel szemben számos kritika született, például Mitchell (1975) feminista teóriája szerint Freud elméletében túl közeli a kapcsolat a nemi szervek és az identitás között. Emellett szerinte nem kap akkora hangsúlyt az apa fegyelmező szerepe a szocializációs folyamatban, sokszor az anya a fegyelem mintaképe.

A nemi szocializáció folyamata során elsajátítjuk a nemekhez tartozó viselkedésformák szabályait, valamint az adott korban és társadalomban a nőiesség és a férfiasság koncepciójához kötődő értékeket és normákat. Ilyenkor a sztereotípiákban megfogalmazott szabályok is hagyományozódnak annak ellenére, hogy az evolúciós

genetika és az etológia nem talált egyetlen olyan nemi tulajdonságot sem, amely vagy csak a férfiakra vagy csak a nőkre lenne jellemző.

E társadalmi folyamat kutatása szükségszerűen jár együtt a gender-szemponitú megközelítés általánosabbá válásával. A társadalmi nem alakulásának klasszikus vizsgálata két feltételezésen alapul: Az első szerint a nemi különbségeket a gender-identitás internalizációjakor a kulturális környezet elvárásai és ideáljai határozzák meg. Például a fiúk nagyon hamar megtanulják, hogy nem helyes, ha sírnak, mert érzelmek kifejezése a gyengeség jele és nem jellemző arra, „aki”-nek megtestesítését elvárják tőlük, a sírás tehát nem önazonos viselkedés a férfiaknál (Bem, 1974; Spence és mtsai, 1975). Ez a társadalmi modell vezeti a férfiak és a nők különböző választásait és preferenciáit. A második feltételezés szerint a gender identitás stabil személyiségelem, amely állandó marad minden helyzetben és időben (Ruble és Martin, 1998). A gender-identitást mérő számos skála közül a Bem Szexuális Szerepleltár [BSRI] (Bem, 1974) és a Személyes Tulajdonság Kérdőív [PAQ] (Spence és mtsai, 1975) a leggyakrabban használatos. A BSRI egy a legelső eszközök közül, amely független változóként figyelembe vette a férfiasságot és a nőiességet, s ennek alapján négy lehetséges gender-identitás jött létre: a személy *maszkulin*, amikor a férfias tulajdonságait érvényesíti; *nőies*, ha elfogadja a nőies tulajdonságokat; *androgün*, ha mindkettőt hagyja érvényesülni és *differenciálatlan*, ha egyik karaktert sem fogadja el.

A legutóbbi kutatások szerint a gender identitás összefügg a sportokban való részvétellel: a női résztvevők többnyire androgünök, vagy maszkulinok (Clément-Guillotín és Fontayne, 2011; összefoglalóját lásd Gill, 1994), és ezek a nők jobbra férfias sportot üznek (Fontayne és mtsai, 2001), valamint ritkábban hagyják abba idő előtt a sporttevékenységet (Guillet és mtsai, 2000; Guillet és mtsai, 2006). Sőt, a férfiasság pozitívan kapcsolódik az atlétikus identitás elfogadásához, míg a nőiesség negatívan (Lantz és Schroeder, 1999). Másképpen fogalmazva: a nőiesség koncepciója nem egyeztethető össze olyan tevékenységekkel, melyben megjelenik a versengés, küzdés, testi kontaktus, így a sportolással sem (Doros, 1943). Ezek a kutatások általánosságban is megerősítették azt a megközelítést, hogy maga a sport férfias terület, amelyen azok vesznek részt, akiknél férfias vonások érvényesülnek. Bem (1981) úgy vélte, hogy a gender identitáson túl a személy társadalmi normákhoz való

alkalmazkodásának mértéke képes meghatározni a viselkedését a gender séma koncepcióján keresztül.

Újabban felfigyeltek a transzszexualitás témakörére, melyet Buda (1998) a nemi identitás súlyos zavarának titulált. A transzszexuálisok esetében már korai gyermekkorban kialakul az az érzés, hogy ő a másik nemhez tartozik, melyet tudati zavarnak értelmez. Az atipikus nemi identitású és transznemű egyének sportversenyeken való részvételének szabályozása rendkívül összetett és bonyolult kérdés, hiszen a nők és a férfiak sportja hosszú évtizedeken keresztül evidenciaként különült el egymástól a nemek binárisnak definiált jellege miatt (Gál, 2016).

A nemi identitás egyidejűleg és szoros kölcsönhatásban alakul ki a nemi különbözőségekre, magatartásmódokra és szerepekre vonatkozó túlzott általánosítások megismerésével és esetleges elsajátításával. Identitásunk kialakulása mélyen befolyásolja és formálja későbbi életünkben viselkedésünket, gondolkodásunkat. A normák, normarendszerek és a társadalmi interakciók fogják meghatározni, hogy mit tartunk férfiasnak vagy nőiesnek, és így tanuljuk meg a cselekvésmintákat. Később már egyenesen motiváló erőként hat, hogy olyannak kell lenni, mint egy kislány vagy egy kisfiú. A megfelelő pszichoszociális identitás együtt jár a társadalmi nemi szerepek fejlődésével.

A női és férfi nemi szerepek merev és korlátozó jellegét jelentős akadállyal lehet tekinteni a személyiség kibontakozásában, éppen ezért az lenne a jó, ha a szituációtól tennék függővé a viselkedésüket a férfiak és a nők, függetlenül a nemi szerepüktől. Marsh és Jackson (1986) szerint az identitás kialakulása (szocializáció), és a mindennapi tevékenység (sport) egyaránt befolyásolják az énkép kialakulását. Amikor összehasonlították női súlyemelők és más sportágakat űző női sportolók, illetve nem sportolók énképeit világossá vált, hogy az átélt konfliktus a két önkép miatt jelentősen kisebb, mint azt előzetesen gondolták. Kivételek voltak azonban azok a sportolónők, akik társadalmilag nem helyeselt sportot űztek, amit azzal magyaráztak, hogy sportáguk erősebben kapcsolódik a maszkulinitáshoz, mint a feminitáshoz, mely mind fizikai képességekben, mind megjelenésben, önértékelésben és érzelmi stabilitásban is megnyilvánul. A nemi szerep identitásának eredményei igazolták az androgüinitás koncepcióját. A sportoló nők magas értékeket értek el a teszteken maszkulinitásban, de

feminitásban azonosat a nem sportolókkal. Saját magukat a „magabiztos”, „versenyképes”, „erős”, „határozott” szavakkal, tulajdonságokkal jellemezték, mely magyarázatként szolgált a stabil énképre, és a szerepkonfliktus által generálódott feszültség csökkentésére is.

A már fentebb említett Bem (1974) kidolgozta az egyének besorolásának módszerét a nemi identitás szempontjából, melynek neve a **Bem Sex Role Inventory**. Az androgün (hímnős, nem lehet elsőre megállapítani a nemét) személyeknél az egyes vizsgálatok szerint a nemi atipikus sportok választása erősebb volt, mint a férfias nőknél, vagy a nőies férfiak esetében (Bem, 1974; Bem és Lenney, 1976). Következtetéseit később igazolták és összefüggést mutattak ki abban, hogy a nemi alapú sematikus besorolás befolyásolja a magatartást és viselkedést. Különbségek lelhetők fel a sportágválasztásnál a sportok férfias vagy nőies jellege szerint, melyek megfelelnek a BSRI-vel végzett kutatási eredményeknek. Ennek lehetséges magyarázata az, hogy a gyermekkori szocializációban a sport eszközként szolgál a nemi szerepek (férfiasság és a nőiesség) érvényesítésére (Koivula, 1995). Tudományos bizonyítékok vannak már arra is, hogy az egyén a sztereotípiákat és a nemi szerepeket a gyermekkorban, a jelentős személyek, különösen a szülők szocializációs hatására tanulják meg (Fredricks és Eccles, 2005). Ezek a sporttal kapcsolatos társadalmi hiedelmek befolyásolják a személynek saját sportkompetenciájával kapcsolatos énképét és önbecsülését, és mintegy előrevetítik a sportban való részvételt és az egyes sportágakhoz történő viszonyulást (Guillet és mtsai, 2006), illetve a sportteljesítmény elérését (Chalabaev és mtsai, 2009). Tagadhatatlan, hogy a fenti internalizációs útvonal jelentős mértékben megmagyarázza a sportban megfigyelt nemi különbségek jelentős hányadát.

Számos, eltérő megközelítésű kutatás foglalkozott a nemek közötti különbségekkel a férfi dominanciájú, vagy nagy teljesítményt igénylő sportok esetében. A nők szereplésével kapcsolatos kérdések különösen hangsúlyosan vetődnek fel a „legférfiasabb”-nak titulált sportágak esetén, úgymint a bokszt, a súlyemelés, a body building vagy a birkózás. A női testtel és a nőies viselkedéssel kapcsolatos normatív elképzelések itt „zavarodnak meg” leginkább (Scraton és mtsai, 1999). Ahogy Halbert (1997) és McCaughey (1997) is megjegyzi, a női ökölvívók különösen megkérdőjelezzik azt a Messner (1996) által felállított, a nemi és szexuális identitásra vonatkozó bináris

képletet, mely így írható le: a sportolás = férfiasság = heteroszexualitás és sportolás? = nőiesség? = heteroszexualitás? Az ökölvívó hölgyek a ringben ugyanis mindazokat a jegyeket együttesen mutatják, amelyeket a tradíciók leginkább azonosítanak a férfiassággal, úgymint agresszivitás, erő, nagyfokú koncentráció. E sportág mindmáig erősen ambivalens megítélésének jó példája, hogy egyesek komoly sportteljesítménynek, míg mások inkább – miként Pirinen (1997) idézi egy, az 1994-es finn bajnokságról tudósító újságíró szavait – békés „táncikálás”-nak, vagy éppen „diszkótánc”-nak nevezik a női ökölvívók ringben bemutatott produkcióját.

Az ambivalens megítélés másik oka éppen a tradicionálisan férfias sportágot űző női versenyzők nemi identitásának kétféle, egymásnak sokszor ellentmondó megnyilvánulása lehet. Mint fentebb említettük, az ökölvívó hölgyek a ringben férfiasan – egyesek szerint a férfiak gyengébb másolataként – viselkednek, de nőiességüket igazolni akarván a hétköznapiakban egyébként törekszenek a „gyengébb nem” jellemzőit mutatni az öltözködésben, sminkhasználatban, illetve a társas érintkezések során. Ki is lehetne szemléletesebb példa erre, mint az a női testépítő, aki a férfiak körében is tekintélyt parancsoló izomzattal, de csillogó fürdőruhában, hosszú hajjal, kisminkelve lép a nézők elé, civilben pedig a feminitását kihangsúlyozó ruhákat visel? Ki kell hangsúlyozni, hogy ebben az esetben maga a testformálás jelenti a sportteljesítményt mely, mint önmegvalósítás és életcél jelenik meg egyszerre.

A férfiasan küzdő hölgyeket látván kevesen gondolnak arra, hogy olyan nők is szívesen bokszolnak hobbi-, vagy versenyszerűen, akik – nemi identitásuktól, szexuális orientáltságuktól függetlenül – egyszerűen csak kedvelik az erőszakot, szeretnek verekedni, de ezt a hétköznapi társadalmi közegben nem tehetik meg. Thing (2001) a dán labdarúgó, jégkorongozó és kosárlabdázó nők körében végzett kutatásában arról számoltak be az interjúalanyok, hogy ezekben a sportokban nemcsak „legitim módon” kapnak teret és lehetőséget az agresszivitás megélésére hanem arról is, hogy muszáj tudatosan is törekedniük az erőszakosságra, különben vesztesen hagyják el a pályát. Bár férfitársaiknak hasonló tulajdonságokkal kell rendelkezniük az eredményességhez, mégis a nőkhöz ezeket a vonásokat nem társítják automatikusan.

A férfiasság manifesztálódása szintén erősen függ a sportágválasztástól. A sportban is egyre inkább elmosódnak a határok a klasszikus női és férfi területek között, vagyis

„kétneművé” válnak a sportágak. Ezt Louise Adams (2011) azon kutatása is bizonyítja, melyben a műkorcsolya „nemváltását” mutatja be, vagyis egy olyan, tradicionálisan férfi sportról beszél, mely a média nyomására jellegében átalakult. A folyamat fokozatosan oda vezetett, hogy a fentebb említett Metheny-féle csoportosításban már a nőknek kifejezetten ajánlott sportokhoz került. Azok a vizsgálatok ugyanakkor, melyek speciálisan a jégkorongozó hölgyekre irányultak kimutatták, hogy ők élvezik az agressziót a pályán, szeretik a saját testi erejüket összemérni az ellenfélével, és ezáltal (is) feszegetni határaikat. A vizsgálati személyek arról számoltak be, hogy kifejezetten jó érzés nekik a pályán a játék fizikai erőhöz kötődő aspektusait is megtapasztalni, ez ugyanis a sportban sokkal elfogadottabb, mint a hétköznapi életben. Úgy gondolták, hogy lényegesen szabadabban bontakozhatnak ki a pályán, mint az egyéb társadalmi kontextusokban (Gilenstam és mtsai, 2008). Egy másik, amerikai kutatásban női rögbijátékosokat kérdeztek arról, hogy általában milyen tulajdonságokkal jellemzik őket, mint az egyik legférfiasabb sportág képviselőit (Fallon és Jome, 2007). Mindkét vizsgálatban egyöntetűen férfiasnak ítélték meg a női játékosokat, velük kapcsolatban túlzottan általánosítottak, sőt előítéleteik is voltak függetlenül tehát attól, hogy ismerték volna őket személyesen.

Míg egy, már fentebb említett tradicionálisan férfi sportág, a műkorcsolya a 21. századra kifejezetten nőiessé vált, sőt inkább feminin sportágnak tekintett, számos maskulin terület viszonylatában – mint az említett szakirodalmi forrásokból is kitűnik – megszűnt a férfiak kizárólagos egyedurialma. Ugyanakkor a férfiak is betörték olyan, a nőknek fenntartott területekre, mint például a szinkronúszás vagy a ritmikus gimnasztika. A folyamat konfliktussal teli mivoltát jelzi, hogy míg korábban nem kérdőjeleződött meg a férfisportolók maskulinitása – sőt, azt igazolta és erősítette –, ennek a folyamatnak a hatására az előítéletek megváltoztak, és az itt versenyzőknek bizonyítaniuk kell azt, hogy meg tudtak maradni férfiasnak - annak ellenére, hogy (napjaink megítélése szerint) nőies mozgásanyagú sportágot választottak.

A ritmikus gimnasztika, melyet a nőiesség kifejezésére leginkább alkalmas sportnak tituláltak, az utóbbi két évtizedben elvesztette egynemű jellegét és egyre több országban megnyílik a férfiak előtt is. Éppen ezért ennek a sportágnak az esetében merült fel az a kérdés, hogy vajon a sportág fog-e férfiasodni, vagy a férfi RG-versenyzők mutatnak-e

majd egyre inkább nőies tulajdonságokat. Míg tehát a női súlyemelőkkel, ökölvívókkal, jégkorongozókkal foglalkozó kutatások középpontjában az a kérdés állt, hogy a sportágak női képviselői mennyire képviselik a feminitást, addig a ritmikus gimnasztikával foglalkozó szakemberek azt vizsgálják, hogy a sportágban megjelenő férfiak meg tudják-e őrizni a külvilág szemében a férfiasságukat. Chimot és Louveau (2010) tanulmányukban azt elemezték, hogy a fiatal férfi RG-versenyzők hogyan konstruálják meg maszkulin identitásukat, hiszen sportáguk több vonatkozásban ellentétes jellemzőket mutat a hagyományos férfi sportágakhoz képest. Ez az ambivalencia egy feszültséget generál a társadalmi elvárások és a sportoló sportágválasztása között, melyet valamilyen módon (a sportágból való kilépés, a stigmatizáció, illetve a másság elfogadása) kezelniük kell. Kemberidou és munkatársai (2009) a férfi RG-sek identitását és esélyegyenlőségét vizsgálva arra a következtetésre jutottak, hogy a sportág kétneművé válása komoly szerepet kap a korábban tapasztalható nemi korlátok lebontásában. Ezt tökéletesen szimbolizálja az a tény, hogy a korábbi egyéni és csapatversenyszámok mellett vegyes párosok is mutatnak be gyakorlatokat.

A nemi jellegzetességek és sztereotípiák, illetve a nemi identitás kérdése azokban a kutatásokban is fókuszpontot képez, amelyek a sportoló nők és férfiak média általi megjelenítésével foglalkoznak. Elsősorban a női sport reprezentációjának kvalitatív jellemzőinek elemzése kapcsán jelenik meg az a kritika, miszerint a női sportot egyrészt trivializálják (rúdugrók, ökölvívók), másrészt képviselőiket több esetben a sportteljesítményüket másodrangúként kezelve, szexuális tárgyként ábrázolják. Lenskij (1998) tanulmányában azt mutatta be, hogy a sajtóban az „egyensúlyt” nem a nők sporteredményeinek férfiak esetében megszokott, szakmai jellegű közlésével érik el, hanem a sportoló nők testének, bájaiknak bemutatásával. Sőt, utóbbival a férfiolvasók táborának kívánnak kedvezni. Ducan és Messner (1994) szerint a média a nők sikereit sokszor inkább a szerencsének vagy családi háttérnek tulajdonítja, mintsem a kemény munka és a tehetség gyümölcsének. Kudarccal viszont éppen a nők gyengeségére fókuszálnak, míg a férfiaknál az okokat valamilyen külső tényezőnek tulajdonítják. Mindezek nem máson, mint a két nemhez kapcsolódó pszichés jellemzőkön alapulnak.

A nemiség kihangsúlyozásának kapcsán Schaaf és Nieland (2011) írásukban röviden bemutatják azokat a formákat, melyek segítségével a sportoló nőket szexista módon ábrázolhatja a média, s amely szélsőséges esetben akár a pornográfiához közelít. Ennek első lépcsőfoka az, amikor hiányos ruházatban, vonzóan „alulöltözötten” mutatják be a sportolókat. Következő fokozatként a férfias sportágakban a nők minimális felszerelésben játszanak (iszapbirkózás), még ennél is erősebb, amikor a homoszexuálisoktól átvett mozdulatokat mutatnak be férfias sportokban, illetve vannak olyan sportágak, ahol eleve többet láttatnak a testből a nézőknek (cheerleaderek, vagyis pompon lányok). A hazánkban is egyre népszerűbb rúdtánc, mint mozgásforma tulajdonképpen a szexiparból adaptálódott a fitness világába, a sportkörnyezetben (edzőterem, öltöző) forgatott, szexjeleneteket tartalmazó „felnőttfilmek” viszont egyértelműen a sport és a pornográfia összekapcsolását jelentik.

A női súlyemelőkkel, vagy a jégkorongozókkal kapcsolatosan is többen megkérdőjelezik, hogy e sportágak női képviselői vajon mennyire őrzik meg nőiességüket, míg a ritmikus gimnasztikában szereplő férfiak esetében a kétely azok férfiasságára vonatkozik. Utóbbiak számára a maszkulin identitásuk megkonstruálása problematikus, hiszen sportáguk ellentétes jellemzőket mutat a hagyományos férfisportágakkal szemben, vagyis feszültség keletkezik a társadalmi elvárások és a sportoló sportágválasztása között (Chimot és Louveau, 2010).

2.6 Sportszocializáció és sportágválasztás a nemi különbségek tükrében

„A személyiségfejlesztésben éppen a teljesítmény eléréséhez vezető erőfeszítésnek van nevelő hatása” (Vass, 1990:214)

A gyermekek bekapcsolódását a sportba, a sportszocializáció, vagyis a sporttal való megismerkedés folyamata determinálja. Ahhoz, hogy a nemeket és a sportszocializációt vizsgáljuk, néhány terminust és folyamatot tisztáznunk kell. Elsőként az előszocializáció fogalmát. A gyermek sportolási attitűdjét leginkább a család fogja befolyásolni. Ha a család értékvilága harmonizál a sportban megjelenő kulturális normákkal, akkor az értékpreferenciák egy irányba mutatnak (Gombocz, 1998). Persze

azok az értékek is meg fogják határozni viselkedésmintáit, hogy melyik társadalmi rétegbe születik, hol erősebbek a hagyományok és mely családokba támogatják a sportokat nemtől függetlenül.

A sportolók gyakrabban származnak a középrétegekből, mint alsóbb rétegekből, hiszen a normarendszer itt harmonizál leginkább (Hammerich, 1971). Ez úgy értelmezhető, hogy ezekből a családokból érkezők a szocializációs folyamatok során már korábban ráhangolódtak a sport által biztosított értékekre. Mivel nemcsak a család, hanem az iskolai közeg is befolyással bír a gyermek sportágválasztására, innen is meríthetőek példák. Az iskola értékvilága felfelé mozdító eszköz lehet, melyet egyrészt a testnevelők, másrészt az oktatók és a kortárs csoportok befolyásolják.

A gyermekek élete az elsődleges és másodlagos szocializációs közegek intézményeiben zajlik. Ez a felsorolás a család fogalmával kezdődik, melyben a családtagok – szülő vagy szülők, testvérek – közös tevékenységeikkel formálják a gyermeküket. A több nemzedékes együttélés ma már teljesen kihalt a magyar társadalomból, növekszik a gyermektelen házaspárok aránya, illetve a válások és az egyik szülő egyedüli nevelése is egyre jellemzőbb (Somlai, 1997). A testvér általában a biztonság megtestesítője, ugyanakkor egyfajta rivalizálás is megfigyelhető a kapcsolatokban. Ez akkor igaz a legkevésbé, ha nagy a korkülönbség a testvérek között. Döntő jelentősége van annak, hogy a gyermek egykeként nő fel, vagy szocializációjában esetleg részt vesz egy vagy több testvér. A család általi szocializálás esetében a szülők mellett a testvérkapcsolatoknak is nagy szerepe van. A gyermek életébe folyamatosan lépnek be a kortárs csoportok is. Ezek a kapcsolatok egyebek mellett felkészítik a gyermeket a felnőtt szerepekre, kamaszkorban alakulnak ki az első igazi baráti kapcsolatok és szerelmek. A nemi érés folyamatának beindulása révén különösen nagy hangsúly kerül a férfiasághoz, illetve a nőiességhez tartozó jellemzők felvételére. A mai társadalmakban a fiúk és a lányok koedukációja már nem kérdés, de a sport, a sportolás szerepével mindenképpen összefügghet, hogy a fiúknál a jó fizikum, a testi erő, míg a lányoknál a csinos alkat, a szépség lehet a párkapcsolati potenciál alapja. Amint a gyermek bekerül az iskolarendszerbe, olyan férfi és női pedagógusokkal találkozik, melyekkel azonosul, vagy akiknek elutasítja viselkedésmintáit. A testnevelés órákat vezető testnevelő tanár, szinte nemtől függetlenül, pozitív személyiségével, kiállásával,

sportos megjelenésével ösztönzően hathat a diákok verseny- vagy szabadidősportban való részvételére. Itt mindenképpen meg kell említeni a sportegyesületeket, melyekben az edző is mintaként szolgálhat a gyermeknek, sőt a versenysportban együtt töltött rengeteg időnek köszönhetően mintegy szülőként is funkcionál.

Ez a folyamat a nemi szocializációval is összefüggést mutat: a történelem során a sport mindenkor nagyobb szerepet játszott a fiúk férfivá nevelésében, mint a lányok nővé formálásában (Buda, 1998). Ugyanakkor fontosnak tartom felhívni a figyelmet arra, hogy a lánygyermeknél is elengedhetetlen szerepe van a sportolásnak, hiszen itt ismeri meg leginkább a fiatal a saját testét. A család a sportot eszközként használhatja a fiúk esetében a maskulin, a lányok esetében a feminin külső-belső tulajdonságok, személyiségjegyek kialakításához és fejlesztéséhez. A tradicionális nemi szerepekhez szorosabban ragaszkodó szülők lánygyermeküket még napjainkban is a nőies, vagy a nők számára sokkal inkább elfogadott sportágak felé irányítják. A család tehát kezdettől fogva képes befolyásolni a fiatalok sport iránti attitűdjeinek és egyben nemi identitásának alakulását. A későbbi években a fentebb említett szocializációs közegek mellett a média játszhatnak még kiemelt szerepet a nemi szerepek, illetve akár ahhoz is kötődően a sporttal kapcsolatos attitűd áthagyományozásában.

A sportszocializáció folyamatát nemcsak a szociológia, de a sportpszichológia is vizsgálja. Az ilyen megközelítésű kutatásoknak általában két céljuk lehet: egyrészt annak a meghatározása, hogy az emberek hogyan észlelik a gender-alkalmasságot a sporttevékenységekben - vagyis azt, hogy a sportot alkalmasabbnak tekintik férfiak, vagy nők, vagy esetleg mindkét nem számára; másrészt annak megértése, hogy ezek a gender sztereotípiák hogyan befolyásolják a férfiak és nők énképét, motivációit és részvételüket a sportban. Az utóbbi kérdést elsősorban két modell keretében vizsgálták: a Bem-féle gender-modellben (Bem, 1974; 1981) és az Eccles-féle várhatóérték-modellben. (1983). Ezek a modellek megegyeznek abban a feltételezésben, hogy a sztereotípiák úgy befolyásolják az egyént, hogy a szocializációs folyamat során beépítik azokat a személyiségükbe, és úgy vélik, hogy a sztereotípiák hatnak arra, hogy az egyén miképpen érzékeli saját magát, és a későbbiekben hogyan viselkedik.

A sportpszichológiai kutatások egyértelmű bizonyítékot szolgáltatottak a sportban megfigyelt nemi különbségek pszichoszociális gyökereire. A különbségek felfoghatók a

természetes biológiai faktorok eredményeként is. A serdülőkori fejlődés során a fizikai teljesítőképesség jobban fejlődik a férfiaknál, mint a nőknél. Ennek eredményeként pubertástól kezdve a férfiak jobban teljesítenek azon motoros feladatokban, amelyek erőt vagy sebességet kívánnak (Knisel és mtsai, 2009). Bár a biológiai tényezők részben magyarázatot adhatnak ezekre a nemi különbségekre, de más tényezőket is be lehet vonni. Először is, a nemi különbségek nem olyan fontosak, mint amilyen mértékben megjelennek, kimutatták, hogy a nem mindössze 5%-ban befolyásolja a fizikai képességek eltérését (Eagly, 1995). Másodsor, a nemi különbségek vizsgálata nem tájékoztat a különbségek eredetéről, ez lehet természetes, de lehet környezeti is (Wood és Eagly, 2012). Általános tapasztalat az is, hogy a férfiak gyerekkoruktól kezdve több motoros aktivitást végeznek, mint a nők (Hines, 2004). Bizonyított tény már, hogy a teljesítmény fontos pszichológiai meghatározója a nemek különbsége, a fiúk a lányoknál sokkal motiváltabbak a sportokban (Knisel és mtsai, 2009), vagy testnevelés órai észvételben (Chen és Darst, 2002), illetve a sportkompetencia területén is jobb a felfogásuk (Biddle és mtsai, 2011; Fredricks és Eccles, 2005). Ezért a nők és a férfiak között létező természetes fizikai különbségek nem elegendőek arra, hogy megmagyarázzák a megfigyelt sportteljesítmény- és részvételbeli nemi különbségeket, ezen túlmenően pszichoszociális tényezőket is figyelembe kell venni. A sport egyaránt megtanít nyerni és veszíteni is, így megtanít mindenkit önmaga megismerésére.

A nők sportágválasztásával, illetve nemi identitásuk alakulásával foglalkozó kutatások egyrészt azt próbálják feltárni, hogy milyen gyermekkori szocializációs hatások segítették elő az olyan tradicionálisan férfias sportágak felé való orientálódást, mint az ökölvívás, labdarúgás, kézilabda, stb., másrészt pedig azt elemzik, hogy mennyire társult ehhez a gyermekkorban inkább a fiúkra, mint a lányokra jellemző szerepviselkedés. Egy sportág választását befolyásoló szocializációs tényezők körében is jelentősége van a sportág „feminin” vagy „maszkulin” jellegének. A sportágak kiválasztásánál az elsődleges közeg ugyanis a család, amely befolyással bír a gyermek sportjára. A tudományos tapasztalatok szerint a sportágat nem maguk a sportolók választják, hanem nekik választja a környezetük. Saját mozgásformát csak a későbbi időben, már kissé érettebb, gyakorlottabb sportolói státuszban választ a fiatal. Ha a szülők (főleg az anya!) nem sportolnak, lányukat kisebb eséllyel viszik sportolni, míg egyéb esetben saját sportáguk és sztereotip megítélésük szerint választanak általában

nőies, vagy nemileg neutrális sportot gyermeküknek. A maskulinnak tartott sportokat leginkább későbbi életkorban, önállóan választja a sportoló, túlnyomórészt több sportág kipróbálása után. Az erősen maskulinnak tartott sportágakat űző nők sportágválasztásának, illetve nemi identitásának tárgyalását a kutatók általában a sportolók gyermekkori, nemi szocializációval kapcsolatos élményeinek elemzésével kezdik. A tapasztalatok szerint ez az időszak minden téren meghatározó szerepet játszik (Snyder és Spreitzer, 1973; Watson, 1975; Rimer és Visio, 2003).

Scraton és munkatársai (1999) a női labdarúgókat vizsgálva azt tapasztalták, hogy interjúalanyaik (német, dán, spanyol és angol focisták) mindegyike úgynevezett „fiús lány” (az angol szóhasználatban „tomboy”) volt. Ezt gyermekként pozitívan élték meg, hiszen mozgékonyak lévén sokkal izgalmasabbnak találták a fiús játékokat, amelyek közé természetesen a labdarúgás is beletartozott. Mennesson (2000) női ökölvívókról szóló tanulmányában hasonló eredményekről számolt be: a vizsgált nők többsége úgy emlékszik vissza gyermekkorára, hogy akkor fiúsan öltözködött, viselkedett és fiúsnak tartott játékokat játszott. Mindkét kutatás megállapítja, hogy ezeknek a sportolónőknek fontos mintaadó személy volt fiatal korában az édesapja, és több esetben a bátyja, vagy a döntően fiúkból álló baráti kör. Ők a lányok fiús viselkedését a sport szemszögéből ítélték meg és kifejezetten kedvezőnek tartották, ez viszont sok esetben nem találkozott a család nőtagjainak – főleg az édesanya – a pozitív értékelésével. Itt kell megjegyeznünk, hogy ezek a kutatási eredmények ellentétesek azokkal a korábbi megfigyelésekkel, amelyek szerint a sportszocializáció folyamatában az azonos nemű családtagnak (fiúk esetében az apának, leányok esetében az anyának) van erősebb hatása a gyermek sportba való bekapcsolódására (Snyder és Spreitzer, 1973; Watson, 1975).

Az említett vizsgálatok alanyait képező ökölvívók és labdarúgók már egészen korán, 6-7 éves korukban elkezdtek sportolni. Mint Hasbrook (1993) írja, a nemi differenciálódás fontos része lehet a fizikai aktivitás, de a sport elsősorban a fiúk nemi identitásának és testképének formálásában játszik alapvető szerepet. A focista, illetve a bokszoló nők esetében ez különbözött a hagyományos mintától, és nemcsak a sportolás, hanem a sportos habitus kialakulásának támogatása is nagyon korai életszakaszban megjelent. A fiús viselkedés, a férfiszerepekkel való azonosulás preferálása, szemben a „lányos”

tevékenységek unalmával, és az ezektől való elzárkózással egy olyan identitás-modell kialakulását erősítette, amely inkább jellemezhető maskulinként, mint femininként. Ez nem jelentett problémát a sportoló lányoknál egészen a serdülőkorig. Ekkor azonban a nemi szerepviselkedés – és elsősorban annak külső jegyei – módosultak, nagymértékben a kortárs csoportok és a média hatásának köszönhetően. Széles körű szociológiai szakirodalom igazolja, hogy a nemi szerepeknek és az azokkal kapcsolatos sztereotípiáknak milyen nagy szerepe van a fiatalok döntéseiben, tevékenységeik megválasztásában. Hasbrook (1993) szerint a pubertás időszakában a fiúk számára fontosabb a sport, elsősorban az erős, férfias testalkat kialakítása érdekében, illetve a küzdőszellem, a kitartás és az eredményesség prezentálásának terepeként. A Mennesson (2000) által megkérdezett a bokszt különböző válfajait űző sportolónők visszaemlékezései is megerősítik azt a korábbi tapasztalatot, hogy a „fiús” gyermekkorból nem egyszerű egy olyan serdülő- és ifjúkori életszakaszba átlépni, ahol már a nőiességet kellene megtestesíteni. Különösen nehéz ez azoknak a sportolónőknek, akik a ringen belül a férfiakhoz hasonló keménységgel küzdenek főleg egyes küzdősportok full-kontakt változataiban, azon kívül pedig klasszikus női viselkedést mutatnak a hétköznapi életben. Hogy ez mennyire sikerül, arról a környezet ad visszajelzést, elsősorban a férfi edzők, edzőpartnerek, a közönség, és természetesen a média.

2.7 A hazai vonatkozású kutatási eredmények kapcsolódási pontjai

A női sport intenzív fejlődésének köszönhetően a nyugati országokban már a múlt század közepén megindultak az ilyen jellegű elemzések – nem így hazánkban, ahol a lemaradás oka nem a nők sportjának gyengeségében, hanem sokkal inkább abban rejlik, hogy míg a nyugati társadalmakban a nőkérdés már a 19. század elején problematizálódott, itthon viszont a megkésett társadalmi fejlődés okán sokáig nem kapott figyelmet. A 20. században ugyanakkor a hazai feminista mozgalom gyengesége, majd megszűnése, illetve az államszocialista rendszer ideológiai korlátozása, vagy éppen a szociológia időszakos betiltása sem teremtett termékeny talajt a nemek társadalomtudományi szempontú vizsgálatához. Ugyanez a sporttal összefüggésben még inkább igaz, hiszen a sportot maga a szociológia tudománya sem tartotta sokáig

olyan komoly területnek, amelyet érdemes lenne kutatni (Földesiné és mtsai, 2016). A hazai, gender vonatkozású tanulmányok így tulajdonképpen az 1990-es évekre datálhatók, ekkor jelentek meg a nők és a sport vonatkozásában az első társadalomtudományi vonatkozású kutatási eredmények.

Mindez úgy vélem indokoltá teszi, hogy a csekély számú releváns hazai szakirodalmi forrást kronológiai sorrendben mutassam be, mert ebből látszik igazán jól, hogy mikor és milyen formában kerültek be a sporttal és a nemekkel kapcsolatos vizsgálatok a tudományos érdeklődés középpontjába Magyarországon.

A honi szakirodalomban is fellelhető olyan tanulmány, amely már az 1930-as években azzal foglalkozott, hogy milyen összefüggés jelentkezik a nemek és a sportágak között. Doros (1932) akkor azt állította, hogy „nagyfokú szellemi különbségek” vannak a nőies és a férfias mozgásformák között, melyek a gyengébb nemhez köthető tulajdonságokból és értékekből következnek. Véleménye szerint a nőiesség hagyományos felfogásával nem összeegyeztethetők azok a mozgásformák, amelyekben a versengés, a másikkal való küzdés, a testi kontaktus dominál. A szerző olyan sportokat ajánl a nőknek, melyek megmutatják a női test szépségét, mint például a műkorcsolya, de valójában a nők sportját beilleszthetetlennek tartja a sport maszkulin értékhierarchiájába, a férfiakat ugyanakkor felmagasztalja a fizikai aktivitások kapcsán. A sportolók jellemének csoportosításánál a szerző meglátásában a negatív tényezőket a nőies viselkedésmódok alkotják. Jóval később, az 1960-as években született az a publicisztika, amely - bár nem tudományos jelleggel - a női sportolók kiválóságát taglalta, kihangsúlyozva az általuk elért fantasztikus teljesítményeket, eredményeket (Réti, 1965).

Bár nem a sport területére fókuszálva, de a nőkkel és a férfiakkal kapcsolatos társadalmi sztereotípiák életét, eredetét és szocializációját vizsgálta 1984-es, *Nőies nők és férfias férfiak* című könyvében H. Sas Judit. A szerző többek között arra kereste a választ, hogy milyen hatásokra alakulnak vagy konzerválódnak a két nemhez kapcsolt magatartásformák patternjei, hogy milyen sztereotípiarendszer fonja körül a férfiaság és a nőiesség fogalmát. A szerző konkrétan csak egy vonatkozás kapcsán említi a sportot, amikor D'Andrade-t idézve azt tárgyalja, hogy a nemek közötti anatómiai különbségek (erő, magasság) bizonyos fokig társadalomfüggők, vagyis környezeti és

kulturális hatások is befolyásolják, úgymint például a fizikai munkára, vagy a sportra való késztetés, illetve az ezektől való megkímélés (H. Sas, 1984:30).

1986-ban Ferencziné Horváth Györgyi a már korábban említett Bem-féle megközelítést alkalmazva magyar mintán, egyrészt a sportoló és a nem sportoló nők nemi identitása közötti különbségekre kereste a választ, másrészt pedig a sportoló nők önjellemzését vizsgálta nyolc sportágban. Kutatásában a vívás, a röplabda, a vízilabda, a tenisz, a lövészet, a kézilabda, a torna és ritmikus gimnasztika (RG) képviselőire fókuszált. A kutató öt csoportba sorolta a vizsgált sportolókat, úgymint férfias (F), közel férfias (KF), androgün (A⁷), közel nőies (KN), nőies (N). Eredményei szerint az első két kategóriába a felsorolt sportágakban szereplők közül senki sem került. Az androgün típusú sportolókhöz sorolta a vívás, a röplabda és a vízilabda sportágat űzőket, és a közel nőiesekhez ('KN') viszont a teniszezőket, a sportlövőket és a kézilabdázókat. A nőies ('N') kategóriába kerültek a torna és az RG sportágban versenyző nők. Ferencziné tanulmánya végén legfőbb következtetésként azt vonta le, hogy a sportoló nők egyike sem jelölte "közel férfiasnak" vagy "férfiasnak" magát – sem a sportolás, sem a sportág jellege nem alakított ki tehát ilyen szubjektív érzést.

Nádori a '80-as évek végén lefolytatott kutatásában azt vizsgálta, hogy milyen tényezők álltak a nők férfias sportágválasztásának hátterében. A vizsgálatban vízilabdázó, labdarúgó és súlyemelő nőket kérdezett meg, akiknek egy hétfokozatú Likert-skálán kellett megjelölniük, hogy saját sportágukban mennyire van szükség feminin, maszkulin vagy nemi szempontból neutrális tulajdonságokra. Ferencziné 1986-os kutatásához képest bővült a sportolónők sportágak szerinti mintája, hiszen bekerültek a labdarúgás és a súlyemelés képviselői is. Meglepő eredményt kapott, hiszen úgy a súlyemelésben, mint a vízilabdában versengő sportolók inkább a "nőies", vagy a "közel nőies" kategóriába kerültek. A kutató ezt annak tulajdonította, hogy a sportágválasztás oka nem a fiús viselkedés volt, hanem sokkal inkább egyéb tényezők (család, testvér, stb.), de annak is jelentősége lehetett, hogy a megkérdezettek közül sokan már gyermekes anyák voltak, vagyis nőiességüket úgymond már nem lehetett kétségbe vonni (Nádori,

⁷ Androgün személyek azok, akik a társadalmi sztereotípiák szerint nőiesnek és férfiasnak is jellemzik magukat, olyan állapotot jelent, amelyben a feminin és maszkulin elemek elismerten és felhasználhatóan jelen vannak a személyben.

1989). Az említett kutatás hasonló eredményeket hozott, mint Ferencziné korábban idézett munkája.

Az 1989-1990-es rendszerváltás után hasonló tanulmányok csak csekély számban jelentek meg a tudományos folyóiratokban, miután kevesen vizsgálták a sport és a gender kapcsolatát. Hazai vonatkozásban jellemzőbbek azok a szakcikkek, amelyek a hagyományos társadalmi megítélés szempontjából szélsőséges sportokat űző nőkre fókuszáltak, illetve azt kutatták, hogy mely sportokhoz milyen tulajdonságokkal szükséges rendelkezniük a sportolónak ahhoz, hogy eredményesek legyenek. Akárcsak a nemzetközi szintén, hazánkban is jellemzően nők foglalkoznak a női sport gender szempontú elemzésével. Belinszki (2003) arra hívta fel a figyelmet, hogy bár a nemek között hierarchikus a viszony a társadalomban, a 21. század sportjában a nők egyre jobban kiharcolják maguknak, hogy a sportágak mindegyikében szerepelhessenek, függetlenül azok tradíciójától. A szerző szerint a sztereotip gondolkodás – annak ellenére, hogy a nők a korábban egynemű sportágakban hivatalosan is egyre inkább kivívják maguknak az egyenlőséget –, még mindig megmaradt.

Született a közelmúltban Magyarországon olyan kutatás is, mely ugyan nem szorosan a nemi sztereotípiákkal foglalkozott, de a sportmédiá gender vonatkozásaira fókuszálva érintette ezt a kérdést. Gál (2007) a médiamegjelenítés kapcsán foglalkozott a sport és a társadalmi nemek kérdésével, s ennek kapcsán kvalitatív és kvantitatív módon vizsgálta a magyar sajtó egy szegmensének sporttartalmát. A kutatás a Népszabadság, a Magyar Nemzet és a Blikk médiumokban megjelent cikkek mennyiségi és minőségi tartomelemzésével, illetve újságírók és sportolónők véleményén keresztül tárta fel a hazai jellemzőket. A kutatás invenciózus megközelítéssel elemezte, hogy a hazai írott sajtóban mennyire játszik szerepet a nem illetve a külső megjelenés, az attraktivitás abban, hogy egy sportolóról milyen hírt közölnek. A korábbi nemzetközi szakirodalmi adatok ugyanis azt jelezték, hogy a női esztétikum kihangsúlyozása sokszor fontosabb, mint maga a teljesítmény, vagyis beazonosítható az ún. Kurnyikova-szindróma (a csinos teniszező sosem nyert Grand Slam tornát, de attraktív külsejének köszönhetően uralta a sportmédiát), melyet Gál is megemlít. A kutató arra is kitért, hogy a magyar sportsajtóban miképpen szexualizálják megjelenésükben a nőket. A vizsgálat eredményei továbbá azt is jelezték, hogy a női sportolók férfitársaikhoz viszonyítva még

az olimpia ideje alatt is alulreprezentáltak a nyomtatott médiában annak ellenére, hogy ekkor valamivel több cikk és kép jelenik meg a sajtóban. A szerző rámutatott arra, hogy a sztereotipizálás kevésbé a sajtótartalmakban, mint inkább az újságírói véleményekben mutatkozott meg, ugyanis a döntően férfi zsurnaliszták többsége lealacsonyítja a férfias sportokban megjelenő nők sportteljesítményét. Egy másik, hazai online felmérés ugyanakkor azt mutatta ki, hogy azok a sportágak, ahol a nőiességet ruhával, sminkkel ki lehet hangsúlyozni, a férfi fogyasztók körében népszerűbbek⁸.

Kovács 2011-es tanulmányában a felnőtt ökölvívó nőkkel készített mélyinterjúk konklúzióit foglalta össze. Azt kutatta, hogy milyen tulajdonságokkal, elvárásokkal jár a sportolói szerepek felvétele, illetve mi tekinthető ezek közül férfiasnak és nőiesnek, s hogyan egyeztethetők össze ezek az élsportoló nők más szerepeivel. Véleményeikből az derült ki, hogy a teljesítmény, melyet ebben a sportágban ők nyújtanak, a közvélemény számára értéktelennek vagy éppen olyannak tűnnek, amelyek erőteljesen elmaradnak a férfiak teljesítményétől. Továbbá a kutató azt is kimutatta, hogy az ökölvívónők úgy érzékelik: a sportág férfi tagjainak szemében a bokszoló, mint sportoló szerep a női nemi szereppel összeegyeztethetetlen, és ezt a vélekedést a sportág férfi tagjainak véleményei is megerősítik.

Béki és Gál (2011, 2013) a női ökölvívást, illetve az ökölvívó és ritmikus gimnasztikában versenyző nőket vizsgálta abból a szempontból, hogy mi a véleményük egymásról és az általuk választott sportról. Az ökölvívás kétneművé válása az olimpiai játékokon - a küzdősportok közül utolsóként - Londonban valósult meg, de ott is csak három súlycsoportban versenyezhettek a nők. Ezzel tehát behatoltak az egyik, vagy talán a legférfiasabbnak titulált sport területére. A 2012-es tanulmány azzal foglalkozott, hogy a férfias és a nőies sportágak közül a két ellentétes póluson szereplőket vetette össze egymásról, illetve egymás sportjáról alkotott véleményét taglalva. A szerzők megvizsgálták, hogy milyen tényezők húzódtak sportágválasztásuk hátterében, milyen korban kerültek kapcsolatba sportágukkal és a nők helyzetét a sportban általában

⁸ A Nemzeti Sport online létrehozott egy 10-es listát, melyben rangsorolták azokat a sportokat, melyek a nézők számára legkedveltebb női sportágak. Egyben kijelenthető az a tény is, hogy a sportfogyasztók többsége férfi, ezért olyan sportág nyert, melyben a hölgyek a leghiányosabb öltözékben jelennek meg és persze csinosak is (strandröplabda).

hogyan ítélik meg. Eredményeikben bemutatták, hogy az RG-ben versenyzők erőteljesebben sztereotipizálnak, mint az ökölvívók annak ellenére, hogy szocializációs folyamataik nem tértek el jellemzően egymástól. Sportágválasztásuk viszont igen, hiszen a nőies mozgásformát jellemzően korán, a szülők választották lánygyermeküknek, míg az ökölvívást a sportoló nők önként választották maguknak, miután több sportágot is kipróbáltak előtte.

Béki (2015) tanulmányában azt mutatta be, hogy a hagyományos havas-jeges sportágak, melyek a téli olimpiák kezdetétől szerepelnek a programban, hogyan válnak a nők számára is elérhetővé, majd nők számára elfogadottá, míg az új versenyszámok már automatikusan kétneműként jelennek meg az olimpiai programban. Konklúzióként arra mutat rá, hogy annak ellenére írják ki ezeket a sportágakat már nőknek is, hogy a benne való szereplés rendkívüli kockázatvállalással, bátorsággal párosul. Ehhez kapcsolódóan elemzi az adott sportágak hazai helyzetét, elismertségét mind a női, mind a férfi szakágban.

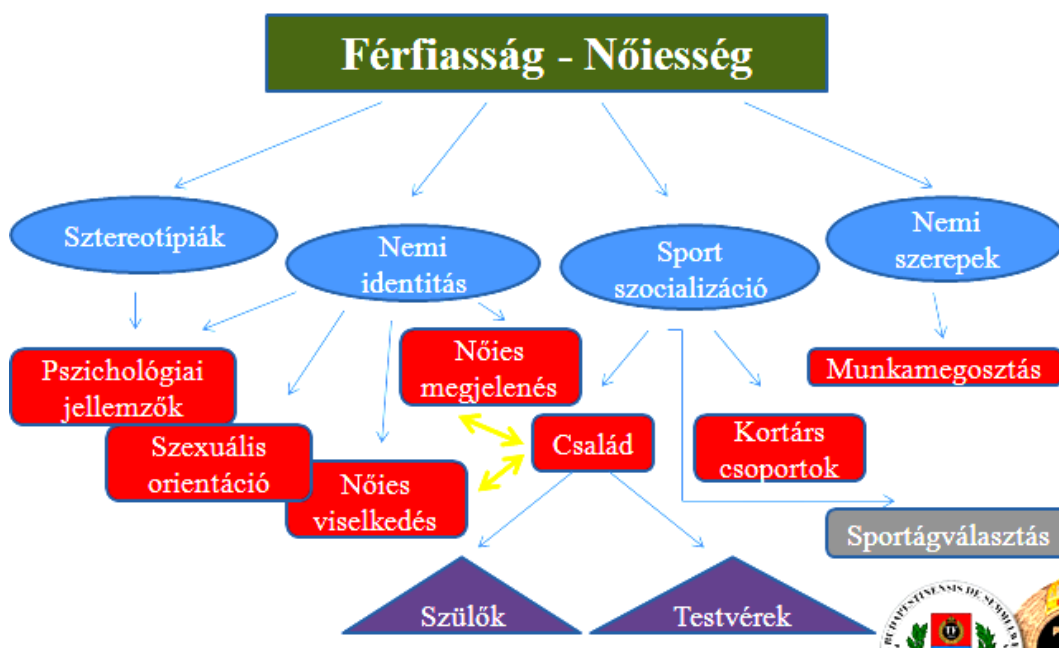
A női labdarúgás vizsgálatában Béki (2015) arra mutatott rá, hogy a sportolónők véleménye szerint a sztereotípiák nagyon erősen befolyásolják a társadalmi elfogadottságot. Megállapította, hogy női labdarúgóink a világon mindenhol megállják a helyüket, bár a támogatottságuk hazánkban eléggé elmarad a férfi szakághoz képest, és a női sportolók férfias küzdelme, maskulin megjelenése még napjainkban is sokszor a sportolók nőiességének és heteroszexualitásának megkérdőjelezéséhez vezet.

Miután a nemi sztereotípiák alapját a férfiak és nők közötti biológiai különbségek képezik, érdemes megemlíteni olyan tudományos forrásokat is, amelyekben a biológiai nem módosulásának kérdése került fókuszba. Gál és Farkas (2016) tanulmányukban arra mutattak rá, hogy egyre több transzgender sportoló tűnik fel a világversenyeken, mely a nemek vonatkozó bináris felfogásának újragondolását teszi szükségessé a sportban. Különösen azok a „kétséges” nemű, és a nemet váltó (férfiból nővé váló) sportolók kerülnek a középpontba, akik a hölgyek mezőnyében versenyezve megkérdőjelezhetővé teszik a fair play szellemét. Ezzel a témával foglalkozott Béki és Keresztesi (2017) is – hasonlóan Béki 2015-ös tanulmányához –, akik kronológiai sorrendbe állították a különböző atlétikai versenyszámok kétneművé válásának időpontjait, illetve bemutattak néhány, a nemüket tekintve „kétséges” női atlétát.

Tanulmányukban olvasható, hogy a sportok királynőjének területén is volt olyan regisztrált eset, ahol egy női atléta később már férfiként szerepelt a versenyeken.

2.8 A nemi sztereotípiák multidimenzionális modellje

A fentebb felsorakoztatott szakirodalmi eredményeket és elméleti összefüggéseket figyelembe véve alkottam meg egy teoretikus modellt azon nemi sztereotípiák vizsgálatához, amelyek napjainkban a különböző sportágakban szereplő nőkhöz és férfiakhoz kapcsolódnak. Kutatásomban a 3. ábrán látható csoportok mentén elemzem ezeket a dimenziókat és keresek kapcsolatot közöttük. Ennek során az általam felállított dimenziók mentén mutatom be eredményeimet, melyben megjelennek a sportoló nőkkel kapcsolatos sztereotípiák, a nemi identitás, a sportszocializáció, és a nemi szerepek kérdései. Az egyes dimenziókat további alegységekre bontottam a jobb érthetőség kedvéért, melyek a pszichológiai tényezőket, a szexuális orientációt, a nőies viselkedést, illetve megjelenést tartalmazzák. A modell segítségével kívánom feltárni az egyes területek közötti kölcsönhatást valamint azt, hogy milyen formában érhető tetten a család, illetve a kortárs csoportok szerepe a jelenségek háttérében.

3. ábra: A kutatásban alkalmazott multidiszciplináris modell (saját modell)

3. CÉLKITŰZÉSEK

Értekezésem témáját a sportban megjelenő nemi sztereotípiák vizsgálatának aktualitását és jelentőségét elsősorban a nők egyre nagyobb számú megjelenése adja a versenysportok minden területén. A disszertáció tárgyát egyrészt a nemi identitás, a sportszocializáció, a sportágválasztás, a nemi szerepek és a sztereotípiák kapcsolódási pontjainak feltárása és elemzése képezik, másrészt kiterjed a hazai női versenysportolók és a leendő sportszakemberek tapasztalatainak és attitűdjeinek vizsgálatára is. Célom – a disszertáció tárgyának megfelelően – kettős, amint azt a dolgozat szerkezete is tükrözi. Az értekezés első, hangsúlyosabb és terjedelmesebb elméleti részében tárgyaltam a női sport szakmai, sportpolitikai és társadalmi megítélésének hátterét nyújtó gender szempontú elméleteket, az abban használt leggyakoribb fogalmakat, kutatási irányokat, a korábbi hazai és nemzetközi vizsgálatokat, és azok eredményeit. Az értekezés második részében - az elsőhöz szorosan kapcsolódó célkitűzésként - a női versenysport megítélését, a sportolókkal kapcsolatos, napjainkban is kimutatható nemi sztereotípiákat feltáró empirikus kutatásom bemutatása következik. A disszertációm elsősorban a nőkre fókuszál, de mivel a két nem csak egymás meghatározottságában értelmezhető, több ponton a férfiak sportjára, az azzal kapcsolatos aspektusokra is kitérek.

Jelen disszertáció az úgynevezett gender szempontú elemzések közé sorolható. Miután a sport és a társadalmi nem kapcsolata számtalan spektrumon keresztül vizsgálható, így elkerülhetetlen a kutatás tárgyának szűkítése. Értekezésemben elsősorban a sport és a nemek kapcsolatának változására, az azok hátterében fellelhető sztereotípiákra, ezek társadalmi megítélésére, valamint a különböző sportágak női képviselőinek (sport)szocializációjáról, nemi identitásáról, valamint nemi szerepfelfogásáról alkotott véleményeinek feltárására törekszem. Az ezen dimenziókról kapott információk közötti összefüggések átfogó elemzése révén lehetőségem nyílik napjaink versenysportjának a nemek szempontjából történő jellemzésére, valamint az elmúlt fél évszázadban történt változások leírására. A téma és annak feldolgozása egyaránt novumnak számít Magyarországon, hiszen mindeddig nem történt olyan hazai kutatás, amely többszempontú megközelítésben elemezte volna az egyes sportágakhoz kötődő nemi sztereotípiákat.

4. MÓDSZEREK

Disszertációm tárgya és céljai összetettek, ezért a sokrétű megközelítésre és a szükséges adatok minél több forrásból, különböző módszerek alkalmazásával történő kinyerésére törekedtem. Az értekezés által feldolgozott téma természete indokolja, hogy kutatásom tárgyát interdiszciplináris elméleti keretben vizsgáljam.

A disszertáció elméleti kerete, az interdiszciplináris szemlélet és a kutatási kérdések határozták meg stratégiámat és a vizsgálati módszerek kiválasztását. Stratégia alatt azt a keretet értem, amely a kutatás teoretikai és módszertani háttere megválasztásának gyakorlati megnyilvánulása. Ez a kutatási stratégia alkalmazkodik kérdéseimhez, illetve hipotéziseimhez és az elméleti keretéhez, egyben meghatározza a választható módszerek körét is. Disszertációm alapvetően leíró és feltáró jellegű kutatási stratégiára épül, mivel az általam megfogalmazott kutatási kérdések megválaszolása deskriptív, illetve exploratív kutatást igényelnek.

4.1 Módszertani alapvetés

A társadalomtudomány területén leggyakrabban a feltáró jellegű kutatásokkal találkozhatunk. Saját empirikus kutatásom is e csoportba sorolható, mivel célja egy korábban feltáratlan, új terület vizsgálata. A tudományos elméletet és az empirikus tapasztalatot logikailag magam is két módszerrel kapcsoltam össze: a dedukció és az indukció módszerével. Az előbbi modellel teszteltem az elméletet a gyakorlatban, azaz az általános érvényű elméleti tételek (axiómák) alapján fogalmaztam meg kutatási hipotézisemet, és érdekes volt a gyakorlatban megfigyelni, majd ez alapján igazolni, vagy elvetni a feltételezéseimet. Alkalmaztam a másik modellt is, az indukciót, amelyben az egyedi felől haladtam az általános felé: megfigyeléseket tettem, majd összefüggéseket kerestem, és levontam a következtetéseimet. A módszertani szakirodalom szerint a tapasztalati tudományos kutatásokban ún. empirikus ciklusban zajlik a kutatási tevékenység (Babbie, 2001).

A kutatás során kétféle **adatgyűjtési módszert** alkalmaztam. Kiemelten fontosnak tartottam a megfelelő módszer kiválasztását, hiszen ez az egyik leglényegesebb része a

tudományos munkának, mely egyben az alapját képezi az objektív eredmények elérésének és a hitelesség biztosításának. Ötvöztem a kvalitatív és a kvantitatív adatgyűjtési módszereket: kvantitatív adatgyűjtésem esetében **kérdőíves (survey) felmérést** használtam, míg kvalitatív módszerként **félig strukturált mélyinterjüket** készítettem.

A testnevelési és sportkutatásban alapvetően a sporttal kapcsolatos, de társadalomtudományi jellegű kérdések megválaszolására használatos eljárás a **kérdőíves vizsgálat**, melyet magam is alkalmaztam. A kérdésekre adott, többnyire írásbeli válaszok a kikérdezett személy véleményéről, beállítódásáról, indítékairól adnak más módon nem megszerezhető információkat (Fábián és Zsideg, 1998). A módszer hatékonyságát a megfelelő vizsgálati körülmények és feltételek biztosítása mellett a kérdőív összeállítása adja. A kérdések lehetnek nyíltak vagy zártak, kérdőívem kidolgozása során mindkettőt használtam. Szinte minden kutatási területen fontos az előkísérlet (pilot study), mert a tervezett mintán való alkalmazás előtt mindenképpen meg kell győződni a kérdőív „alkalmasságáról” (Cseh-Szombathy, 1968). Erre tekintettel magam is folytattam próbakutatást, melyet egy 100 fős mintán bonyolítottam le. A pilot igazolta a kérdőív-alkalmazás célszerűségét, a kérdéseket pedig az eredmények alapján pontosítani tudtam.

A kérdőívet négyféleképpen tölthetjük ki. Lehet önkítöltős, amikor a válaszadó önmaga válaszol a kérdésekre írásban, vagy kérdezőbiztossal, aki jelen van és személyesen koordinálja a folyamatot, lehet telefonos megkérdezéssel, illetve online számítógépes módszerrel (Babbie, 2001). Az empirikus kutatásom lefolytatásához az önkítöltős módszert választottam.

Az **interjú** olyan beszélgetés, amelynek struktúrája és célja van (Kvale és Steinar 2005). Ez a módszer jó szolgálatot tett, hogy pontosabban detektáljam, miként vélekednek az interjúalanyok a vizsgált kérdésekkel kapcsolatosan. Az interjúk során személyes beszélgetésekkel tártam fel az interjúalanyok nézeteit, tapasztalatait, valamint hétköznapi beszédmódját (Fielding, 1993; Fontana, 1998).

Minden kutatónak figyelnie kell arra, hogy elkerülje a szubjektívizmust, amihez széles elméleti tudásra és biztos etikai alapokra van szüksége. Amis (2005) szerint az etikus

viselkedés négy eleme az igazmondás, a hűség, a bizalom és az interjúalany joga arra, hogy mindenkor ő határozhassa meg nyitottságát. A kutatás során mindig figyeltem az etikai szempontokra, az alany és a kutató közötti egyenlőtlen viszonyban biztosítottam a kölcsönösséget. A kvantitatív kutatások sarkkövének tekintett megbízhatóság helyett a bizalom, az érvényesség helyett a bizonyíthatóság a célja a kvalitatív elemzésnek. Ezek mellett jelenik meg a fent említett hitelesség és az átvihetőség (Hastie és Hay, 2012). A kutatás eredménye és annak interpretációja határozza meg, hogy mennyire hiteles, mennyire illeszkedik a résztvevők tapasztalataihoz; az elkészült publikációból a résztvevők és az olvasók mennyire tudják megérteni az adott szociális világot (Gratton és Jones, 2010). Mindvégig szem előtt tartottam az autentikusság és a hitelesség követelményeit, amelyek a kvalitatív módszer reflexivitása miatt visszautalnak a megbízhatóságra.

Az interjúk készítése során igyekeztem az oldott, közvetlen beszélgetés semleges feltételeit biztosítani. Kutatásomban a **félig strukturált** formát választottam, melyben zárt és nyitott kérdéseket egyaránt alkalmaztam. Ez utóbbi lehetőséget ad a válaszadónak arra, hogy kifejtse saját véleményét az adott kérdéskörben. A félig-strukturált interjúformánál egy adott probléma áll az érdeklődés középpontjában, és nem csak a kérdezett személye (Héra és Ligeti 2005). Az ilyen típusú interjúk segítenek az adott témával kapcsolatos tények, vélemények összegyűjtésében, és a háttér-információk feltárásában. Az interjúkat személyesen vettem fel: sportáganként, nagy létszám esetén csoportosan, kisebb létszámnál egyénileg.

A kutatók, ha nincs lehetőségük a teljes alapsokaság lekérdezésére, mintát vesznek. A **mintavétel** alapját az alapsokaság, azaz maga a teljes populáció jelenti. Az alapsokaságból a mintavételi eljárással alakítható ki a minta, mely az alapsokaság egy olyan részhalmazát jelenti, amit a kutatásunk során konkrétan megfigyelünk. A minta akkor számít megbízhatónak és akkor vonhatunk le az alapsokaságra is releváns megállapításokat, ha a mintánk **reprezentatív** az alapsokaságra nézve, azaz olyan összetétellel és jellemzőkkel bír, mint az alapsokaság egésze. Reprezentatívnak tekinthető egy minta abban az esetben, ha a jellemzők összesítve jól közelítik a sokaság jellemzőit (Babbie, 2001).

Az interjú adatfelvétel mintájának kialakítása kutatásomban speciális módon zajlott, hiszen a kérdőív egyes eredményei határozták meg, hogy mely sportág képviselői kerültek be a mintavételi keretbe. A kérdőíves kutatás mintája az intézmények szempontjából reprezentatívnak tekinthető.

4.2 A kérdőív

Miután nem állt rendelkezésemre olyan validált kérdőív, amelyet a kutatásom során használhattam volna, ezért egy saját surveyt készítettem, mely összesen 19 kérdést tartalmazott (1. melléklet). A kérdőívet egy előzetes vizsgálattal teszteltem, a próbafelmérést 2012-es tanévben készítettem a Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Karának hallgatói között, melyet követően 100 kérdőívet elemeztem. A pontosabb eredmény elérése érdekében változtattam a kérdőíven: 1.) zárójeles megjegyzésekkel egészítettem ki a kérdéseket, 2.) pontosítottam illetve kiegészítettem a sportágakat, és 3.) néhány – értelmezést segítő – állítást beszúrtam a táblázatba, mely kis változtatások után megfelelt az elsődleges tesztkövetelményeknek.

Ezt követően a kérdőíves felmérést a 2013/2014-es tanévben végeztem a felsőoktatásban testkulturális szakokat indító egyetemeken és főiskolákon tanuló hallgatókkal. A kérdőívet minden évfolyamon, BSc és MSc szakokon egyaránt felvettem.

A kapott eredményeket matematikai, statisztikai módszerekkel dolgoztam fel. Kétmintás t-próbát, chi-négyzet próbát, és egy sztereotípiaindexet alkalmaztam a hipotézisek igazolására, illetve szövegfelhős elemzést készítettem egyes kérdések megválaszolására.

4.3 A félig strukturált mélyinterjú

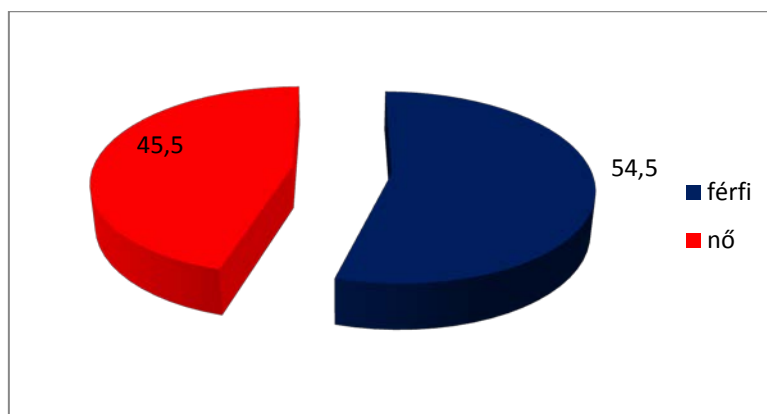
Kutatásom során a félig strukturált **mélyinterjút** az élsportoló nők szubjektív véleményének feltárására használtam. 2012-2016 között férfias, illetve nőies sportágakat (l. a minta leírásánál) űző magyar válogatott sportolónőket kérdeztem meg arról, hogy mi a véleményük a választott sportágakról és magukról a sportoló nőkről. A félig strukturált interjúvázlat kidolgozása során fontosnak tartottam olyan kérdéseket

feltenni, melyekkel a dimenziókat (3. ábra) és a hipotéziseket tudtam vizsgálni. A kérdések azon részét pontosan kidolgoztam, amelyeket minden interjú-alanyomnak feltettem, hogy lehetőségem legyen az összehasonlításra. A beszélgetések során felmerült spontán kérdések alkották az interjúk másik részét. A sportolónőkkel készített interjúkat - az interjúalanyok beleegyezésével - diktafonon rögzítettem. Az interjúk előre egyeztetett időpontokban, nyugodt körülmények között, legtöbb esetben külön helyiségben zajlottak. Az interjúk időtartama személyenként 20-60 perc között alakult.

4.4 A minta jellemzői

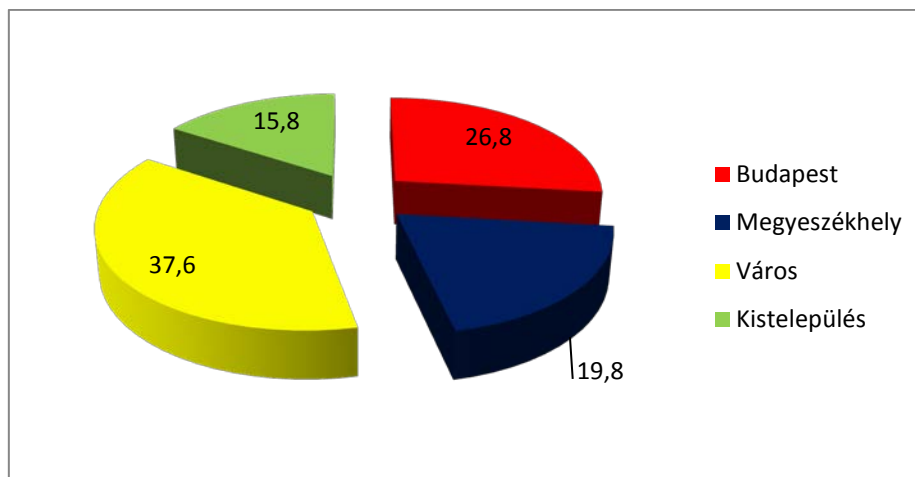
A survey-vizsgálat elemszáma N=1107, melynek nemi és lakóhely szerinti megoszlását az 1. és a 2, míg az intézmények és a szakok szerinti adatokat a 3. ábra tartalmazza.

A válaszadók között 599 fő férfi és 500 nő volt, 8-an nem válaszoltak erre a kérdésre. (4. ábra).

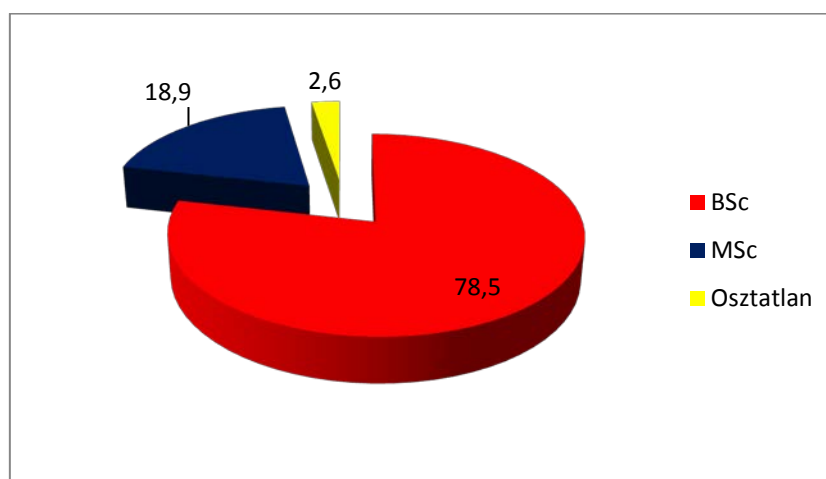
4. ábra: A válaszadók nemek szerinti megoszlása (%)

A hallgatók lakóhelye 26,8 százalékban Budapest, 19,8 százalékban valamely megyeszékhely volt. Legnagyobb arányban (37,6) városokban, míg legkisebb arányban (15,8) valamely kistélepülésen élnek a hallgatók, és innen járnak be az egyetemre vagy főiskolára (5. ábra).

5. ábra: A válaszadók lakóhely szerinti megoszlása (%)

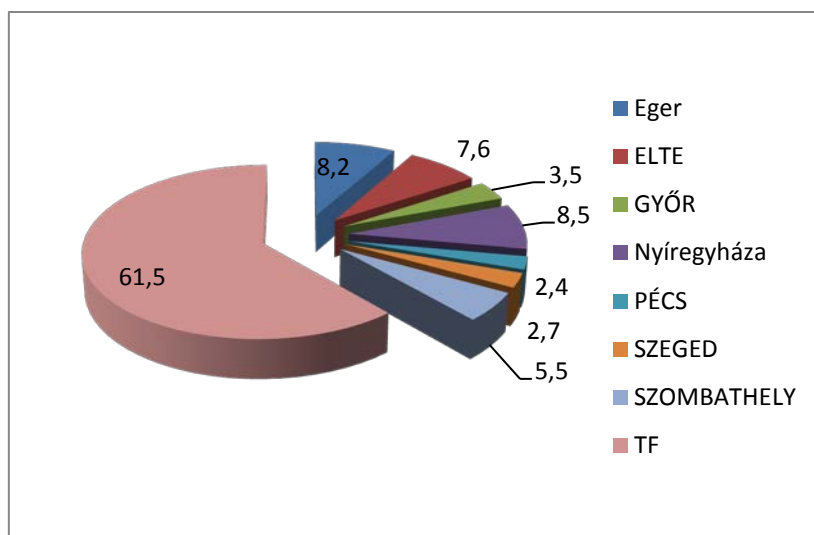
Az intézmények szempontjából a minta reprezentatívnak tekinthető, mivel minden olyan egyetemen és főiskolán vettem fel adatokat, melyekben BSc (78,5%), MSc (18,9%) és osztatlan (2,6%) képzésben testkulturális szakok indultak Magyarországon a vizsgált időszakban. A válaszadó hallgatók szakonkénti arányának különbsége mögött az áll, hogy az adatfelvétel időszakában számos intézményben kizárólag alapszakokon lehetett tanulni (6. ábra).

6. ábra: A hallgatók szakonkénti megoszlása (%)

Kutatásomban az ELTE tanulói 7,6 százalékban, a Szegedi Tudományegyetem BSc-s hallgatói 2,7 százalékban, a győri egyetemen tanulók 3,5 százalékban, Pécsen tanulók 2,4 százalékban, Szombathelyről 5,5 százalékban, Nyíregyházi Egyetemről 8,5

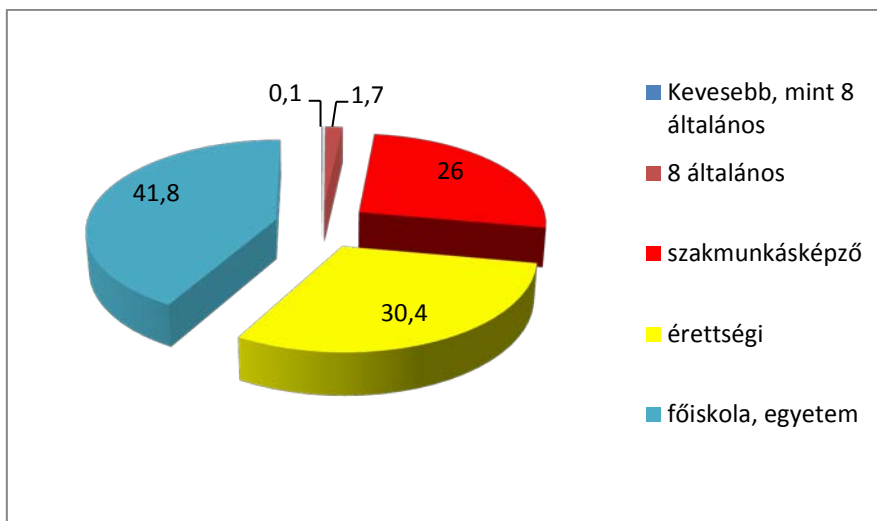
százalékban, az Egeri Főiskoláról 8,2 és legnagyobb számban a Testnevelési Egyetemről 61,5 százalékban (7. ábra) töltötték ki a kérdőívet. Az eltérés annak köszönhető, hogy a TF-en minden képzési forma megtalálható és több testkulturális szakon is indítanak tagozatokat.

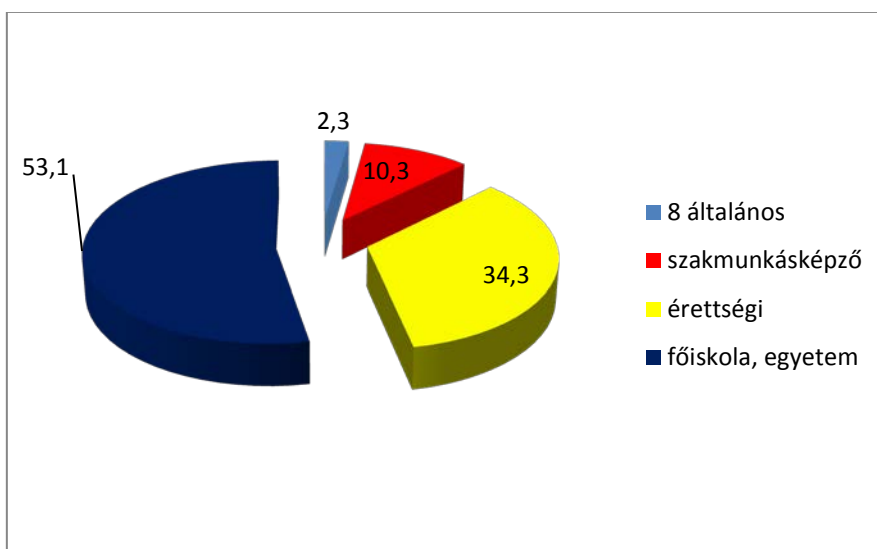
7. ábra: A válaszadók megoszlása a képzőintézmények szerint (%)

A család, mint sportszocializációs környezet úgy tekinthető, mint olyan tényező, amely a társadalom kulturális, gazdasági és politikai hatásaira reflektál. Ezek a hatások az egyes családokban a család szociális helyzetétől és kulturális háttérétől függenek.

A válaszadók szüleit tekintve, mindkét szülő esetében legnagyobb arányban a felsőfokú iskolai végzettség volt jellemző (édesanya 53,1%; édesapa 41,8%). A gimnáziumi végzettséget vizsgálva az anyák körében 34,3 százalék, az apáknál 30,4 százalék, míg a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezők közül az anya esetében 10,3 százalékot, az apa esetében 26,0 százalékot mutatott a gyakoriság. Ennél alacsonyabb iskolai végzettség nem volt jellemző, édesanyák körében 2,3 százalék, az édesapák esetében pedig mindössze 1,7 százalék volt az előfordulásuk a válaszokban (8. és 9. ábra).

8. ábra: A válaszadók megoszlása az apa iskolai végzettsége szerint (%)

9. ábra: A válaszadók megoszlása az anya iskolai végzettsége szerint (%)

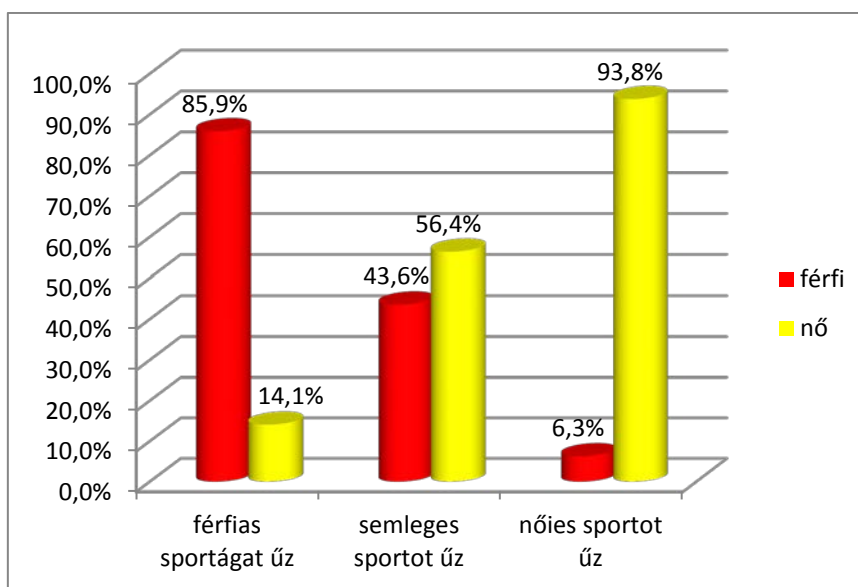
A 6. táblázat a kérdőív kitöltői által üzött sportágakat tartalmazza. Kutatási kérdéseim megválaszolásához ugyanis szükségem volt a válaszadók sportágának ismeretére, mivel a sztereotípiák és a sportágválasztás kapcsolatát is vizsgáltam.

6. táblázat: A válaszadók sportága

Sportág	n
baseball	2
birkózás	14
cselgáncs	9
súlyemelés	2
ökölvívás	12
jégkorong	9
labdarúgás	232
vízilabda	26
taekwondo	1
gyeplabda	1
kézilabda	100
kenu	3
maratoni futás	2
rúdugrás	1
gyorskorcsolya	1
kerékpár	9
kosárlabda	100
kajak	21
evezés	6
sí	9
atlétika	90
tollaslabda	1
torna	36
triathlon	10
úszás	55
vitórlázás	4
vívás	7
asztalitenisz	4
röplabda	57
lovassportok	18
tenisz	15
műugrás	1
RG	8
műkoresolya	1
szinkronúszás	6
egyéb	226
nem válaszolt	8
N=	1107

Az interjúk kutatás mintavételi keretét, mint korábban említettem, a kérdőív részeredménye alapján alakítottam ki. A válaszadók abban ugyanis egy ötfokozatú

Likert-skálán jelölhették azt, hogy egy sportágat mennyire tartanak maszkulin, vagy feminin jellegűnek (a 4,00 fölötti átlag értéknél maszkulin, 2,00 alatt feminin). A válaszok alapján nőies sportágnak számít a műkorcsolya (1,935), a szinkronúszás (1,4327), a ritmikus gimnasztika (1,3668), míg a férfias sportágak közé sorolható a nehéztaléika (4,203), a birkózás (4,516), a cselgáncs (3,974), a labdarúgás (4,0596), az ökölvívás (4,4607), a súlyemelés (4,5257), és a jégkorong (4,1367). A 10. ábra az ilyen módon kategorizált sportágakhoz tartozó válaszadók nemi megoszlását szemlélteti. Ez alapján elmondható, hogy nagyobb azoknak a nőknek az aránya, akik férfias sportágakban szerepelnek, mint azoké a férfi hallgatóké, akik nőiesnek megítélt sportot űznek. Az interjúk kutatásom mintavételi keretébe kizárólag a nőiesnek és a férfiasnak értékelt sportágakban versenyző nők kerültek.

10. ábra: Az 1. táblázat szerint kategorizált sportágakat űzők nemek szerinti megoszlása

A fenti kategóriarendszer szerint az interjúk adatfelvételhez az élsportoló nők mintája (N=98) a következőképpen alakult:

A férfiasnak értékelt sportágakból:

1. Labdarúgás: 21 fő
2. Jégkorong: 23 fő
3. Súlyemelés, súlylökés: 6 fő
4. Judo: 6 fő

5. Birkózás: 6 fő
6. Nehézlétika: 4 fő
7. Ökölvívás: 15 fő

A nőiesnek értékelt sportágakból:

8. Ritmikus gimnasztika: 7 fő
9. Szinkronúszás: 3 fő
10. Műkorcsolya: 7 fő

5. EREDMÉNYEK

„A síugró nő férfiasan bátor, a boksoló nő férfiasan kemény, a triatlonista nő pedig olyan teljesítményre képes, amire az átlag férfiak közül is csak kevesen.” (Gál és Gáldi, 2015:127)

Eredményeimet kutatási kérdéseim mentén ismertetem. A két vizsgálati módszerből származó adatokat szintetizálok, ezáltal feltárom a nem és a sport összefüggéseit, a különböző sportágak képviselőihez kapcsolódó sztereotípiákat, ezt követően összehasonlító elemzést végzek a feminin és maskulin jellegű sportágakban szereplő élsportoló nők sportszocializációjára és sportágválasztására vonatkozólag, végül a sportolók nemi identitással és nemi szerepekkel kapcsolatos véleményeit foglalom össze.

5.1 A sport és a nem összefüggései a sztereotípiák tükrében

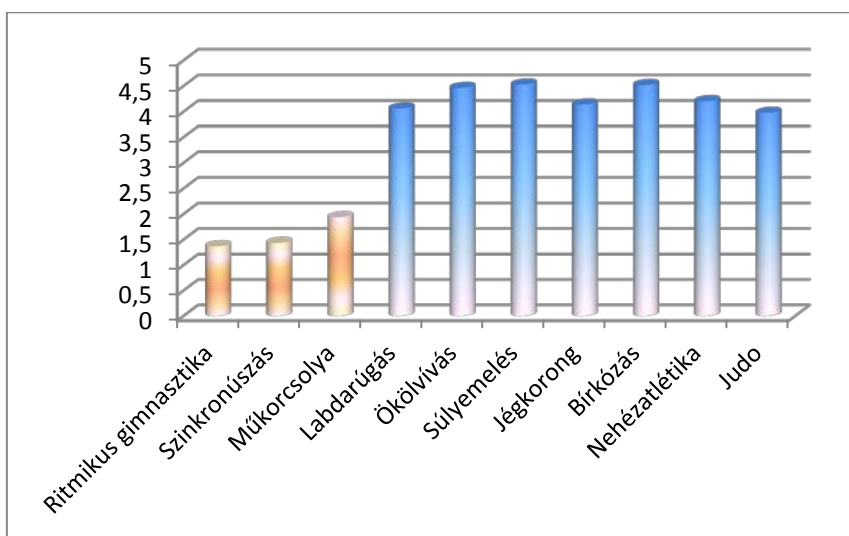
Kérdőívemben felsoroltam az olimpiai játékokon megjelenő sportágakat, és Metheny 1965-ös csoportosításából kiindulva először arra voltam kíváncsi, hogy ma vajon mennyit változott a sportágak megítélése, illetve melyeket tekintenek a válaszadók nagyon férfiasnak (1), férfiasnak (2), semlegesnek, azaz kétneműnek (3), nőiesnek (4), illetve erőteljesen nőiesnek (5). A táblázatban három színnel jelöltem a felsorolt sportágakat a kategóriák szerint, melyet a korábbi táblázatban a válaszadók saját sportjánál is megjelenítettem. Erre azért volt szükség, mert – mint fentebb említettem – a kérdőív válasza adta az interjúk kutatás mintáját (N=1107). A vélemények természetesen tükrözik a magyarországi viszonyokat, az egyes sportágak népszerűsége is befolyásoló tényező lehet a megítélésben. Azt is figyelembe kell venni, hogy egyes sportágak esetében a magyar válogatott női vagy férfi csapatai az eredményesebbek, hiszen például a kézilabdában a női szakág jobban teljesít, így ez nyilván hat annak elfogadottságára. Ez, az eredeti besorolás szerinti karakterében férfias sportág jelen eredményeimben már abszolút kétneműként jelenik meg (3,09). Az eredetileg nőiesnek vagy nagyon nőiesnek meghatározott sportágak esetében, ahol eddig nem jelentek meg

férfiversenyzők, mint az RG vagy a műúszás, ma már együtt versenyezhetnek csapatban a sportolók nemüktől függetlenül.

7. táblázat: A sportágak megítélése a kérdőíves kutatás alapján (Likert-skála)

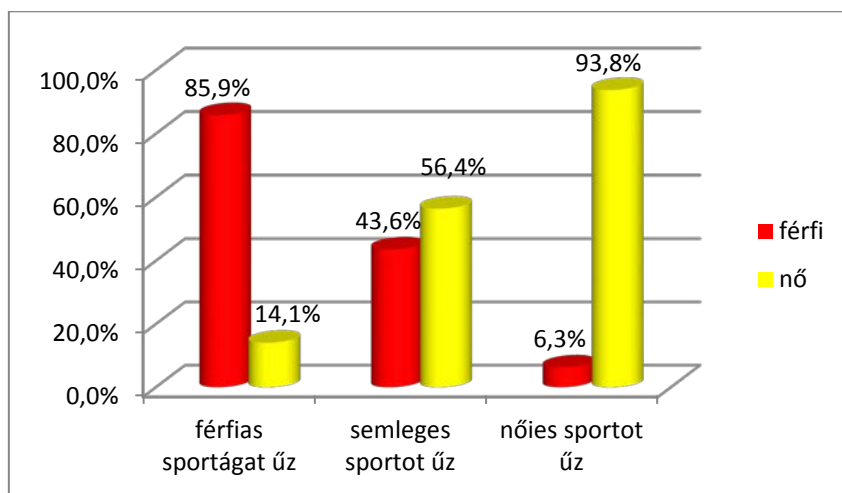
	Érték	Sportágak
Feminin	1-2	műkorcsolya, ritmikus gimnasztika, szinkronúszás
Maszkulin	4-5	birkózás, judo, ökölvívás, súlyemelés, labdarúgás, jégkorong, nehéztatlétika
Kétnemű	3	vízilabda, röplabda, kézilabda, kosárlabda, taekwondo, kenu, kajak, maratoni futás, rúdugrás, kerékpár, gyorskorcsolya, evezés, sífutás, biatlon, atlétika, asztalitenisz, tenisz, tollaslabda, torna, triatlon, úszás, vívás, vitorlázás, szörf, műugrás, lovaglás, sprint, gyeplabda, íjászat, sportlövészet, öttusa, bob, jégteke, szánkósportok, hódeszkázás, síugrás

Mivel vizsgálatomban csak a femininnek és maszkulinnak számító sportágakkal illetve azok képviselőinek megítélésével foglalkoztam, az ide soroltakat a 11. ábrán ábrázoltam. A Likert-skálán történt értékelés alapján nőies sportágnak tekintik a műkorcsolyát (1,935), a szinkronúszást (1,4327), a ritmikus gimnasztikát (1,3668), illetve férfias sportágnak titulálják a nehéztatlétikát (4,203), a birkózást (4,516), a judót (3,974), a labdarúgást (4,0596), az ökölvívást (4,4607), a súlyemelést (4,5257), és a jégkorongot (4,1367).

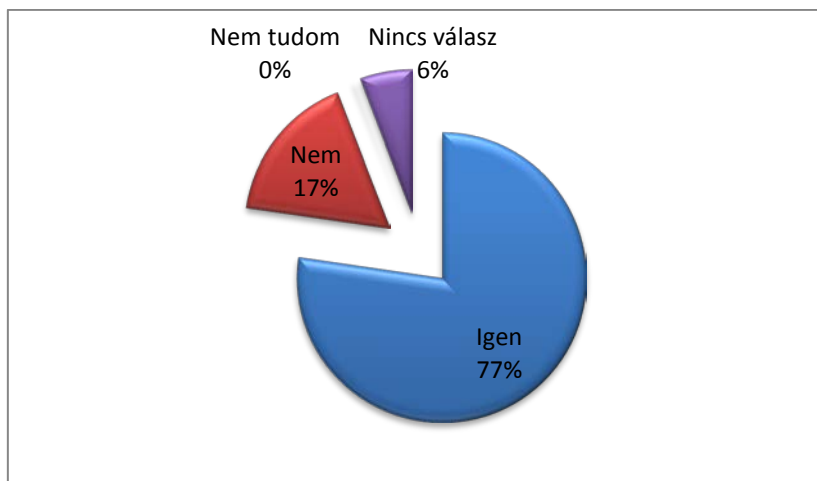
11. ábra: Nőiesnek és férfiasnak ítélt sportágak a megkérdezettek válasza alapján

Ahhoz, hogy a sportszakember-képzésben tanuló hallgatók sportágakról és sportolókról alkotott véleményét elemezni tudjam, szükségem volt annak ismeretére is, hogy a mintába tartozók milyen arányban oszlanak meg a különböző sportágakban (12. ábra). A férfias sportágak képviselőihez a 85,9 százalékban férfiak és csak 14,1 százalékban nők tartoznak. Semleges, vagy kétneműnek jelölt sportágakat 43,6 százalékban férfiak és 56,4 százalékban nők űzték, míg a nőies karakterű sportágakban mindössze 6,3 százalékban szerepeltek férfiak, ami így is magas aránynak számít, hiszen a femininnek számító sportok között kevés esetben jelennek meg még a férfi versenyszámok.

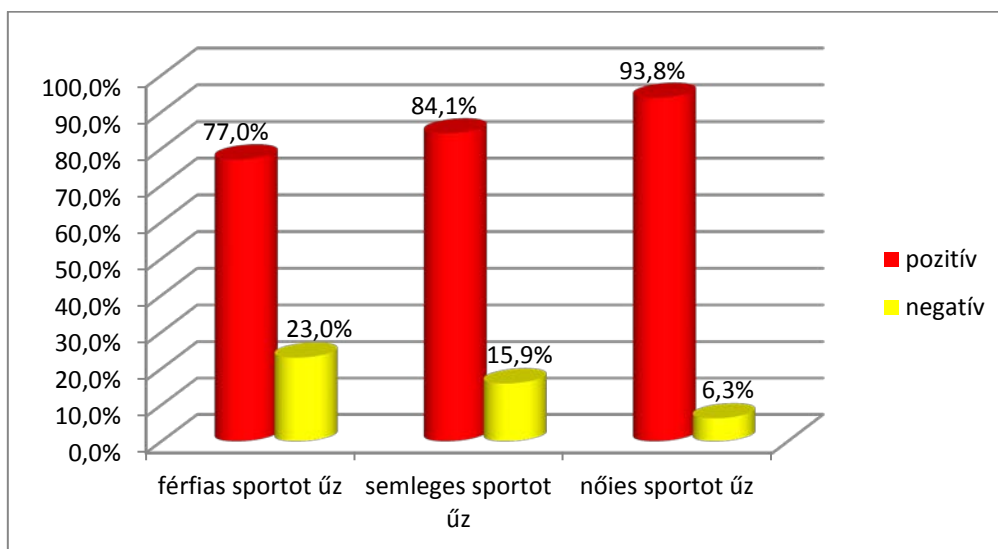
12. ábra: A válaszadók sportági eloszlása nemenként

Majd arra voltam kíváncsi, hogy a válaszadók miként értékelik azt a folyamatot, melynek köszönhetően napjainkban a nők már szinte minden sportágban képviseltetik magukat. Ez a tendencia egyre erősödik, hiszen évről-évre jelennek meg nők olyan területeken, melyeken eddig nem versenyezhettek. A kapott adatok azt jelzik, hogy a sportágak kétneművé válását a leendő sportszakemberek 77,3 százalékban pozitívan értékelik, és csak 16,8 százalékuk nem ért egyet ezzel a folyamattal (13. ábra).

13. ábra: A válaszadók pozitívnak tartják a nők megjelenését a különböző sportokban

A további elemzésből kiderült, hogy a válaszadók véleménye független sportáguk feminin vagy maszkulin voltától: minden csoportban szignifikánsan magasabb arányban ítélték pozitívnak a nők megjelenését a sportágakban (14. ábra). A férfias sportokat űző férfiak nyilatkoznak leginkább negatívan ebben a kérdésben.

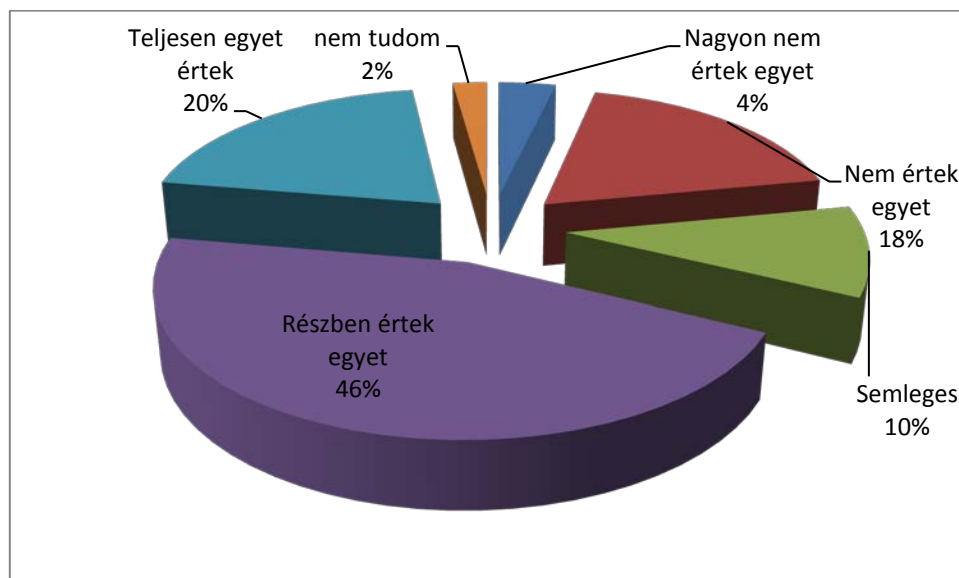

14. ábra: A nők megjelenésének megítélése a sportok területén a kérdőívre adott válaszok alapján

A női sport helyzetének értékelését azon a Likert-skálán mértem, melyben a két nem sportjának egyenlőségére vonatkozó kijelentéssel kapcsolatban kellett a mintába

kerülőknek véleményt nyilvánítani. Az eredmények alapján megállapítható, hogy a női sport megítélése változó. 3,6 százalékban azt a választ kaptam, hogy nagyon nem ért egyet, további 18,2 százalék pedig nem ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy a női sport teljesen egyenértékű a férfiakéval. Legnagyobb százalékban (45,1%) úgy ítélik meg, hogy részben igaz a kijelentés, egyötödük viszont teljesen egyenértékűnek érzik a két területet. A válaszlehetőségeket előre megadtam és a következő kérdésnél kértem az indoklást (15. ábra).

A válaszadók leginkább, azaz 41 százalékban azt nyilatkozták, hogy a nők alárendeltek a sportban, 23,7 százalékban egyenértékűnek ítéli, viszont 24,9 százaléka úgy gondolja, hogy a 21. században a női sport elismertsége sportágtól függ, azon belül is a sportág eredményességétől, melyet interjúalanyaim közül néhányan meg is erősítettek.

15. ábra: A női és a férfi sport egyenértékűségének megítélése a megkérdezettek szerint

Két véleményt kiemelnék ezzel kapcsolatban a nőies és férfias jelzöt kapott sportok képviselőitől, melyek tükrözik a sportágak megítélésével kapcsolatos gondolataikat:

„Szerintem az eredményektől függ, hogy egy sport mennyire támogatott, mennyire sikeres. Ami nálunk már jó eredménynek számít, az külsős szemmel semmi. A hétköznapiakban csak az első három helyezés a jó.” (RG-s nő)

„A nőkhöz nem jó a hozzáállás az ökölvívásban. A többi sportnál nincs ilyen. Beszéltem tornászokkal, focistákkal és máshol más a helyzet.” (Ökölvívó nő)

A kérdőíves kutatásban a válaszadók mintegy egyötöde (17,5%) úgy ítéli meg, hogy a két szakág teljesen egyenértékű. Íme néhány azonos vélemény az interjúkból:

„Szerintem pozitív. Egyenrangúak a férfiak és a nők. Szerintem a sport támogatásával van inkább a baj, függetlenül a nemtől.” (RG-s nő)

„Szerintem ugyanolyan helyzetben vannak a nők, mint a férfiak. Én nem éreztem, hogy bármilyen nyomást gyakorolnának rám azért, mert „nőként” sportolok. Van, akinek könnyebb a helyzete, van, akinek nehezebb, én nem érzem, hogy ez amiatt lenne, hogy valaki férfi vagy nő. Az sem mindegy, hogy milyen sportágról beszélünk.” (Műkorcsolyázó nő)

„A helyzet hasonló, de vannak olyan sportágak, ahol a nők kimagaslóbbak.” (Súlyemelő nő)

A kérdőív kitöltői között volt olyan válasz, ami a média szerepét hangsúlyozta, vagy a politikai, pénzügyi támogatás hiányát. A média hatása és az anyagi támogatottság hiánya megjelenik interjúalanyaim válaszai között is:

„Egy-egy esztétikusabban kinéző versenyző nőt szerintem sűrűbben választanak be magazin-fotózásokba, promóciós reklámokba, filmekbe stb. De nem látom úgy, hogy hátrányos helyzetben lenne bárki is azért, mert nő. Legalábbis a környezetemben még nem tapasztaltam ilyet.” (Műkorcsolyázó nő)

Meglepett, hogy olyan választ is kaptam mindkét kutatási módszer alkalmazásával, hogy a férfiak alárendeltek a sportban (0,3%). A kérdőíves kutatásban hárman ezt a választ adták; az RG-ben versenyző hölgyek közül is válaszolt így egy sportoló az interjúk során.

„Szerintem kevésbé elnyomottak a nők a sportban, mint a férfiak.”

Kérdőívem eredményeiben megmutatkozik, hogy sportágtól is függ a nők elfogadottsága, mintegy 19 százalékban ítélik meg így a válaszadók. Interjúalanyaim közül egy labdarúgó nő véleménye is egybevágott ezzel.

„Sportágtól függ, hogy mennyire egyenlők a nők és a férfiak, meg az eredményességtől.”

A nők megjelenéséhez kapcsolódott azon kérdésem, hogy vajon kell-e az, hogy a nők nőiesen öltözködjének sportolás közben is. Vitathatatlan, hogy a mai globális sportban nagy jelentőséget kap a sportfelszerelés és a sportruházat, mindkettő hozzájárulhat nemcsak az eredményesebb szerepléshez, hanem az esztétikusabb, a szurkolói tekinteteket vonzó megjelenéshez, ezáltal a sportoló reklámértékéhez. Különösen érvényes lehet ez azokban a maszkulin tradíciójú sportágakban, ahol már a nők is versenyeznek. A szoknyás viselet hangsúlyozza ki a nőiességet a hétköznapiakban, melyet a szakemberek a női sport jobb eladhatósága érdekében át akarnak ültetni a különböző sportágakra. A kézilabdában például már láthattunk szoknyás sportolókat, de az ökölvívásban is felvetődött nemrégiben, hogy kötelezővé teszik – például a Rio-i olimpián – a sportszoknya viselését (ez egyelőre megengedett, de nem kötelező).

A kérdéssel kapcsolatban a leendő sportszakemberek 53,4 százaléka nyilatkozta azt, hogy meglátása szerint nincs erre szükség, 13,7 százalékuk nőiesítené az öltözködést, míg a többiek nem alkottak erre vonatkozólag véleményt.

Interjúalanyaim közül több sportágban is megengednék a nőknek a nőiesebb viseletet, de nem tennék azt kötelezővé. Jégkorongban például a színválasztásban nyilvánul meg a nőies viselet (pl. rózsaszín kesztyű), illetve vízilabdában a hölgyek inkább kicsit strapabíróbb ruhát választanának, de ennek más oka is van: a küzdelmek során gyakran előfordul, hogy kivillan egy-egy rejtett testrészük.

„Én dupla fürdőruhát veszek fel, de még így is lerántják rólam. Nem szeretek így címlapra kerülni, de már ez van.” (Vízilabdázó nő)

„A nézők csak a kesztyű színéből tudják megállapítani, hogy fiúk vagy lányok játszanak-e a jégen.” (Jégkorongozó nő)

Az ökölvívó nők véleménye azért is volt érdekes, mert a legdurvább és legférfiasabb sportágban ellentmondásos a női viselet még akkor is, ha ez leginkább a teniszszoknyára hasonlító nőies sportöltözet lenne. A vélemények eltérőek, de a sportág képviselőiből többen ellenzik a szoknya viselését:

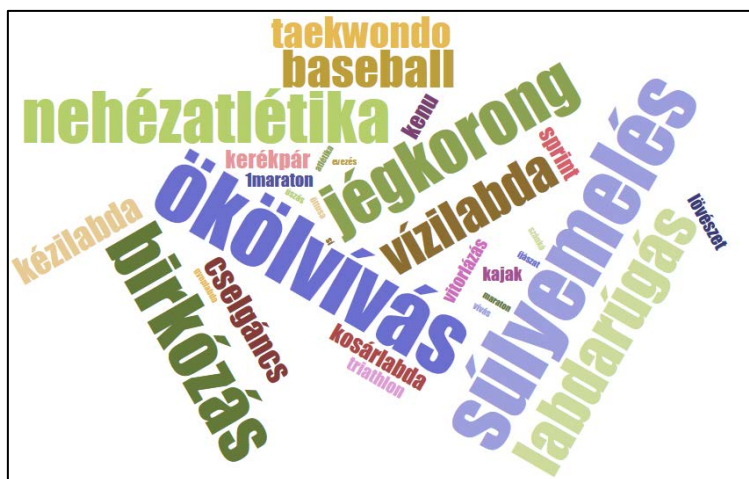
„Nem szeretem a ringben a szoknyát. Teljesen felesleges, nem ezen múlik, hogy ki a jobb bokszoló. Nem ettől lesz valaki nő. A szoknya nem ringbe való. Ez egy sportág, én ellene vagyok. Akiket én ismerek, mind ellene vannak. Eddig is elég megkülönböztetésben volt részünk, nem kell már megint megjelölni minket.”
(Ökölvívó nő)

„Ha kötelezővé teszik, felveszem, teljesen mindegy miben bokszolok, de én nem látom értelmét. Nem mindegy, hogy mi van a sportolón? Szerintem, aki a bokszot nézi, annak mindegy, aki meg nem azt az el sem jön. Szerintem ettől nem lesz nagyobb a népszerűségük a lányoknak.” (Ökölvívó nő)

Érdekes volt annak a sportmenedzser végzettségű ökölvívó nőnek a meglátása is, aki lényegesen összetettebben formált véleményt, mint társai. Logikájában jól érződik az a gazdasági, sportmenedzseri szemlélet, melyet tanulmányai során elsajátított. Teljesen más oldalról közelíti meg a kérdést, nem elsősorban a kényelem, hanem inkább az eladhatóság kerül gondolatainak fókuszába:

„Nekem tetszik. Tudom, hogy a nemzetközi mezőnyben a nők fele nem fogadja el, de marketing szempontból fontos az egységesítés. A nők úgy néznek ki a ringben, mint a fiúk, ha a ruha ugyanolyan. A nők is hasonló mozgásanyaggal rendelkeznek. Szerintem a médiában ez jobban eladható, adna egy sajátos formát a női ökölvívásnak. Nem is kényelmetlen, hiszen nadrág is van alatta. Ez egy tenisz szoknya tulajdonképpen, szerintem kényelmes és adna egy arculatot a női ökölvívásnak. Én előszeretettel hordtam.”

Arra is kíváncsi voltam, hogy a válaszadók véleménye alapján melyik volt az a sportág az összes olimpiai programban szereplő közül, melyet a legférfiasabb titulussal illetnek. Nyílt kérdésben egy sportágat lehetett megjelölni a táblázatban szereplő összes közül. A válaszadók által felvonultatott sportágakat szövegfelhőben jelenítettem meg. A sportágak közül az ökölvívást (31,8%) tartották a leginkább férfiasnak a válaszadók, majd ezt követte a súlyemelés, nehéztatlétika, birkózás (17. ábra).

17. ábra: A legférfiasabbnak ítélt sportágak

Arra is kíváncsi voltam, hogy melyek azok a sportágak, melyekben a válaszadók esetleg teljesen elutasítják a női szakág létjogosultságát. Nyílt kérdésben választhattak három olyan sportot, amelyben véleményük szerint a nőknek nem kellene versenyezniük. A szövegfelhős ábra megmutatja, hogy a legtöbb választ ebben az esetben a súlyemelés kapta (30,8%), majd az ökölvívás követte (22,7%), de a csapatsportok közül a labdarúgást (11,7%) illetve a jégkorongot (11,1%) is nem nőknek való sportágnak tekintették. Ez azért is volt érdekes, mert előzetesen azt vártam, hogy az ökölvívást tartják a nők számára legkevésbé elfogadhatónak. Valóban az ökölvívást tekintik a legférfiasabbnak, de mégis a súlyemelés női szakágának létjogosultságát kérdőjelezi meg leginkább. Amint a 18. ábra szemlélteti, ez a két sportág nem való leginkább nőknek a leendő sportszakemberek válasza alapján.

18. ábra: A nőknek nem való sportágak

A férfias sportágakat űző nőkhöz és nőies sportokat űző férfiakhoz sztereotípiák kötődnek, melyek szerint a feminin mozgásformákat űzők a nőiesség megjelenítői, míg a férfias mozgásformákban a férfiasságot testesítik meg a sportolók, függetlenül nemüktől.

Az egyik legradicionálisabb maskulin sportág, a labdarúgás esetében nyílt kérdésekre adott válaszokat értékeltem azzal kapcsolatban, hogy vajon milyen kifejezésekkel jellemzik a labdarúgást és azon belül is a női szakágat képviselő nőket. A válaszadók több mint 80 százaléka férfiasnak, ezek közül is 26,5 százaléka nagyon férfiasnak ítélte meg a már fent említett Likert-skálás vizsgálat alapján a sportágat. A 19. ábra azokat a személyiségvonásokat, illetve tulajdonságokat gyűjti egy szövegfelhőbe, amelyeket a válaszadók leggyakrabban kapcsolnak a női labdarúgókhoz. Leginkább férfiasnak (43,7 %) ítélik meg őket, illetve negatív válaszként megjelennek a lesbikus, valamint az agresszív jelzők, viszont, bár jóval kisebb arányban ugyan, a nőies (10,3 %), a kitartó (8,7 %), a kemény (6,9 %), az ügyes (7,2 %) pozitív jelzők is előfordulnak.

19. ábra: A labdarúgó nőkre vonatkozó sztereotípiák

A férfias sportágakban megjelenő férfiak véleménye a legmarkánsabb és egyben a legelutasítóbb a nők részvételére vonatkozólag a maskulin sportágakban. Szavaikban egyértelműen manifesztálódik a tradicionálisan maskulinnak számító területek védelme, melybe a nők behatolását elutasítják.

„Homoszexuálisok azok a nők, akik fociznak.” (férfi labdarúgó)

„A női jégkorongot rossz nézni.” (férfi jégkorongozó)

Ugyanakkor azok a nők, akik maszkulin sportokat űznek sokkal, megengedőbbek mindkét nem esetében. Véleményükben sokkal jobban elfogadják és tolerálják azokat a sportolókat nemtől függetlenül, akik nem nemüknek adekvát sportágat választanak.

„Mindenki olyan sportot választ magának, amelyet szeretne.” (női labdarúgó)

„Miért ne űzhetnék bármelyik sportot a nők is?” (női ökölvívó)

A nőies sportágakban megjelenő nők véleménye határozottabban elutasító, mint a többi sportágban jeleskedőké. Nehezebben fogadják el, ha egy nő férfias, vagy egy férfi nőies sportot választ.

„Az ökölvívás nem nőknek való. Ők durvák, fiúsak. Egy nő válasszon másik sportot.” (ritmikus gimnasztikát űző nő)

„A műkorcsolyában már elfogadott a férfiak részvétele, na de RG-ben neveltséges” (műkorcsolyázó nő)

A labdarúgó nők egyetértenek abban, hogy a labdarúgásban más sportágakhoz képest több fiús kinézetű nő szerepel, akik a megjelenésükkel együtt felvettek bizonyos férfias tulajdonságokat (járásukban, beszédstílusukban, egyéb megnyilvánulásaikban). Ők a civil életben a viselkedésüket tekintve igyekeznek ugyanolyan nőiesek, de egyben sportosak maradni, mint bármelyik hétköznapi nő.

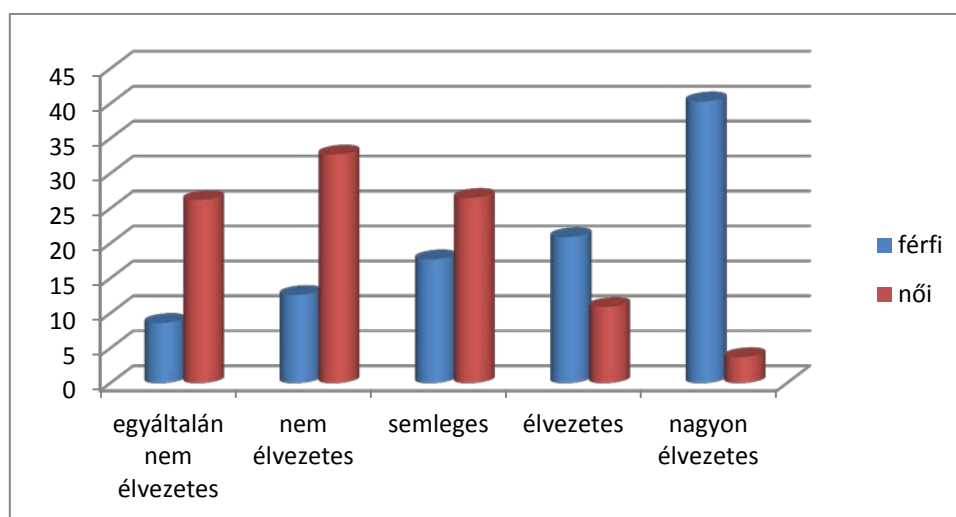
Az összehasonlíthatóság érdekében ugyanezt a kérdést feltettem a női kézilabdával kapcsolatban is. Az ábrán jól látható, hogy leginkább pozitív jelzőkkel látják el a sportoló nőket, mint kemény, ügyes, kitartó, nőies, de azért itt is megjelennek a férfias, agresszív jelzők (20. ábra). A női kézilabda ma hazánkban sikersportágnak számít, így elfogadottsága is kedvezőbb, mint a többi csapatsportágé, feltehetően éppen ezzel magyarázható, hogy ma már nem tekintik maszkulinnak.

20. ábra: A kézilabdázó nőkre vonatkozó sztereotípiák

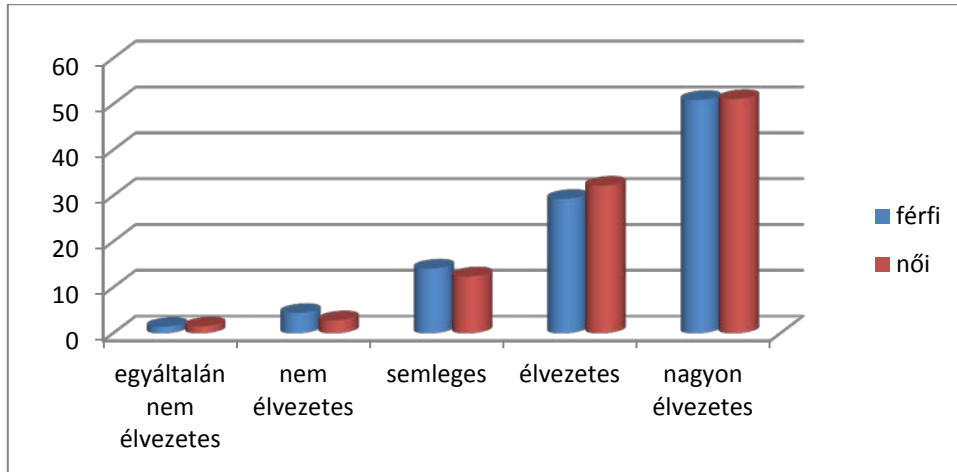
Miután úgy véltem, hogy nemcsak a sportágak jellege, de - különösen a csapatsportok esetén – a sport látványának élvezeti értéke is meghatározó, erre vonatkozólag is készítettem kérdéseket.

A labdarúgás esetében jól látható, hogy míg a férfiak eredményességben elmaradnak a nőktől, mégis nézettségüket illetően a férfiak játékát a jelentős többség élvezetesnek, vagy nagyon élvezetesnek értékeli, addig a nőket a válaszadók több mint fele élvezhetetlennek minősíti (21. ábra).

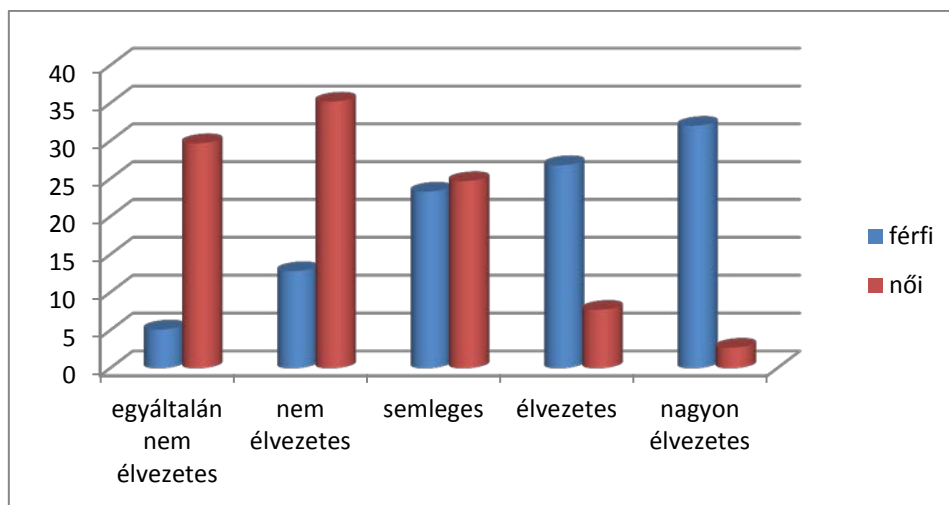
21. ábra: A női és férfi labdarúgás élvezeti értékének megítélése

A kézilabdáról alkotott véleményekből ugyanakkor kiderült, hogy mind a férfi, mind a női szakág az ilyen jellegű megítélésben „fej-fej mellett” halad és a válaszadók körében mindkettő leginkább élvezetesnek, vagy nagyon élvezetesnek bizonyult (22. ábra).

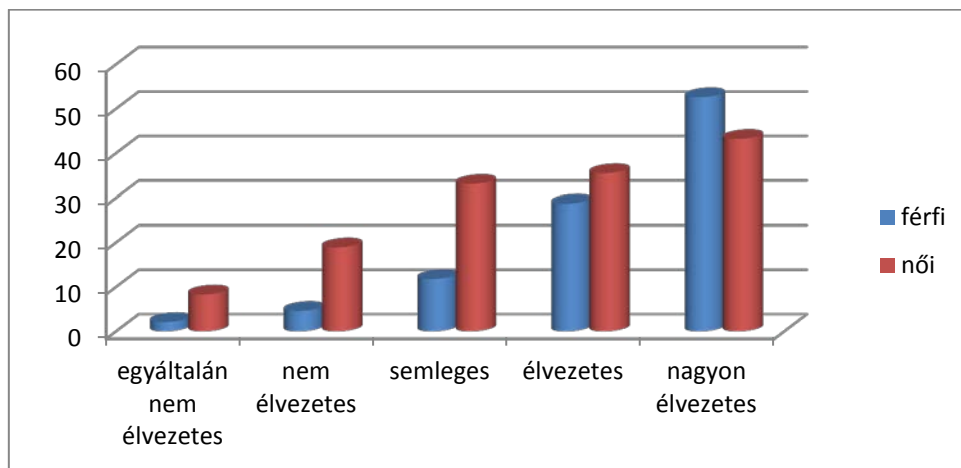
22. ábra: A kézilabda sportág megítélése szakági bontásban

A női jégkorong csak az utóbbi évtizedekben terjedt el és hazánkban is új, feltörekvő szakágnak számít a sportágon belül. Eredményességben még messze elmarad a férfiaktól, ami a nézettségben is jól tükröződik. Úgy tűnik, egyelőre hiába küzdenek a női jégkorongozók az elismertségért: a férfiak játékát élvezetesnek tartják a leendő sportszakemberek, a nők játékát ugyanakkor a válaszadók több mint fele élvezhetetlennek ítéli meg (23. ábra).

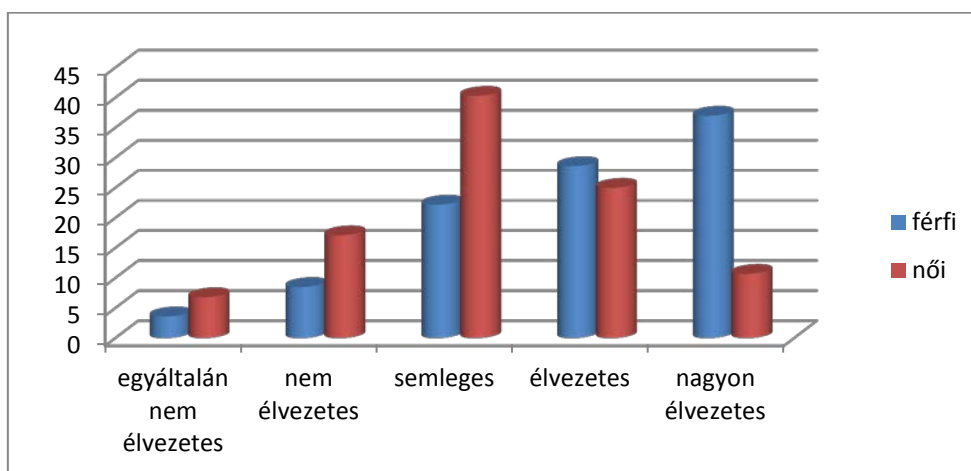
23. ábra: A jégkorong sportág élvezetei értékének megítélése szakági bontásban

A vízilabda a sportágak megítélésénél már a semleges kategóriába tartozik. Ez azzal is magyarázható, hogy ugyan a női szakág még gyerekcipőben jár, de eredményessége egyre javul. Játékukat leginkább nagyon élvezetesnek ítélik meg a válaszadók mindkét nem esetében (24. ábra). A női vízilabda média általi megjelenítésének mértéke is nő, de még így is lényegesen elmarad a férfi szakágétól.

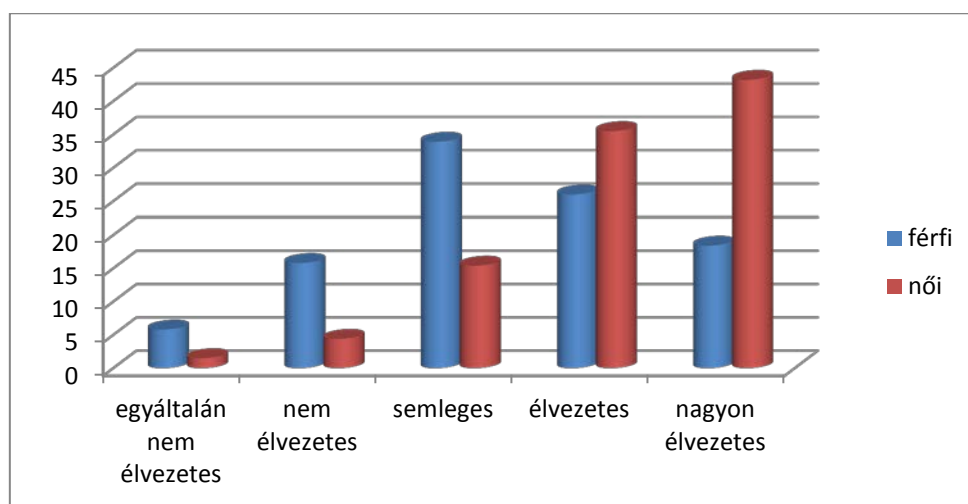
24. ábra: A vízilabda sportág megítélése szakági bontásban

A kérdőív eredményei szerint semleges sportágnak minősülő kosárlabda esetében a férfi szakág teljesítményét kifejezetten élvezetesnek találják a nézők, míg a női kosárlabda élvezhetősége leginkább csak a semleges kategóriába tudott kerülni. Ez azért is érdekes, mert a női szakág nemzetközi viszonylatban jelenleg eredményesebb, mint a férfi szakág. (25. ábra).

25. ábra: A kosárlabda sportág megítélése szakági bontásban

A röplabda nézettsége leginkább a sportfogyasztók neméhez köthető. Bár a sportág női szakága egyre eredményesebb, mégis úgy ítélnék meg, hogy a nagyobb népszerűsége a férfi sportfogyasztók döntésének köszönhető. Míg a férfi szakág leginkább semleges a nézők számára, a női röplabdát előszeretettel „fogyasztják” a sportot nézők. Érdekes, hogy miközben ez a sportág is látványosabb lehet a férfiak által prezentált formában, mégis az adatok szerint a nők játékát ítélik élvezetesebbnek (26. ábra). Ebben feltehetően benne van az az általános vélemény, hogy a női röplabdajátékosok jellemzően csinosak, amit a testhez tapadó mez és a kispadrág még inkább kihangsúlyoz. Sőt, a teremröplabdában is már megfigyelhető a szoknya viselete, mely még erősebben kihangsúlyozza a sportolók nőiességét.

26. ábra: A röplabda sportág megítélése szakági bontásban

Megvizsgáltam a küzdősportok népszerűségi rangsorát is a női és a férfi szakágak esetében. Azt tapasztaltam, hogy míg a férfi ökölvívás népszerűsége az első helyen szerepel, addig a női szakág ebben a sportágban az utolsó helyre szorul. Ugyanez figyelhető meg a vívással kapcsolatban, de pont ellenkezőleg: a női vívás a legnépszerűbb, míg a férfi csak az ötödik helyre került. Az is megállapítható, hogy a női sportágak esetében sokkal erősebben kirajzolódik a rangsor, mint a férfiaknál. A többi sportággal kapcsolatban a nemi bontás mutatja meg a különbségeket leginkább.

Különösen érdekes kérdésnek bizonyult, hogy vajon maguk a sportoló nők hogyan jellemzik saját sportágukat, és ez mennyiben tér el a felsőfokú sportszakember-

képzésben tanulók által megfogalmazott véleményektől. Mind a kérdőíves kutatás, mind az interjúk felvétele során megkérdeztem a mintába kerülőket a saját sportágukról és azok képviselőiről.

Minden sportág esetében a versenyzők és a sportszakemberek saját sportjukról döntően a pozitívumokat hangsúlyozták, de azért tisztában vannak azokkal a sajátosságokkal is, amelyek ellenszenvet válthatnak ki sportáguk iránt. Ezek közül azokat szűrtem ki, amelyek a vizsgálatom tárgyát képezik.

Kérdőívemben a női és a férfi válaszadók a küzdősportok területén nagyon eltérően nyilatkoztak, amikor saját sportáguk képviselőinek női és férfi versenyzőit jellemezték. Az interjúk kutatásban a küzdősportoló nők sportjukat technikás, de férfias sportnak jellemezték, mely kitartást, akaraterőt, szorgalmat igényel. Véleményük szerint itt még kisebb is a sérülés kockázata, hiszen az edzések, mérkőzések során testprotektorokat használnak. Tisztában vannak vele, hogy egy, a nők számára társadalmilag kevésbé elfogadott, férfias sportágat űznek, de úgy gondolják, hogy az eredményességhez szükséges jellemvonások – mint például a nagyfokú küzdőképesség, a határozottság – magabiztosabbá teszi őket, és ez a civil életben is segíti céljaik elérését.

„A külvilág még manapság is meglepődik, ha azt hallja egy nőtől, hogy az ökölvívást választotta sportágának” (Ökölvívó nő)

Birkózásban a férfiak magukat jó kiállásúnak, nagyon férfiasnak, jóképűnek, izmosnak, jó felépítésűnek ítélték meg, míg a nőket férfiasnak, nem szépnek, széles vállúnak és butának jellemezték. Ugyanígy a nők a sportágukban a férfiakat hasonlóan, míg magukat kissé férfiasnak tekintették, akik viszont ezt úgy kompenzálják, hogy a civil életben nőiesen öltözködnek.

A judós férfiak magukat jól kidolgozottak, atletikusnak, izmosnak, férfiasnak, sportosnak ítélték meg, míg a nőket férfiasnak, csúnyának, megszállottnak és energikusnak jellemezték. Fordított esetben a nők a férfiakra szintén hasonlóan nyilatkoztak, magukat viszont ízlésesnek, kellemes megjelenésűnek találták.

Ökölvívásban a férfiak jellemzésére a nők is és a férfiak is - hasonlóan az előző sportágakhoz - pozitív jelzőket használtak, míg a nőkről alkotott vélemények eltértek.

Míg a férfiak férfiasnak, a nők inkább nőiesnek találják az ökölvívásban versenyző nőket. Egy véleményt kiemeltem a sok közül:

„A kik eredményesek, taszítanak, de láttam már szép bokszoló nőt.” (Volt ökölvívó, leendő sportszakember férfi)

A súlyemelőknél csak férfiaktól kaptam választ a kérdőívemben, ők magukat férfiasnak, agresszívnek ítélik meg, míg női társaikat is alapvetően férfiasnak tekintik. Nehéztaléta a kérdőíves mintában sajnos nem jelent meg, ezért az ő véleményüket nem ismerhettem meg. Az interjúkutatásban azonban a súlyemelő és a nehéztaléta nők önmagukat nem találták férfiasnak, sőt inkább nőiesnek jellemezték.

A jégkorongozó férfiak magukat izmosnak, férfiasnak, határozottnak és jól kinézőnek ítélik meg, míg női társaikat többnyire izmosnak és férfiasnak gondolják. Azt is állítják, hogy kevés az igazán nőies a jégkorongozó hölgyek között. A nők hasonlóan változónak ítélik meg megjelenésüket.

A nőies sportokban megjelenő nők az interjúk alapján büszkék arra, hogy sportáguk valóban a legnőiesebbek közé tartozik. Az RG-sek nem tartják szerencsésnek, hogy ma már férfiak is űzik ezt a sportágat. Véleményük szerint az inkább vicces, mint esztétikus. Ugyanakkor egyöntetűen úgy vélik, hogy az eredmények eléréséhez sportágukban, átlagon felüli edzésidőben és nagy elszántsággal kell edzeniük. Ez pedig rendkívüli kitartást igényel, mint ahogy az egyik RG versenyző említette is:

„Szerintem nagyon nőies és látványos sport, de ugyanakkor keménység és nagy kitartás kell hozzá.” (RG versenyző nő)

A feminin mozgásformákat űző nők sportáguk nőiességét a civil életben is „viselik”; vékony, nyúlánk alkatuk, testtartásuk, hajviseletük árulkodik sportjukról. Attraktív, nőies megjelenésük és az eredményes sporthoz szükséges, sokszor férfiasnak tartott belső jellemvonásaik némiképp ambivalenciát tükröznek.

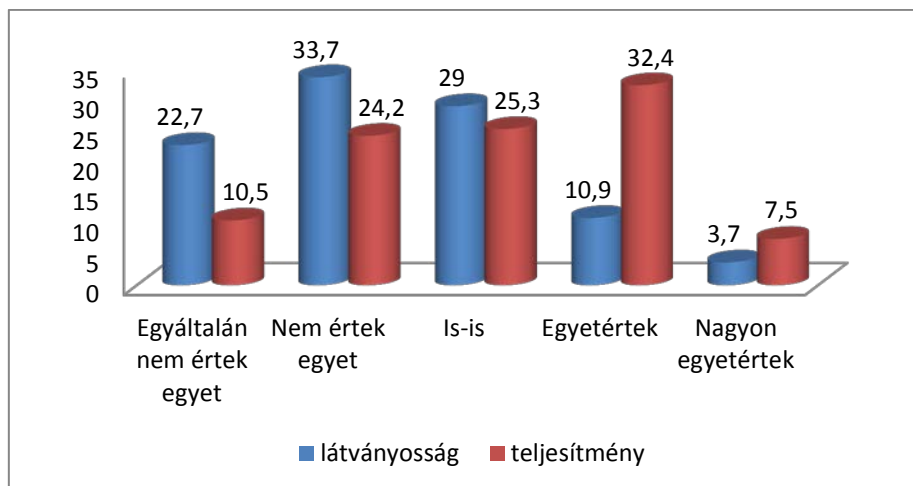
A kérdőíves kutatásban a három nőiesnek tartott sportágban valamennyire eltérőek a vélemények, hiszen a férfiak megjelenése a versenyterén is eltér, de fő vonalakban hasonló megítélésekre derült fény. Az e sportágakban szereplők közül csak nők kerültek a kérdőíves kutatásom mintájába. Eredményeim szerint a ritmikus gimnasztikát űzők a

sportágukhoz illően, csinosak, kecsesek, nőiesek, de tinédzser alkatúak, jó alakúak, elegánsak, figyelemfelkeltők, férfi társaikat ugyanakkor egészen egyszerűen homoszexuálisnak titulálják. A műkorcsolyázók csak a sportágban szereplő nőket jellemezték, a férfiakat nem; magukat csinosnak, nőiesnek vélik. Szinkronúszásban hasonlóan az RG-ekhez magukat szépnek, csinosnak, míg férfi társaikat kivétel nélkül nőiesnek és homoszexuálisnak tartják. Összegezve tehát kijelenthető, hogy a vizsgált feminin karakterű sportágakban a nők az ott szereplő férfiakat megítélésükkel el is ítélik.

A különböző sportágakhoz köthető nemi sztereotípiák megállapítására egy 26 itemből (2. melléklet) álló Likert-skálás kérdőív-részt alkalmaztam, amelynek segítségével egyrészt egyesével elemeztem az egyes kijelentésekre adott válaszokat, másrészt egy összevont sztereotípiaindexet hoztam létre. (Az itemekre adott válaszokat standardizáltam, majd a standardizált változókat átlagolva egy változóba vontam össze. Végül az összevont változó alapján öt egyenlő csoportra bontottam a vizsgálati populációt.) Elsőként elemeztem a kérdéseket egyesével, majd bemutatom a sztereotípiaváltozókkal készült eredményeket.

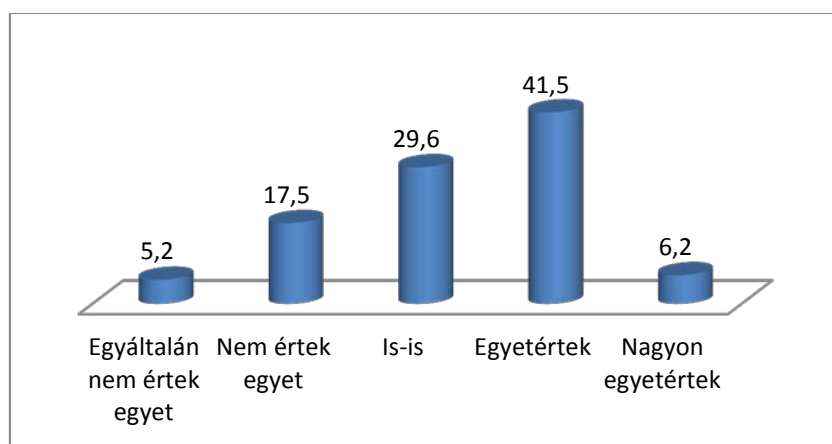
Az első kijelentésnél arra voltam kíváncsi, hogy mennyire értenek egyet a válaszadók azzal, hogy a férfi sport minden sportág esetében látványosabb. Ebben ismét megjelenik az a kérdéskör, amit a kérdőív elején már említettem, más vonatkozásában. Korábban a sportágakat külön vizsgáltam, míg most általános képet kívántam adni. Az eredmények azt mutatják, hogy legnagyobb százalékban (38,7%) nem értenek egyet ezzel a kijelentéssel, ami azt is bizonyítja, hogy nem minden sportág esetében igaz az, hogy a férfi sportot szívesebben nézi a néző.

Ezt követően azt vizsgáltam, hogy a férfias sportágakban a nők teljesítményének sportértékét kisebbnek tartják-e, mint a nőies sportágakban szereplőkéét. Itt is megjelenik az, a szakirodalomból már ismert tény, hogy a nők teljesítményét általánosan a férfiak alá sorolják, főleg a maskulin sportágakban. De ebben a kérdéskörben a nők teljesítményének megítélését vizsgáltam a különböző csoportokban. Arra az eredményre jutottam, hogy nagyobb százalékban (32,4%) egyetértenek ezzel a kijelentéssel, még akkor is, ha sokszor eredményesebbek, vagy több érmet hoznak a maskulin sportokat űző nők. A két kijelentést egy diagramon ábrázoltam (27. ábra).

27. ábra: A férfias sportágakat űző nők teljesítménye, sportértéke kisebb, illetve kevésbé látványos, mint a nőies sportokat űzőké (%)

Előzetesen azt feltételeztem, hogy a férfias sportágakat űző nők gyermekkorukban fiús játékokat játszottak, ezért kíváncsi voltam arra, hogy a sportszakemberek hogyan vélekednek erről a kérdésről. 41,5 százalékban egyetértettek azzal, hogy feltételezhetően ez igaz (28. ábra). Az interjúk eredményeiből viszont kiderült, hogy a testvéri hatások befolyásolták a játékválasztást leginkább.

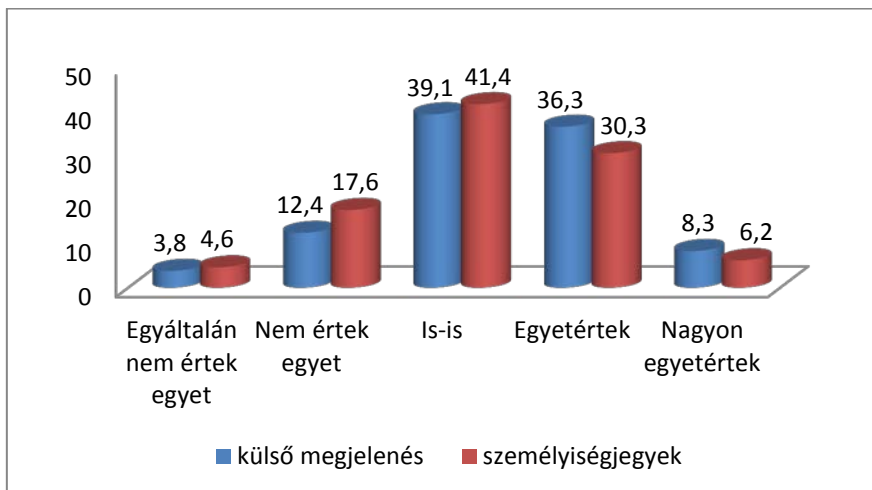

28. ábra: A maszkulin sportokat űző nők gyermekkori játékpreferenciái férfiasak (%)

Azt is vizsgáltam, hogy hogyan vélekednek arról a megállapításról a leendő sportszakemberek, hogy a férfias sportokat űző nők leginkább férfias megjelenésűek. Egyrészt egyetértenek ezzel a kijelentéssel (36,3%), de legnagyobb arányban (39,1%) úgy gondolják, hogy nem feltétlen kell a nőknek férfiasnak lenniük sportáguk

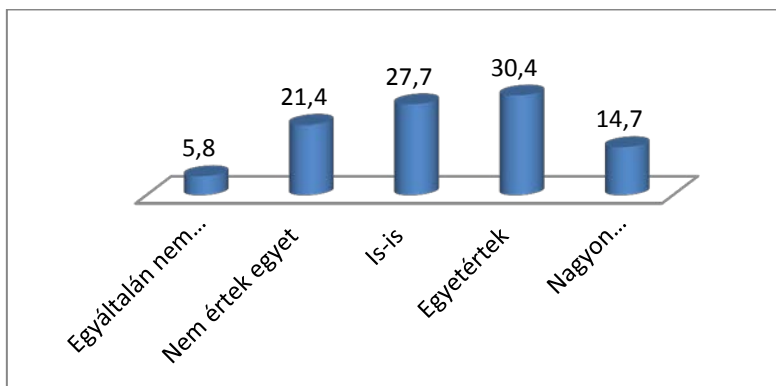
maszkulin volta miatt. Interjúalanyaim között is megjelentek nőies és férfias nők is, minden vizsgált sportágat figyelembe véve.

Férfias személyiségjegyekkel is ellátják a maszkulin sportágakban jeleskedő nőket pusztán azért, mert ilyen sportot űznek (29. ábra). Ezzel a sportszakemberek nem értenek egyet, nagyobb részben azt állítják, hogy ez nem minden esetben jelenik meg (41,4%).

29. ábra: A férfias sportokat űző nők megjelenése férfias (%)

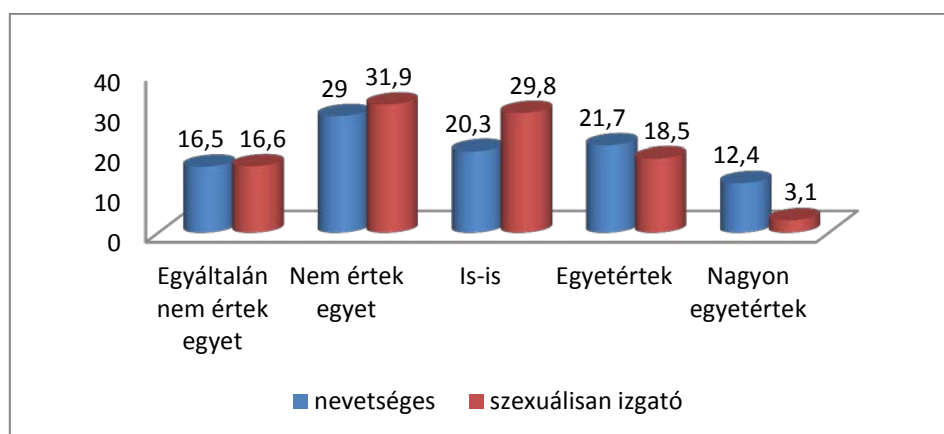
A női labdarúgásról alkotott vélemények többször előkerülnek a kérdőív elemzése során. Azért is fontos kérdés, mert ez a sportág tekinthető hazánkban a letradicionálisabb férfi területnek. A női szakág a férfiakhoz képest alárendelten van jelen a nézettségben is. Ebben a kérdéscsoportban 30,4 százalékban egyetértettek a válaszadók abban, hogy nem élvezetes a női labdarúgás (30. ábra).

30. ábra: Női labdarúgás nem élvezetes (%)

A női ökölvívást, mint már a korábbiakban említettem, néhol nevetségesnek, komolytalannak, viccesnek ítéli meg a közvélemény. A leendő sportszakemberek véleményére is kíváncsi voltam, hogyan viszonyulnak ehhez a kérdéshez. A válaszadók közel egyharmada (29%) elutasítja ezt a kijelentést, de a válaszok megoszlása nem bizonyítja egyértelműen, hogy a női boksztot tényleg elismerik.

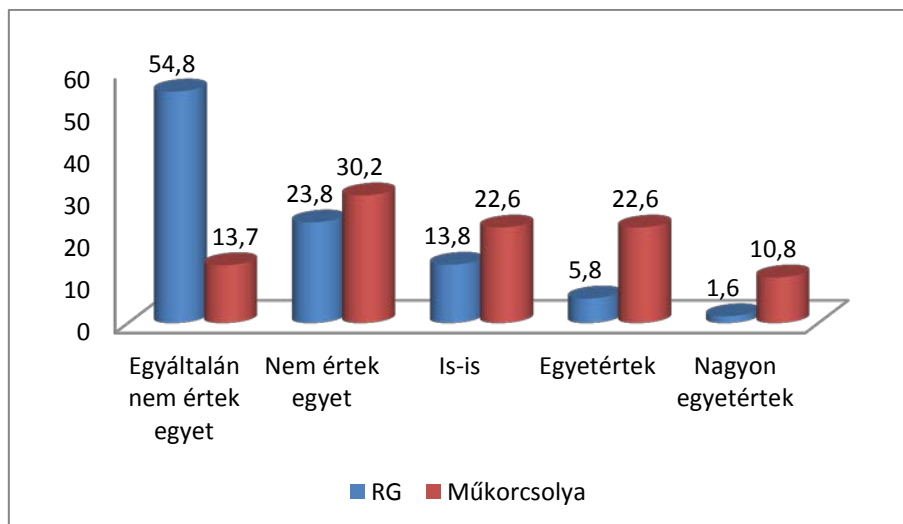
A korábbi megfigyelések szerint az ökölvívás mellett az egyéb küzdősportokra is igaz, hogy a nők teljesítményének sportértéke alárendelt a férfiakéhoz képest, sokszor inkább csak látványosságnak, komolytalan civódásnak tekintik, akár egy férfinézők számára rendezett női iszapbirkózást. Eredményeim szerint azonban a leendő sportszakemberek többsége nem ért egyet (48,5%) azzal a kijelentéssel, hogy ezek a sportok inkább szexuálisan izgatók, mintsem sportértékkel bírnak, viszont mintegy 30 százalékuk valamennyire hezitált ennek megítélésakor (31. ábra).

31. ábra: A női ökölvívás nevetségesnek, vagy szexuálisan izgatónak ítélése (%)

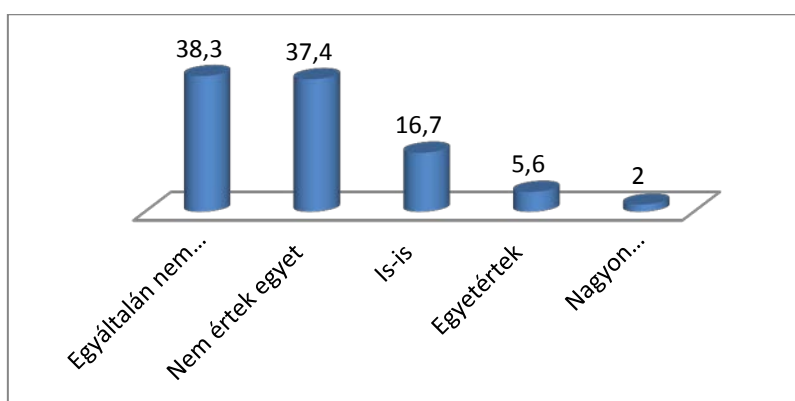
A ritmikus gimnasztika, mint a legnőiesebbnek tartott sportág képviselői sokáig csak nők lehettek, az új trendeknek megfelelően azonban számos országban már ebbe a klasszikusan nőies sportágba is behatoltak a férfiak. Ugyan az olimpiákon még nem, de már nagyobb kontinensbajnokságokon megjelentek a férfi versenyszámok. 54,8 százalékban a válaszadók nem értenek egyet azzal, hogy ezt a sportot férfiak is űzzék.

A műkorcsolyában viszont nem értenek egyet azzal (30,2%), hogy kizárólag csak nők űzzék ezt a sportágat annak ellenére, hogy a férfiak szereplését ugyan nem, de magukat a férfiakat ebben a sportágban sokan negatívan ítélik meg (32. ábra).

32. ábra: A férfiak részvételének elfogadottsága a műkorcsolya és az RG sportágakban (%)

A nők monotónia-tűrése bizonyítottan jobb, mint a férfiaké, mégis a maratoni futás versenyszáma csak az elmúlt 50 évben vált nyitottá a női sportolók számára. Ennek hátterében nyilván az áll, hogy a több mint 42 km-es táv teljesítése extra megterhelést jelent a szervezetnek. Ugyan a sportágak besorolásánál nem került a férfias kategóriába, mégis a válaszadók nagy része (75,7%) úgy gondolja, hogy nőknek nem kellene ebben a versenyszámban indulni (33. ábra).

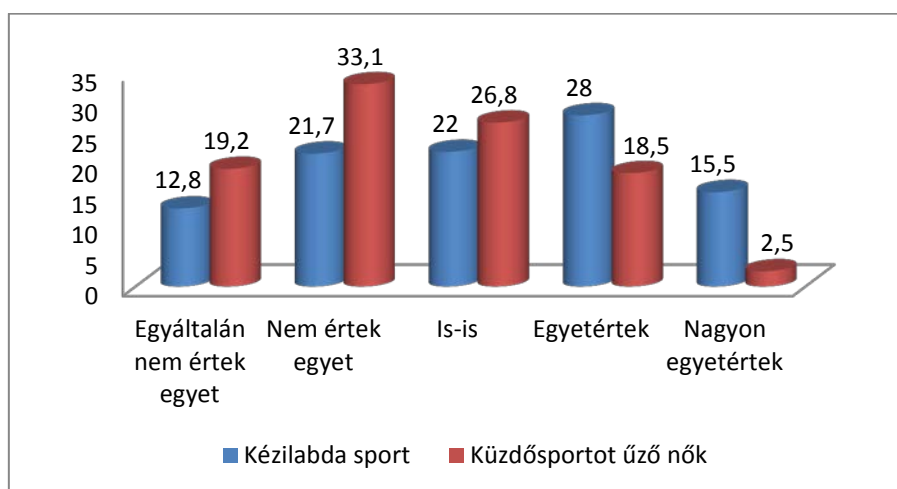
33. ábra: A női maratoni futás elfogadottsága (%)

A kézilabdát ugyan a semleges kategóriába sorolták a válaszadók, mégis erősen jellemzi a játékot a test-test elleni küzdelem, és sok esetben a túlzott agresszió. A kézilabda sportág agresszivitásáról mégis megoszlanak a vélemények. Legnagyobb arányban

(28%) ezt tartják a legagresszívebb csapatsportnak, de a válaszadók egyötöde nem ért ezzel egyet (21,7%).

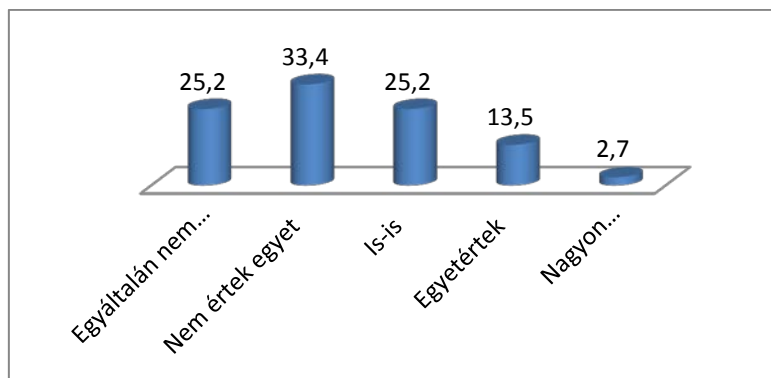
A küzdősportok általában maszkulin megítélésben részesülnek annak ellenére, hogy a nők részvétele folyamatosan kiterjedt ezekre a sportokra is. A válaszadók nem értenek egyet (33,1%) azzal, hogy az ezekben szereplő nők agresszívbak társaiknál (34. ábra).

Interjúalanyaim is olyan tulajdonságokat emeltek ki, melyek nem a biológikumra vonatkoznak, hanem a teljesítmény egyéb tényezőire, mint a talpraesettség, a problémamegoldás, a kitartás, a küzdeni akarás és a küzdőszellem.

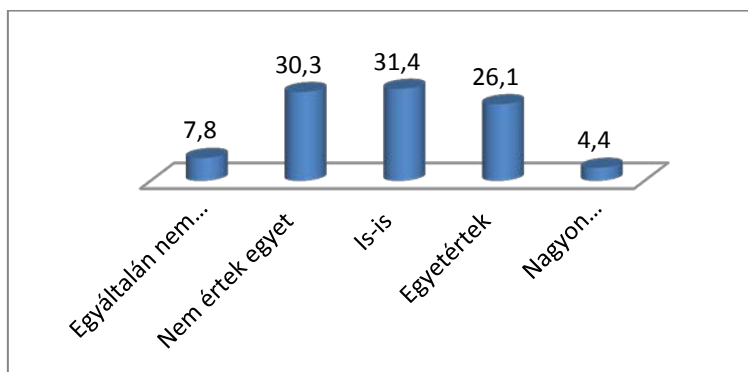
34. ábra: A kézilabda sport és a küzdősportokban szereplő nők agresszívak (%)

A küzdősportok megtanítanak az erő összpontosítására, a fegyelemre, figyelemre, melynek kapcsán a sportolók tisztában vannak a saját erejükkel, kontrollálni tudják azt. Éppen ezért a sportolók sokkal szabálykövetőbbek és fegyelmezettebbek, mint más sportágakban megjelenő társaik. Ez tükröződik a kérdésre adott válaszokban is, hiszen nem értenek (58,6%) egyet azzal a kijelentéssel, hogy a küzdősportot űző férfiak agresszívebbek társaiknál (35. ábra). Korábban említett válaszokból így az is kiderül, hogy sem a férfiakat, sem a nőket nem ítélik agresszívnak csupán azért, mert olyan sportágat választanak, mely a küzdelemmel kapcsolatos. Sokkal inkább azokra a sportágakra vonatkoztatják ezt, melyekben a játék mellett az agresszivitás vezethet eredményességhez.

35. ábra: A küzdősportokat űző férfiak agresszívok (%)

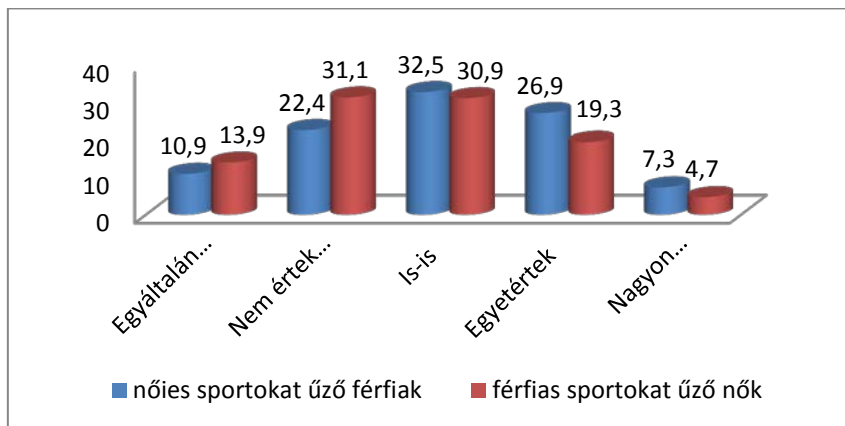
Az atlétikát a sportok királynőjeként emlegetik, mely versenyszámokat egyesít. A magasugrás olyan ízületi mozgékonytságot igényel, mely leginkább a nőkre jellemző. Azzal a kijelentéssel viszont nem (30,3%), vagy csak részben (31,4%) értenek egyet a válaszadók, hogy ez lenne az atlétika legnőiesebb versenyszáma (36. ábra).

36. ábra: A magasugrás a legnőiesebb atlétikai szám (%)

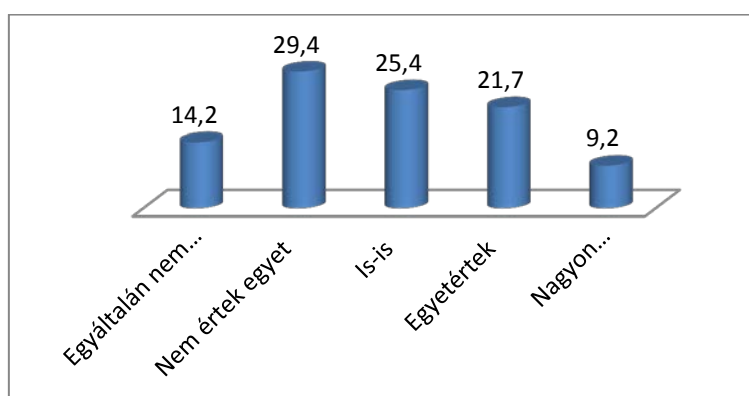
A sport még mindig férfiterületnek minősül, még akkor is, ha a nők megjelenése rohamosan terjed. Az adatok arra utalnak, hogy a sport kezdi elveszíteni maszkulin kiváltságát. Érdekes volt számomra, hogy a sportoló nőket milyen előítéletekkel közelítik meg a válaszadók. A sportoló nők homoszexualitásával kapcsolatban a válaszadók nem értenek egyet (56,8%) azzal, hogy az előfordulási arányuk a sportban nagyobb, mint a hétköznapi életben. A nőies sportágakban résztvevő férfiak megítélése ebben a kérdéskörben változó. Jellemzően nőiesebbnek ítélik meg a kérdőív kitöltői ezeket a férfiakat, de leginkább (32,5%) úgy találják, hogy vannak köztük ilyenek és olyanok is.

Nagyon hasonlóan vélekedtek a válaszadók azzal a kijelentéssel kapcsolatban, hogy a férfias sportokban több a nők között a homoszexuális, mint a többi sportágban (37. ábra). Ugyan a semleges sportokat nem vizsgáltam, de több csapatsportágban talákoztam az interjúalanyaim között olyan nőkkel, akik csapattársukkal élnek együtt.

37. ábra: A férfias sportágakat űző nők és nőies sportokat űző férfiak homoszexuálisak (%)

Az ökölvívás a durvaságot szimbolizálja, pedig irányított keretek között, meghatározott szabályok szerint megy a harc a ringben. Korábban bemutattam eredményeimbem, hogy ez a legférfiasabbnak titulált sportág. A válaszokból kiolvasható, hogy bár nagyon eltérőek a vélemények, mégis a legtöbben (29,4%) nem értenek egyet azzal, hogy az ökölvívás magának a durvaságnak a megtestesítője (38. ábra).

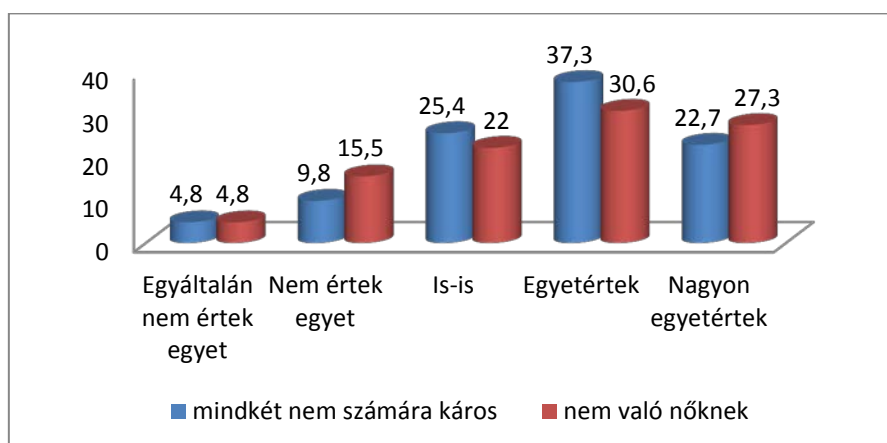

38. ábra: Az ökölvívás a legdurvább sportág (%)

A súlyemelésnél legtöbben (60%) egyetértettek azzal a kijelentéssel, hogy mindkét nem számára káros, mert nem erre van az emberi szervezet megalkotva. Az interjúkból

kiderül, hogy rendkívül pontos kivitelezés szükséges az egyes elemek végrehajtásához, ellenkező esetben valóban nagyon balesetveszélyes lehet.

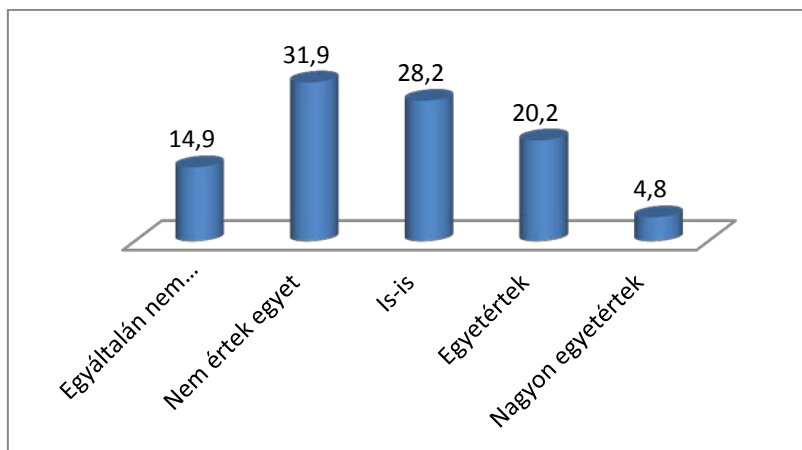
A súlyemelés kérdésköre több területen visszatérő probléma alapját képezi. Interjúimból kiderült, hogy a nők részvétele annak idején nagy felháborodást keltett a médiában, mert nem nekik való sportnak ítélték meg. Mind a nők testfelépítése, mind pedig a súlyemelés hatásai miatt nem tartják alkalmasnak a nőket erre a sportágra. Korábban bemutatott eredményeimben is megjelent, hogy ezt a női szakágat fogadják el a legkevésbé, illetve a nők részvételét teljes mértékben elutasítják a kitöltők. A válaszadók 57,9 százalékban egyetértenek azzal a kijelentéssel, hogy ez a sportág nem nőnek való (39. ábra).

39. ábra: A súlyemelés nem való nőknek, illetve mindkét nem számára káros (%)

A női jégkorong játékot lassabbnak ítélik meg a szakemberek, mégis a közvélemény a védőfelszerelések és egyéb tényezők miatt nem mindig tudja megkülönböztetni a nemeket játék közben. A hölgyek szeretik kihangsúlyozni különböző eszközökkel (rózsaszín kesztyű), hogy nők jégkorongoznak. A válaszadók nem értenek egyet azzal, hogy nem lehet megkülönböztetni a nemek játékát (40. ábra). Interjúalanyaim közül viszont az egyik női játékos így nyilatkozott:

„Engem csak arról tudnak megkülönböztetni, hogy rózsaszín kesztyűt viselek a pályán.”

40. ábra: A női és férfi jégkorongot nem lehet megkülönböztetni (%)

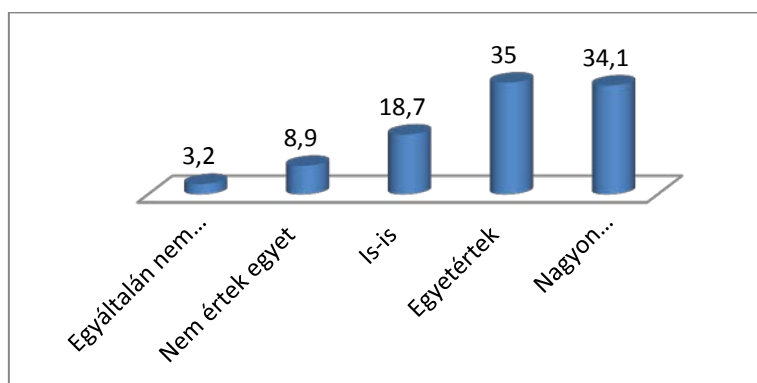
A feminin sportágakban jelenik meg leginkább az esztétikum. Ezeket titulálják egyöntetűen nőknek valónak, hiszen a női nem és a szépség mindenki számára összeegyeztethető. Mégis a sportszakemberek nagyobb százalékban úgy gondolják (32,1%), hogy a nőknek nemcsak olyan sportágakban kell indulniuk, ahol kihangsúlyozhatják nőiességüket, hanem máshol is.

A sportmédia fogyasztók nagy többsége férfi, ezért érdekes volt az a kérdés, hogy vajon a női sport értéke, vagy a szép test látványa vonzóbb-e inkább. A válaszadók nagy része (60,3%) úgy ítéli meg, hogy a szép test látványa fontos és ezért érdemes nézni a női sportot - tehát a teljesítmény elmarad a női sportban a résztvevők attraktív megjelenése mögött (41. ábra).

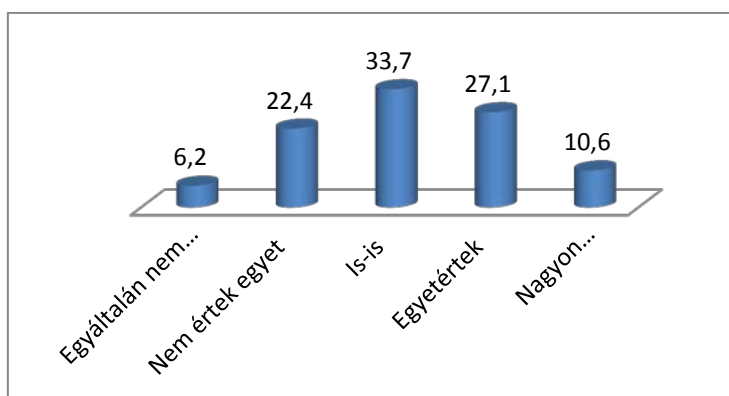
41. ábra: A nőiesség kihangsúlyozása/az attraktivitás fontosabb a sportban, mint a teljesítmény (%)

A válaszadók több mint kétharmada (69,1%) egyetért azzal a kijelentéssel, hogy a ritmikus gimnasztika a legnőiesebb sportág, melyről interjúalanyaim is ugyanúgy vélekedtek. Viszont az is kiderült az interjúk során, hogy ebben a sportágban a férfiak jelenlétét elutasítják a női ritmikus gimnasztikát űzők (42. ábra).

42. ábra: Az RG a legnőiesebb sportág (%)

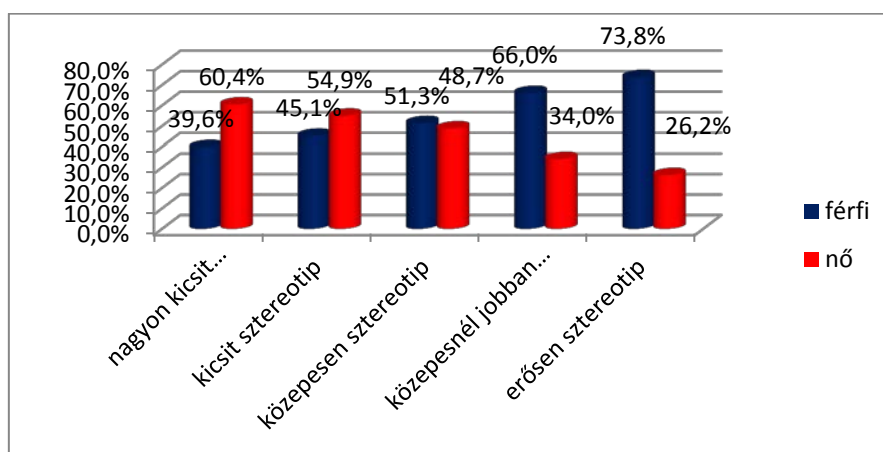
Sok igazság van abban a kijelentésben, hogy a bikinis nők népszerűsítik a strandröplabdát, mégis a válaszadók szerint nem csak ennek köszönheti népszerűségét, hanem a teljesítmény is fontos (43. ábra).

43. ábra: A női strandröplabdában a nézettséget a bikinis lányok emelik nem pedig a teljesítmény (%)

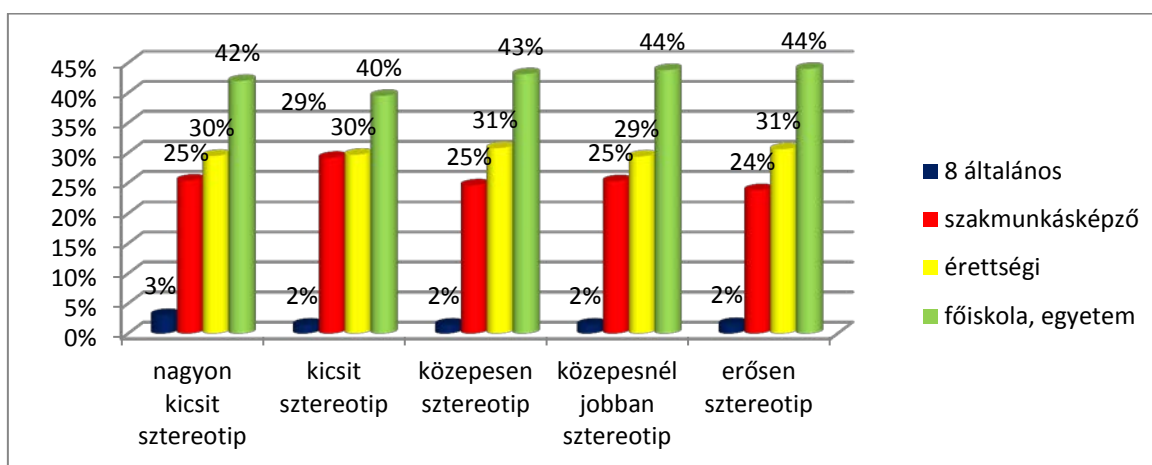
A 26 itemből álló kérdőív-részt abból a szempontból is elemeztem, hogy mennyire jellemzi a válaszadókat a sztereotip gondolkodás. A kapott sztereotípiát változóval keresztábrák elemzéseket végeztem.

Az ábrán jól látható, hogy erős összefüggés van a sportágakkal kapcsolatos nemi sztereotípiák és a válaszadók neme között. A nagyon kicsit sztereotip gondolkodásúak között alig 40 százalék a nők aránya, míg a férfiaké több mint 60 százalék. Az erősen sztereotip gondolkodásúak majdnem háromnegyede férfi és alig több mint negyede nő (44. ábra).

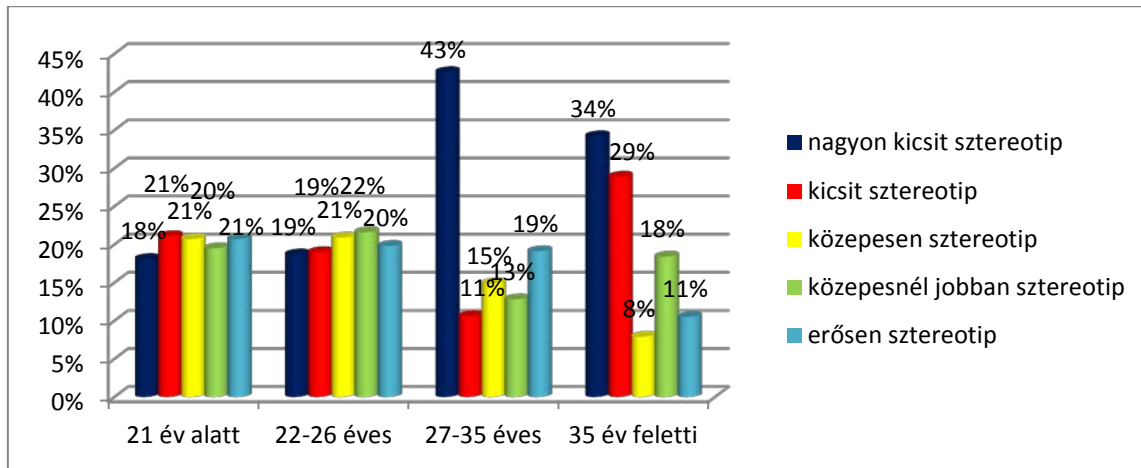
44. ábra: Sporttal kapcsolatos nemi sztereotípiák a válaszolók nemi megoszlása alapján (Chi square: 64,002; sig: 0,000)

Feltételeztem azt is, hogy a sztereotip gondolkozás erősebb azoknál a válaszadóknál, akiknek a szülei alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkeznek. Ez a feltételezés azonban nem igazolódott be, mert nem találtam szignifikáns eltérést ebben az esetben a különböző végzettségűek gyermekei között (45. ábra).

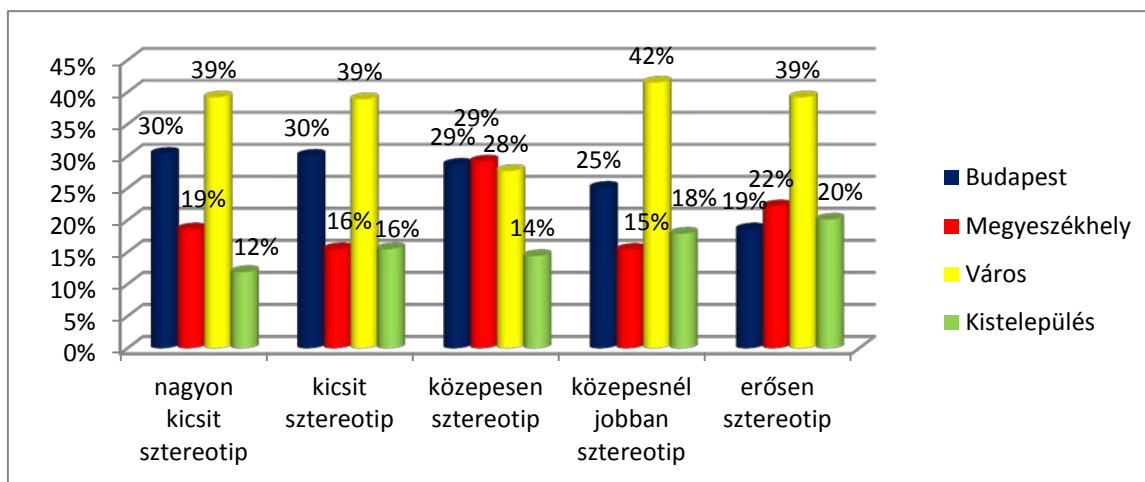
45. ábra: A válaszolók sporttal kapcsolatos nemi sztereotípiái az apa iskolai végzettsége szerint (Chi square: 4,093, sig: 0,982)

Érdekes összefüggést tapasztaltam a válaszadók életkora és a sztereotip gondolkodás között: a magasabb életkorú válaszadók szignifikánsan kevésbé gondolkodnak sztereotip módon, mint a fiatalok (46. ábra).

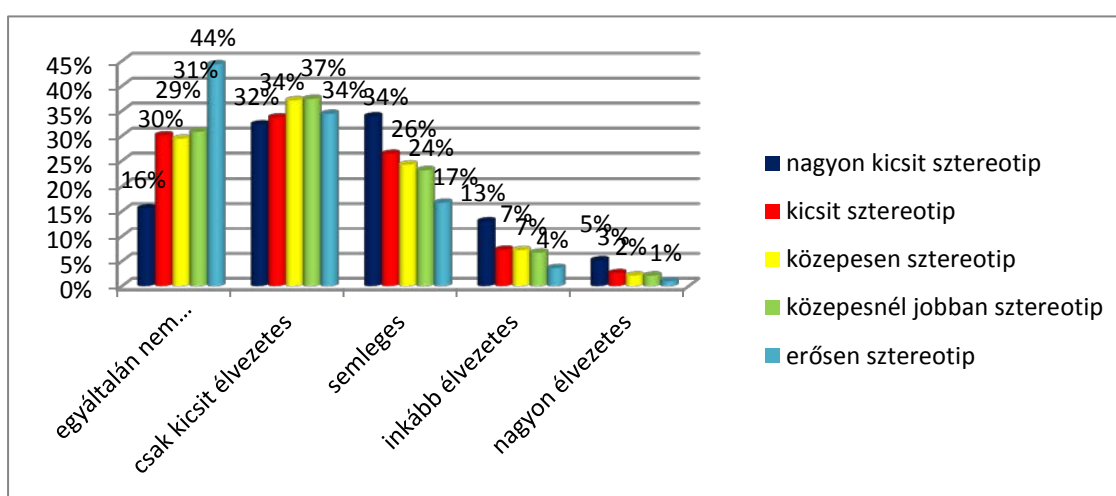
46. ábra: A válaszadók sztereotípiák indexének és életkorának összefüggései
(Chi square: 28,113, sig: 0,005)

Előzetes feltételezésemnek megfelelően erős összefüggést találtam a lakóhely, valamint a sztereotípiák között: minél kisebb településről származnak a válaszadók, annál erősebb sztereotípiákkal rendelkeznek (47. ábra). Ez azzal is magyarázható, hogy vidéken erősebben ragaszkodnak a hagyományos nemi szerepviselekedésekhez is.

47. ábra: Sztereotípiák és a válaszadók lakóhelyének összefüggése
(Chi square: 31,170, sig: 0,002)

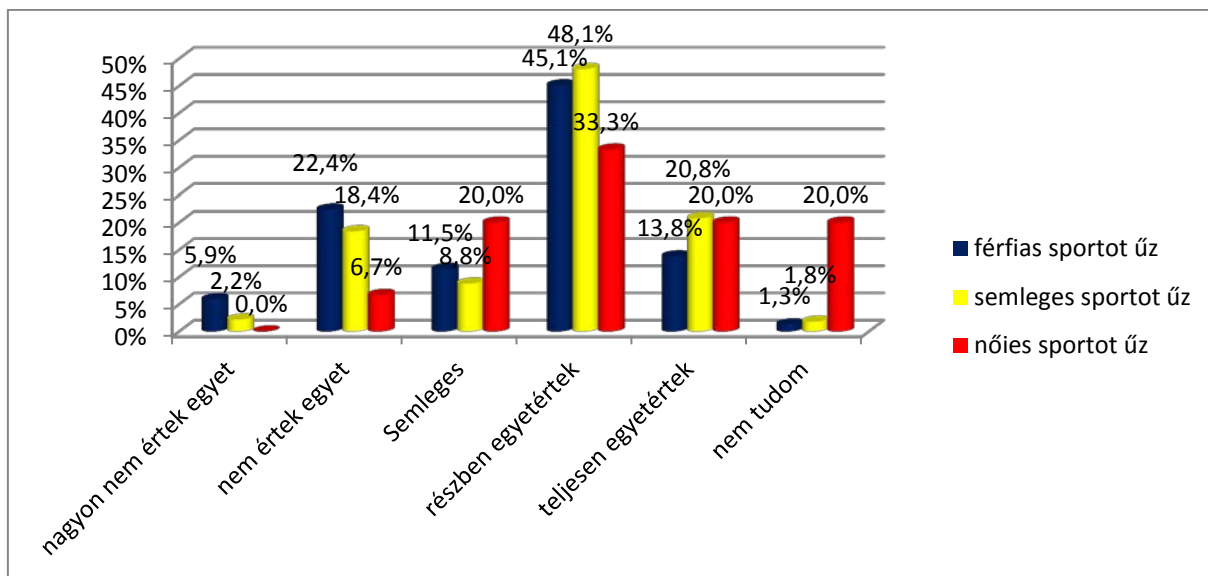
Kérdőívemben vizsgáltam azt is, hogy egyes népszerű sportágakat (labdarúgás, kézilabda, kosárlabda, röplabda, vízilabda, valamint jégkorong) mennyire tartják élvezhetőnek a válaszadók abban az esetben, ha ezeket nők üzik. Ezen belül kíváncsi voltam arra is, hogy a sporthoz kapcsolódó nemi sztereotípiák befolyással vannak-e ezen női sportágak megítélésére. Szignifikáns eltérést csak a labdarúgásban, a vízilabdánál és a jégkorongnál találtam, ezeknek a sportágaknak a nők általi üzését élvezetesebbnek tartják a kisebb nemi sztereotípiákkal rendelkező válaszadók. A nem szignifikáns sportágakat nem jelenítettem meg (48. ábra).

48. ábra: A női jégkorong élvezeti értékének megítélése a különböző sztereotípiakategóriákba tartozók szerint (Chi square: 58,335, sig: 0,000)

A sportolók megítélése erőteljesen függ eredményességüktől - hazánkban sok esetben csak azok a sportemberek ismertek, akik világversenyeken első helyen végeznek. Nem csak a sportolók, hanem a sportágak esetében is nagy hatással van az elfogadottságra a teljesítményük és a médiaprezentációjuk mértéke.

A női és a férfi sport egyenlőségére visszatérve több véleményben is az tükröződik, hogy minél kevésbé sztereotip módon gondolkodik valaki, annál erősebben egyetért a lenti állítással. A részben egyetértek válasz volt a legjellemzőbb, és ezen belül is a semleges sportágat üzők (48,1 %) aránya volt a legmagasabb (49. ábra).

49. ábra: „A női sport a férfiakéval egyenértékű” állítás és a sztereotípiák összefüggései
(Chi square: 54,667, sig: 0,000)

5.2 A nemi szocializáció és a sportszocializáció korai szakasza, a sportágválasztás sajátosságai

Amint a szakirodalmi vonatkozásoknál említettem, a gyermekkori szerepviselkedés és a későbbi sportágválasztás között sokszor összefüggés mutatkozik. Első lépésben tehát azt vizsgáltam, hogy különböztek-e a maskulin és a feminin sportokat űző sportolónők gyermekkori tevékenységeikben egymástól, és ha igen, milyen mértékben. Előzetesen úgy gondoltam, hogy a férfias mozgásformákat választó nők gyermekkorát a fiús viselkedés jellemezte, míg a nőieseket választók inkább klasszikus lányos tevékenységformákról számolnak be. Az interjúk során azonban a sportolónők ezt nem erősítették meg, mert nem számoltak be jelentős különbségekről e kérdés kapcsán. Mindkét csoportban egyaránt jellemző volt a „lányos”, illetve a „fiús” játékok megjelenése is a gyermekkorban, utóbbi főként a fiútestvérnek köszönhetően. Testvér hiányában a korai sportágkezdés volt a meghatározó, a csapattársak befolyásolták a gyermekkori játék választást. Mindezeket jól érzékeltetik a következő részletek:

“Gyermekkoromban a testvéreimmel – egy nővér, egy öcsi – játszottam mindenfélét, attól függött, kivel vagyok, fiú és lánybarátaim is voltak.” (Ökölvívó nő)

“Gyermekkoromban is már gyakoroltam a szobámban, nem babáztam, miután van egy bátyám, inkább fiús játékokat játszottam.”(RG versenyző)

„6 éves korom óta versenyszerűen sportoltam, igazi gyerekkorom a teremben a csapattársaimmal töltöttem.” (Nehézatléta nő)

„Két fiútestvéremmel már kis koromtól bottal ütögettük a korongot.”
(Jégkorongozó nő)

„Fiús játékokat játszottunk, de főleg kint a szabadban szerettem rohangálni. Fára mászás, biciklizés, kidobós, bújócska.” (Labdarúgó nő)

„Testvéremmel sokat verekedtünk, birkóztunk, ezt ma már a sportágamban használom.” (Birkózó nő)

Nem találtam igazi „tomboy”-okat egyetlen sportágban jeleskedők között sem, ugyanis változatos, nemileg nem sztereotipizálható gyermekkori játékstruktúráról számoltak be a nők. Szabadidejük eltöltését azonban jelentősen befolyásolta a fiú vagy lánytestvér jelenléte.

A sportszocializáció kapcsán tárgyalt szülői indíttatás jelentősége kutatásom során is nyilvánvalóvá vált, hiszen a sport szeretete minden interjúalanyom családjában szinte hagyományként volt jelen. Általában azok a szülők engedékenyebbek a sportágválasztás területén, akiknél az anya férfias vagy az apa nőies sportágot űzött. Ellenkező esetben valamilyen semleges vagy nőies mozgásformát választanak nőgyermeküknek.

Eredményeim szerint az édesanyák azonban nemcsak a sport iránti pozitív attitűdöt „örökítették” át, hanem leánygyermekük sportágának jellegét is: A feminin sportágot űző nők édesanyja fiatalabb korában jellemzően a tornát, szinkronúszást, lovaglást, kosárlabdázást és a balettet űzte, vagy nem sportolt versenyszerűen, csak az édesapa, míg a maskulin sportágakat űző lányok édesanyjánál a kézilabdázás fordult elő a leggyakrabban, de számos más sportágban is szerepeltek. A nőies mozgásformák tekintetében minden esetben a szülők választották lányuknak a sportágot, leginkább az anya, de ez nem meglepő, hiszen azt már kora gyermekkorban el kell kezdeni ahhoz, hogy válogatott szintet érhessen el egy versenyző. A férfias sportok ilyen szempontból más jellegűek, hiszen ide későbbi életkorban és jellemzően már más sportágból

érkeznek a gyerekek, kivételt képez ez alól a labdarúgás, mert sok lánynál már gyermekkorban első, akár szülő által választott sportágként jelenik meg. Az interjúalanyaimra is ez volt jellemző, mindannyian más sportágak kipróbálása után, a saját döntésük alapján választották végül a különböző maszkulinnak tartott sportokat.

„Sok sportba belecsipegettem, az ökölvívást kipróbáltam és szerelem lett elsőre. Ott ragadtam.”(Ökölvívó nő)

„Az iskolában volt egy hirdetés és anyukám levitt az edzésre, ő választotta nekem ezt a sportot.” (RG-s nő)

„Előtte 6 évig női focicsapatban fociztam, magam választottam mindkét sportot.” (Súlyemelő nő)

„A műkorcsolyát már ovis korom óta űzöm, anyukám levitt és az edző tehetségesnek talált.” (Műkorcsolyázó nő)

Érdekes módon olyan versenyzőkkel is találkoztam, akik korábban feminin mozgásformát űztek, majd később a maszkulin sportágot már önmaguk választották:

„Nem az ökölvívás volt az első sport, amivel találkoztam. Pont ritmikus gimnasztikára íratlak be a szüleim, majd rock and rollt táncoltam, de egyik sem volt az igazi.” (Ökölvívó nő)

„Első sportágam a műkorcsolya volt, de nem tetszett, viszont a hokit nagyon szeretem, ezért is választottam.” (Jégkorongozó nő)

A sportágválasztás sajátosságai mellett a szülői támogatás mértéke is erőteljesen eltér egymástól a két csoport versenyzőit vizsgálva. Miután a nőies sportokat a szülők választják a nőgyermeknek, a szülői támogatás a továbbiakban is nyilvánvalóan megmarad. Mindössze egy kivétellel találkoztam, ahol a szülők a gyermekük egészségét féltik az élsport ártalmaitól.

„A szülők nem nagyon örülnek neki, hogy ezt sportolom, de muszáj támogatniuk, ha már így alakult, ám azt gondolják, hogy nyomorék leszek a végén.” (19 éves RG versenyző)

Szinte minden férfias sportnál, de leginkább az ökölvívásnál és a súlyemelésnél azt tapasztaltam, hogy a szülői támogatás nemcsak hogy hiányzott, de szinte minden szülő ellenezte vagy egyenesen tiltotta ezeket a sportokat lányaiknak. Mint az interjúkból kiderült, ennek oka legtöbb esetben az volt, hogy a szülők az ökölvívás feltételezett ártalmaitól féltették lányaikat, a súlyemelést pedig teljesen egészségtelennek ítélték meg. A sportágak többségénél viszont nem tiltották, és ha eleinte nem is támogatták, később elfogadták a gyermekük sportágválasztását és sok esetben később a kezdeti nemtetszés ellenére még támogatták is.

„Anyukám nagyon ellenezte, hisz én vagyok az egy szem lánya, és félt, hogy valami komoly bajom lesz belőle.” (Ökölvívó nő)

„Szüleim elfogadták, hogy ezt választottam”. (Nehézatléta nő)

„Nagyon féltettek, hogy valami bajom lesz ettől a sportágtól, csak akkor fogadták el, amikor jöttek az eredmények. Később már örültek, hogy megtaláltam, amit szeretnék csinálni”. (Súlyemelő nő)

„Anyukám féltett, mert azt mondta, ha ezt a sportot űzöm, megcsúnyulok.”
(Ökölvívó nő)

A szülői ellenkezés okai között megjelent a küzdősportok, de leginkább női ökölvívás társadalmi el nem fogadottsága, alacsony presztízse is. Ilyenkor a sportolónők kitartása, később pedig az eredményességük kellett ahhoz, hogy családjuk ne tiltakozzon a sportág ellen.

„Anyukám is és apukám is tiltotta a bokszt, de én annyira akaratos voltam, hogy végül belementek, hogy próbáljam ki, csináljam, és aztán bejött”.
(Ökölvívó nő)

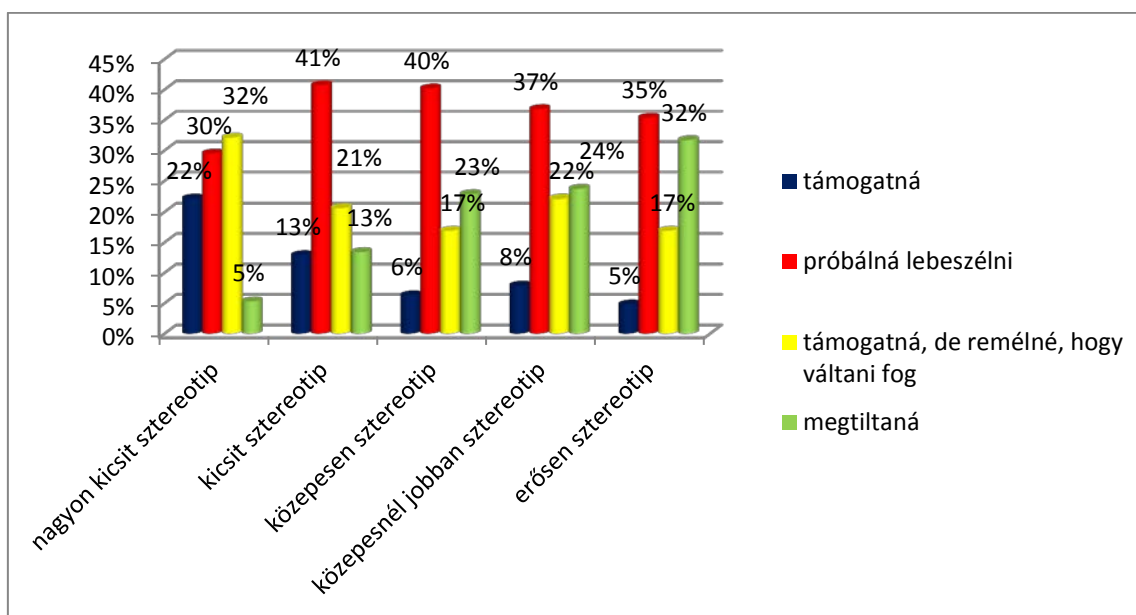
„Abszolút nem örültek neki a szüleim és bár nem tiltották, de remélték, hogy hamar megunom.” (Judós nő)

„Anyu nem örült neki, apu meg egyszerűen kinevetett. Aztán később, amikor látták, hogy komoly, valahogy beletörődtek.” (Ökölvívó nő)

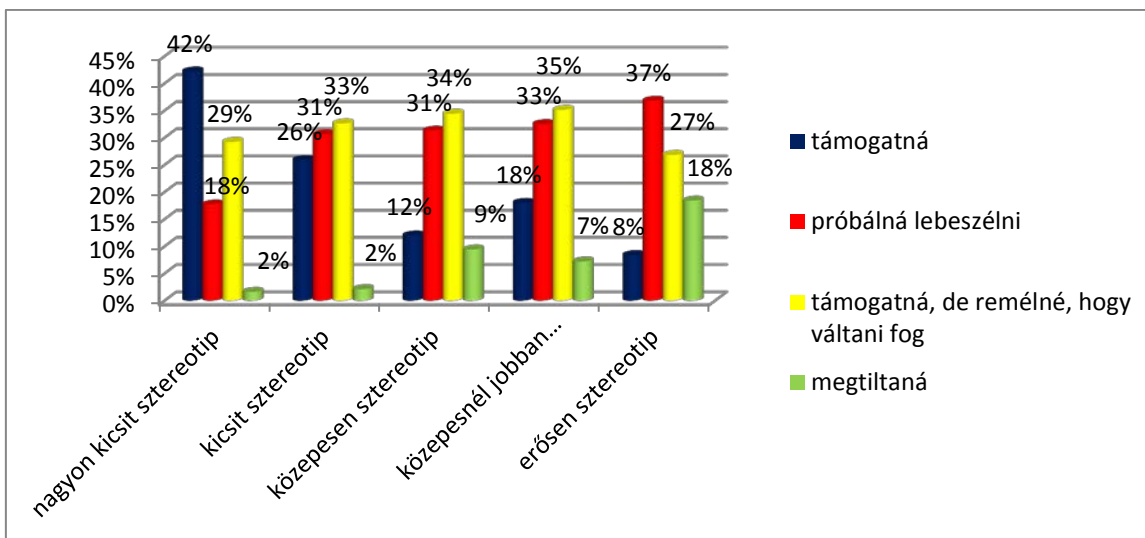
„Nem örült anyukám, hogy ilyen sportot, választottam, inkább a torna vagy valamilyen labdajáték tetszett volna neki. Abban az időben még jobban elítélte a társadalom, hogy küzdősporttal foglalkozzon egy nő.” (Birkózó nő)

A szülők és lánygyermekük sportágválasztás miatti konfliktusának legmarkánsabb példája azonban kétségtelenül annak a sportolónőnek az esete volt, aki hosszú időn keresztül hazugságokra kényszerülve, titokban űzte az ökölvívást, mert szülei határozottan tiltották azt neki. Itt is csak a sportolónő eredményessége segített abban, hogy szülei később elfogadják döntését.

Megvizsgáltam a kérdőív válaszadóinak véleményében is, hogy hogyan vélekednek arról, ha gyermekük nemüknek nem megfelelő sportágot választana. Szignifikáns összefüggést tapasztaltam a sztereotip gondolkodás valamint aközött, hogy a válaszadók a saját gyermeküket engednék-e fiúként ritmikus gimnasztikára, vagy nőként boksizolni (50-51. ábra). Ha a két ábrát összehasonlítjuk az is kiderül, hogy a nagyon kicsit sztereotip gondolkodásúak között is az ökölvívás esetében majdnem kétszer annyian támogatnák lánygyermeküket, mint ritmikus gimnasztika vonatkozásában a fiúkat. Ez annak is köszönhető, hogy az ökölvívás női szakága már megjelenik az olimpiai programban, míg a ritmikus gimnasztikában a férfiversenyzők még csak mostanában jelentek meg a sportágban.

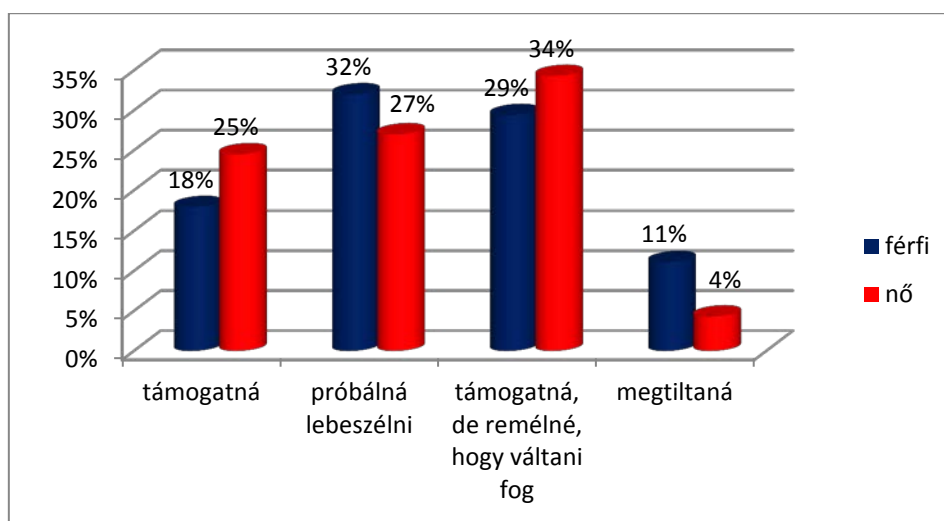

50. ábra: Engednék-e a fiát ritmikus gimnasztikára a különböző sztereotípa kategóriákba tartozóknál (Chi square: 102,166 sig: 0,000)

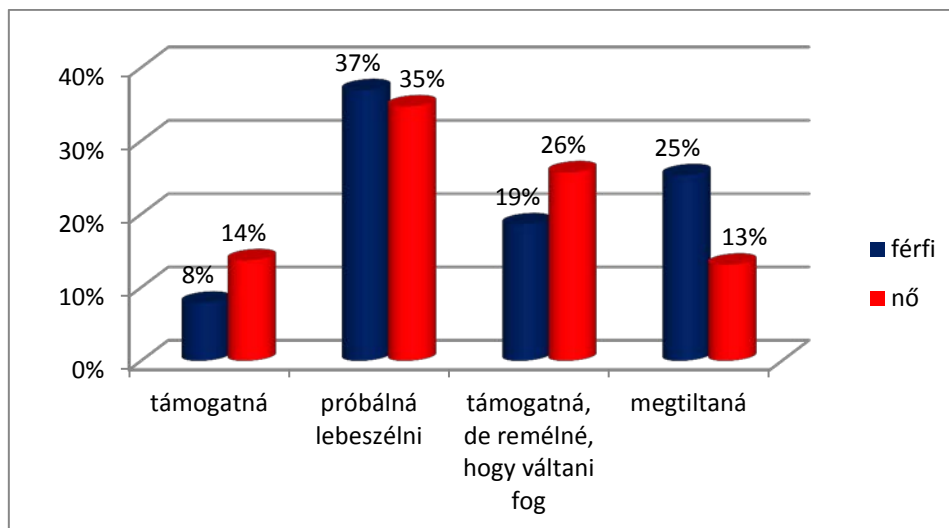

51. ábra: Engedné-e a lányát öklvívásra a különböző sztereotípa kategóriákban
(Chi square: 135,963 sig: 0,000)

Hasonló eredményt kaptam, amikor ezeket a kérdéseket nemi bontásban vizsgáltam (52-53. ábra)

52. ábra: A női öklvívás elfogadottsága a szülők körében
(Chi square: 27,817 sig: 0,000)

53. ábra: Mit tenne, ha fia ritmikus gimnasztikára akarna járni?

(Chi square: 35,656, sig: 0,000)

5.3 A nemi szerepekről alkotott vélemények

A nemi szerepek kapcsán elsősorban arra voltam kíváncsi, hogy a sportoló nők mennyire ragaszkodnak a patriarchális tradíciókhoz vagy éppen utasítják el azt. Miután Magyarországon a nemek közötti egyenlőtlenséget legfőképpen a házimunkával eltöltött idő különbsége jelzi, kutatásom során a sportágak női képviselőit arról kérdeztem meg, hogy véleményük szerint a házimunka mennyiben női kötelezettség, és a férfiakkal milyen arányban osztják vagy osztanák meg saját háztartásukban a teendőket. Miután a ritmikus gimnasztikát és a szinkronúszást űzők életkorukat tekintve nagyon fiatalok, ezért jellemzően saját háztartást nem vezetnek, így megkérdeztem azt is, hogy mennyire tartják követendő mintának az otthon látott, szülők közötti munkamegosztást. Mint válaszaikból kiderült, szüleik otthon többségükben a hagyományos szerepeket követik, vagyis a házimunka jelentős részét a nő végzi. A megkérdezett sportolónők ezzel egyetértenek és követendő mintának is tartják, és bár még nem is vezetnek külön háztartást, párkapcsolatban élés esetén akár a 90%-10%-os munkamegosztást is elfogadhatónak tartanák.

„Hiszen ezt várja a nőktől a társadalom.” (Birkózó nő)

„Anyukám be sem engedi apukámat a konyhába, de ez szerintem nem baj.”
(Ökölvívó nő)

A többi sportágban a nők hasonlóképpen nyilatkoztak, véleményüket már az is alakította, hogy sok esetben saját háztartást vezetnek. Ők is úgy gondolják, hogy a házimunka elsősorban női feladat, inkább csak azért osztják meg párjukkal a kisebb-nagyobb teendőket, mert a munka és a sportolás mellett kevesebb idejük marad annak elvégzésére. Különösen ott kap ez nagyobb jelentőséget, ahol mindkét fél versenysportoló.

„Nálunk mindenki segít a házimunkában. Szerintem ettől függetlenül ez 100 %-ban női feladat.” (RG-s nő)

„Többnyire a nő az, aki főz, mos, takarít, de ez munkamegosztásban jobb. Aki jobban ráér, de szerintem ez 70%-ban női, 30%-ban férfi feladat.” (Ökölvívó, labdarúgó, judós, birkózó, jégkorongozó, súlyemelő, nehéztárléta, RG-s, műkorcsolyázó, szinkronúszó nők többen)

„Van, hogy kifejezetten kikapcsol ha „pakolászhatok” otthon a lakásban. Ettől függetlenül a házimunka megosztása mellett voksolok.” (Magasugró nő)

„Szerintem a férfinak is segítenie kell, főleg, ha a nő is sportol, de a nő végzi a többet.” (Nehéztárléta nő)

A nemi szerepekről alkotott véleményekben nem tükröződött tehát a válaszadók sportjának jellege - sokkal inkább a magyar nők tradicionálisan patriarchális felfogása volt itt is tetten érhető.

6. MEGBESZÉLÉS

Miután Magyarországon korábban nem történt átfogó, a sportolókhoz kapcsolódó nemi sztereotípiákat elemző vizsgálat, így nagy kihívás empirikus kutatásom eredményeinek interpretálása. A csekély számú hazai kutatás, illetve a témával kapcsolatos gazdag nyugati szakirodalom lehetnek segítségemre ebben, melyek nemcsak kutatási céljaim kijelölésében és az alkalmazandó módszerek kiválasztásában mutattak utat, hanem az elemzés dimenzióinak meghatározásában is alapul szolgáltak. A társadalomtudományi vizsgálatok eredményei csak úgy értelmezhetőek igazán, ha figyelembe vesszük azt a politikai, gazdasági és társadalmi környezetet, melybe a kutatott jelenség is beágyazódik. A nehézséget leginkább az jelenti, hogy egyrészt történelmi múltunk, kultúránk, másrészt az aktuális nemzetközi tendenciák is meghatározzák ezeket.

A nemi szocializáció 20. századi változásai közül a legfontosabbnak az a fejlődés tűnik, hogy a modernizáció széles körben együtt járt a nők jogképességének elismerésével és egyenlő jogaik fokozatosan kiterjedő biztosításával. Megváltozott helyzetük a munkaerőpiacon, mert kitörtek a háziasszonyszerepből, és a család gondozása, ellátása mellett munkába álltak, mi több, önállóan is meg tudják állni a helyüket az életben, vagyis társadalmi-gazdasági státuszuk nem függ feltétlenül a hozzájuk legközelebb álló férfirokon (apa, férj) státuszától (vagy éppen a kétkeresős családmódelben jövedelmük magasabb lehet, mint férfitársuké). Emellett bizonyos esetekben – alaposan megosztva ezzel a közvéleményt – az egyre divatosabb szingliséget felvállalva szakmai karrierre is törnek. A munkamegosztás változásával tehát számos vonatkozásban módosult a nők helyzete is – ahhoz képest, hogy bár a nők már az ipari forradalom idején megjelentek a munkaerő piacon, akkor még csak szakképzetlen segédmunkás munkakörökbe tudtak beszivárogni (Somlai, 1997). A 19. században megnyílt előttük a közélet, a politika, a kultúra, és azon belül a sport több területe.

Általánosságban a gyerekek sport iránti érdeklődésének kutatását az jelölte ki, hogy az aktív szülők gyermekei több sporttevékenységben vesznek részt, mint a passzív szülőké. A család hatását már a korai kutatások megemlégették; amelyek közül néhány különböző kultúrákban készült (Colley és mtsai, 1992; McPherson és mtsai, 1989).

A család, mint sportszocializációs környezet úgy tekinthető, mint olyan tényező, amely a társadalom kulturális, gazdasági és politikai hatásaira reflektál. Ezek a hatások az egyes családokban annak szociális helyzetétől és kulturális háttérétől függenek. Különböző sport- és fizikai aktivitás-modellek felkínálása az egyik lehetséges módja annak, hogy befolyásoljuk a gyermekek sporttevékenységét. A szülői befolyás ezen felül a család társadalmi-gazdasági helyzetével együtt változhat. A más és más társadalmi osztályokból származó szülők meglehetősen eltérően viszonyulnak a gyermekek fizikai aktivitásához és a sporthoz. Társadalmi-gazdasági helyzetük, amely áll a jövedelemből, az iskolázottsági és foglalkozási háttérből, valószínűleg fontos befolyásoló tényező a gyermek sportolási aktivitásában. Bizonyított tény, hogy a magas társadalmi státuszú apák gyermekei valószínűbb, hogy sportolnak, mint azok, akiknek az apja alacsony társadalmi státuszú (Laakso és Telama, 1981; Macintosh 1982). Ehhez hasonlóan a különböző sportokban való részvétel is kapcsolódik a szülők gazdasági-társadalmi státuszához (McPherson és mtsai. 1989; Weiss és Hayashi, 1995).

Miközben a nők életmenetét a legtöbb társadalomban a családi funkciók határozták meg, így a házastárs ellátása és a gyermek nevelése (Buda, 1998), a férfiak leginkább a társadalmi tevékenységekben jelennek meg, úgymint a pénzkereset, létfenntartás, munka. A nők szerepváltozása természetesen a férfiszerepekre is hatott. Amint Rosta és Ádám (2014:31) írja, a több évszázadon keresztül megszilárdult, hagyományosnak tekinthető férfiszerepek mintha egyre jobban vesztenének erejükből, átalakultak és napjainkban is változnak, mindez pedig a férfiak számára sok esetben szerepkonfliktust, vagy éppen egyfajta veszteségélményt jelenthet. Ugyanakkor Lévai⁹ (2000) szóhasználatával élve, az „új férfi” viszont egyre inkább jogot formál arra, hogy a család életvitelében, a háztartás menedzselésében is fokozódó szerepet játsszon, a gyereknevelésben viszont partnerként viselkedjen. Ennek ellenére hazánk társadalma még napjainkban is patriarchális jellegű, a magánszférában továbbá általában a személyközi viszonyokban a férfi-női szerepek alakításának hagyományos módja nagyjából változatlan maradt (Ferge, 1999). Kutatásom azon eredménye, miszerint az élsportoló nők egyetértenek abban, hogy a házimunkát meg kell osztani a

⁹ <http://www.tarsadalomkutats.hu/kkk.php?TPUBL-A-363/esely/TPUBL-A-363.pdf>
(letöltés ideje: 2015.01.24)

férfipartnerrel, de magukra mégis több feladatot osztanak, szintén ezt az ambivalens helyzetet tükrözi. A sportolói életmód a rendszeres edzések, a gyakori edzőtáborok, versenyek és az ezekhez kapcsoló utazások miatt pedig egy olyan időbeosztáshoz vezet, amelyben a hagyományos női feladatokban sokszor szorulnak segítségre a nők.

A nők társadalmi helyzetéről szóló elméletekben a konzervatív álláspontot vallók hivatkozási alapja sokáig a gyengébbik nem mítosza volt. Úgy tartották, hogy a biológiai nem határozza meg a nők képességeit, amelyek szellemi és fizikai téren is elmaradnak a férfiakétól, így „természetes”, hogy ők a társadalmi élet bizonyos területein nem képesek teljesíteni. Felfogásuk szerint nem kirekesztésről van szó, hanem a nők egyszerűen alkalmatlanok ezekre a feladatokra, és a negatívumok kiemelésével az általuk elfogadható cselekvési formákba, a tradicionális anyai, feleségi szerepbe szorítják be őket. Eleinte tehát az orvostudomány találta a nőket például a sportra is alkalmatlannak, mondván, hogy a női test felépítése gyenge, nem tud alkalmazkodni a fizikai megterheléshez. A sportba a 19. században csak a főurak és a középréteg férfi tagjai kapcsolódtak be, a nőket pedig még Pierre de Coubertin is kizárta az első modern kori olimpiáról. Amikor a nők elkezdtek behatolni erre a maskulin területre és egyre több sportágban próbálták ki magukat, azzal kellett szembenéznük, hogy ez a rendszer nemcsak hierarchikusan épül fel, de mozgásanyagában, szabályrendszerében is férfias értékekre épül.

A konzervatív álláspont elméletére a későbbiekben éppen a női sport jelentette az egyik legnagyobb veszélyt, mert a nők aztán a sportpályákon a nézőközönség előtt nem csak fizikai, hanem mentális képességeiket is bizonyíthatták. A „gyengébb nem” térhódítása megindult, de a kétneműnek” elfogadott sportágakban tapasztalt előretöréstől elmaradtak azok, amelyek erősen maskulin jellegűek voltak. Ennek háttérében az áll, hogy a gyengébb fizikumra, a labilisabb pszichés alkatra, valamint az emóciók kontrollálásának alacsonyabb szintjére hivatkozva sokáig csak bizonyos sportágakat tartottak alkalmasnak a nők számára. Azonban azokat, amelyeket a komoly fizikai megterhelés, a test-test elleni küzdelem, az agresszió és a feszültség magasabb foka jellemez, - vagyis nem összeegyeztethetők a nőiesség hagyományos társadalmi koncepciójával (Davis és Louveau, 1998) - nemcsak a férfiak, hanem többségükben maguk a nők is elutasítottak. A 20. század közepére vitathatatlanná vált, hogy a nők

sportbeli térhódítása megállíthatatlan, s ezzel a szociológia látókörébe kerülve már csak a sportágak ezen csoportját vitatták el tőlük, amint ezt Metheny (1965) tanulmányában le is írta. A folyamat azonban nem állt meg, a behatolás ezekbe, a nők számára „nem való” sportágakba is megindult, s ezzel azok az elsősorban biológiai sajátosságokon nyugvó sztereotípiák és előítéletek is kezdtek meginogni, amelyek korábban éppen a sportágak egyneműségéből táplálkoztak. A sportnak is köszönhetően a „nőiességhez” és a „férfiassághoz” kapcsolódó értékeket és normákat át kellett csoportosítani, új társadalmi viselkedésmintákat elfogadni, és egyben azt is, hogy a nőknek szabad rendelkezési joguk lehet saját testük fölött (Bodnár, 2012).

Természetesen ebbe a folyamatba más tényezők is belejátszottak: Magyarországon és a volt szocialista blokk országaiban a nők a politikai céloknak köszönhetően a társadalmi élet egyik legférfiasabbnak tartott területén, az élsportban azért kaphattak komoly szerepet, mert a versenysport sikere a hidegháborús időszakban külpolitikai célokat (is) szolgált. Az olimpiai centrikus élsporttal működő államszocialista rendszer álló- és versenyképességének bizonyításához ugyanis mindkét nem sportsikereire szükség volt, s ezek az elvárások jótékony hatást gyakoroltak a nők sportjának fejlődésére is.

A nők férfias sportágakban való megjelenésének nyomán a nyugati országok sportszociológusainak körében fokozatosan elindultak azok a kutatások, amelyek a férfiasnak minősített sportokat űző nők sportágválasztásával, illetve nemi identitásuk alakulásával foglalkoztak. Ezek egyrészt azt próbálták feltárni, hogy milyen gyermekkori szocializációs hatások segítették elő a nők orientálódását az ökölvívás, labdarúgás, kézilabda, stb. felé, másrészt pedig annak leírására fókuszáltak, hogy mennyire társult ehhez sokkal inkább a fiúkra, mint a lányokra jellemző szerepviselkedés. A vizsgálatok során kiderült, hogy a szülők sportmúltja nagy befolyással van nemcsak a gyermek sport iránti attitűdjére, hanem a sportágválasztást is meghatározza. Egyértelművé vált az is, hogy a sportoló szülők gyermekei nagyobb valószínűséggel válnak ugyanis versenysportolóvá, a lánygyermekek sportszocializációja pedig jellemzően sikeresebb, ha az édesanya sportolt vagy sportol (McPherson és mtsai, 1989). Kutatásomból egyértelműen kiderül, hogy minden sportoló szülői hátere kivétel nélkül legalább az egyik esetben sportos volt.

A 21. századra a nők egyre inkább kiharcolták maguknak, hogy a sportágak mindegyikében szerepelhessenek, függetlenül azok tradicionális eredetétől. Jó ideje ott vannak már a labdarúgásban, a vízilabdában, az összes küzdősportban, versenyeznek az autó-és motorsportokban, vagy éppen a síugrásban. Ezzel összefüggésben azonban azt is lényeges hangsúlyozni, hogy a mindeközben a hagyományosan női sportágak is megnyíltak a férfiak felé: az „erősebb nem” képviselői megjelentek a kecsességet, hajlékonyságot igénylő ritmikus gimnasztikában, az aerobikban, újabban pedig a műúszásban is.

Számos szakirodalmi álláspont igazolja, hogy azoknak a foglalkozásoknak a presztízse lecsökken, ahol a nők munkavállalóként tömegesen megjelennek. Jó példa erre a pedagógus szakma, amelyben a "nemváltás" már korábban bekövetkezett. Hasonló tendenciák prognosztizálhatók a sport területén is, ahol szintén "nemváltás" történt a műkorcsolya sportágban. Arra az összefüggésre nincs kutatási tapasztalat, hogy ez a sportág presztízisének, a benne felmutatott teljesítmény megítélésének csökkenésével jár-e. Hasonló helyzetet jelezhet a balett-táncos szakma megítélése, amelyben a férfiak feminin jellemzői a foglalkozás presztízst ronthatják. A tapasztalatok szerint ez nem következett be - bár számos sztereotípiát kapcsolódik ehhez a művészeti ághoz is. Nem tudjuk tehát prognosztizálni, hogy mennyiben változik a nemváltó vagy a kétneművé váló sportágak presztízse a jövőben.

Az 1960-s évekhez képest a sportágak nemekhez kapcsolása mindezeknek köszönhetően is változott. Többségük mindkét nem számára elfogadottá vált, de a nőies, vagy férfias karakterük érzékelhetően megmaradt: bár versenyeznek férfiak a ritmikus gimnasztikában, a műkorcsolyában és a szinkronúszásban is, illetve egyre népszerűbb a labdarúgás, a jégkorong, a nehéztorna, a súlyemelés, valamint a különböző küzdősportok a nők körében, a kutatásomban résztvevők ezeket mégis még mindig femininnek, vagy maszkulinnak minősítik. Ezzel párhuzamosan a női sport ilyen fokú terjedése sem kap egyértelműen pozitív támogatást, a véleménynyilvánítók egy kisebb hányada nem nézi jó szemmel azt, hogy napjainkban a nők már szinte minden sportágban képviseltetik magukat. A sportolónőkkel készített interjúkban jellemzően jobbnak ítélik meg a nők helyzetét a sportban, mint az ténylegesen megjelenik hazánkban, ami egybevágh a megfigyeléssel, hogy a magyar nők – hasonlóan a

kelet-közép-európai országokban élőkkel - kevésbé érzékenyebbek a nemi egyenlőtlenségekre (Gál, 2007). Felmerül a kérdés: mire szolgál napjainkban az élsport? Csak a teljesítmény fokozására? Gazdasági haszonszerzésre? A társadalmi mobilitás lehetőségére? Úgy tűnik, hogy a mai mediatisztált világban nem tekinthetünk el a sportban, és különösen a női sportágakban megjelenő vizuális szempontoktól. Ne legyenek kétségeink afelől, hogy a látvány szempontjai kőkemény üzleti érdekeként jelennek meg.

Az egyes sportágak vonatkozásában érdekes eredmények születtek a vízilabda és a labdarúgás esetében, mely sportok sajátosságaikat tekintve tulajdonképpen megfelelnek Metheny (1965) kategóriarendszerében a „nőknek nem való” megjelölésnek. Bár a vízilabdát az értékelés során a válaszadók nem tartották férfias sportágnak, mely magyarázható ez a női szakág sikerességével, mégis úgy gondolják, hogy a sportág nem való nőknek. Sőt, egyesek a női vízilabdát leginkább a férfiak játéknak gyenge másolataként jellemzik. Éppen ezért nemcsak Metheny vonatkoztatási szempontjai számítanak a megítélésben, hanem komoly befolyásoló ereje van annak, hogy milyenek értékelik magát a sportteljesítményt, illetve annak élvezeti értékét a nézők, szurkolók. Jó példa erre még a tradicionálisan maszkulin jellegű labdarúgás, hiszen a férfi szakág kevésbé eredményes, mint a női, mégis a nézhetőség, élvezhetőség, és a teljesítmény sportértékének vonatkozásában hasonlítják össze őket. Jelzésértékű a női labdarúgás népszerűsítéséért dolgozók számára, hogy a szakág az értékelésben ilyen szempontból a legrosszabb eredményt érte el a csapatsportok között. Az egyéni sportágakat tekintve – amint a fenti felsorolás is tükrözi – bizonyos sportági sajátosságok még mindig meghatározók lehetnek, úgymint nehéz szer használata (nehéztorna, súlyemelés), vagy a gyakori testi kontaktus (küzdősportok, vízilabda), ugyanakkor az extrém teljesítmény már nem feltétlenül az. A bostoni maratnon 50 évvel ezelőtt indult az első nő a férfiak között, mely ellenséges reakciókat váltott ki a médiában és a sportvilágban egyaránt, de napjainkra teljesen elfogadott tény, hogy a maratoni futásban emelkedik a versenyzőnők száma. A sportág a saját kutatásomban is a nemileg semleges kategóriába került a résztvevők megítélése alapján.

Napjainkban a sport fejlődése eljutott odáig, hogy egyre több sportágba "beengedi" a nőket. Ezzel nem csupán a nők oldaláról felmerülő sportolási igénynek tesz eleget, de

biztosítani véli az esélyegyenlőség elvét is. Látható azonban, hogy a nők sportolási intenzitásának növekedésével párhuzamosan kizárólag olyan női jellegzetességeket vesznek figyelembe a női sportolókkal kapcsolatos szabályok alkalmazásánál (pl. kisebb súlyú eszköz előírása, eltérő súlycsoportok létrehozása, fejtámasz használatának előírása), amelyek a nemek közötti biológiai különbségekre reflektálnak. Elképzelhető, hogy a vizuális és az esztétikai szempontok, és a médiaképesség üzleti szempontjának érvényesítése a női sportágak tömegkommunikációs bemutatásánál felülírja a női sportok gender szempontú megközelítését, és a hagyományos biológiai szempontok érvényesítése uralja továbbra is a férfi és női sportolók és sportok különbségeinek megítélését. Noha ezeknek a szempontoknak a felmerülését a küzdősportokat űző nők körében kutatásom eredményei egyértelműen jelzik: attitűdjeik a saját sportágukban elérhető teljesítményekkel kapcsolatosan nem biológiai, hanem teljesítmény-szempontokat tükröznek.

A nemek és a sport kapcsolatát tekintve vitákat vált ki az a jelenség is, hogy vajon a nők egyre nagyobb számú megjelenése a sportágakban a férfi versenyszámoktól veszik-e el a helyet, és ha igen, mennyire pozitív ez a tendencia. Kenuban például a nők megjelenésével bizonyos férfi versenyszámok lekerültek a versenyek programjáról. A női ökölvívásban is a súlycsoportok bővítése lecsökkentette a férfi súlycsoportok számát, ezért nem fogadták el először azt a kezdeményezést, hogy háromról ötre emelkedjen a női súlycsoportok száma, mégis Tokióban már ez nem kérdés.

A korábban hagyományosan férfiasnak, vagy nőiesnek tekintett sportágak „kétneművé” válása azt a kérdést vetette fel, hogy vajon a sportágakhoz, vagy azok képviselőihez kapcsolódó sztereotípiák változtak, vagy változnak-e ezzel párhuzamosan. Bár a sport területén ebből a szempontból egyre inkább kialakul a nemek közötti egyenlőség, ezzel szemben a sztereotip gondolkodás a mai napig megfigyelhető ezen a területen. Kutatásom eredményei szerint azt a nőt, aki tradicionálisan maszkulin sportágat választ, egyértelműen férfiasnak titulálják, míg az uniszex, vagy feminin jellegű mozgásformák esetében ez nem merül fel. A férfiak jelenléte a feminin sportágakban ugyanakkor egyöntetű nemtetszést vált ki azok szemében, akik a jövő sportszakemberi gárdáját alkotják majd. Így – bár ezek a sportágak egyre többeket vonzanak és a gyakorlatban működőképeseek – a gondolkodásban kétneművé válásuk még várat magára. A kapott

adataim hasonlóak Messner és Donald F. Sabo (1990) vizsgálatainak azon konklúziójához, miszerint a feminin mozgásformát végző férfiakat gyakran homoszexuálisnak titulálják. Olyan szélsőséges esetről is lehetett hallani, ahol a fiúgyermeket a sportágválasztása miatt az édesapja kitagadta a családból. Saját kutatásom során magam is azt találtam, hogy a szülők sztereotip gondolkodása megmaradt az ökölvívás és a ritmikus gimnasztika vonatkozásában: ténylegesen nem fogadnák el, ha lánygyermekük ökölvívást, vagy fiúgyermekük ritmikus gimnasztikát választana, vagyis a szülők gyermekük nemének inadekvát kategóriába sorolt sportágak választását elutasítják.

A különböző sportágak képviselőinek megítélése az egyén saját sportágával is összefügg. Azt tapasztaltam ugyanis, hogy a saját nemhez illeszkedő sportágban jeleskedők erőteljesebben elutasítják az ellenkező nemhez tartozó sportágban megjelenő versenyzőket. Az eredményeim azt is mutatják, hogy a férfiak még ezen sportágak esetében is előítéletesebben nyilatkoznak, mint a nők, hasonlóan Matteo 1986-os tanulmányában leírtakhoz. Gál (2007) azon véleménye, hogy a nemek és a sport összekapcsolódása nagymértékben befolyásolja a férfiak és nők helyzetének társadalmi megítélését, erősítve vagy gyengítve a velük kapcsolatos, leginkább a hagyományokhoz kötődő sztereotípiákat és előítéleteket, meglátásom szerint itt újra megerősítést nyert.

A nők és a férfiak sportjának megítélésében nagy szerepe van a norma- és attitűdformáló hatással is bíró médiának. A szexualizálás, vagyis a nemiség hangsúlyozásának jelenségét hazánkban Gál (2007) igazolta a nemek sportmédiabeli megjelenítését elemző kutatásában. Ezen felül kimutatta, hogy a média reprezentációja alacsony azoknak a sportágaknak, melyek férfiasnak számítanak, ezzel bizonyítva azt a tényt, hogy a hírgyártók sem pártolják a nők megjelenését a maszkulin sportágakban. Mindez további akadályt jelent az ilyen sportágak intenzívebb népszerűsödésének folyamatában. Az a körülmény, hogy férfiasnak minősítenek sportágakat (Metheny, 1965; Pirinen, 1997; Koivula, 1995) és helytelenítik azoknak a hölgyeknek a választását, akik ezeket űzik, alapjaiban befolyásolja tehát ezek társadalmi elismertségét. Bár a nemi szerepekhez kapcsolódó normák – többek között a sportnak köszönhetően is – sokat változtak az elmúlt évtizedekben, a női sportolók férfias küzdelme még napjainkban is sokszor a nőiesség és a heteroszexualitás

megkérdőjelezéséhez vezet. Mit is várnak el tőlük valójában? Azt, hogy újra és újra bebizonyítsák: ők tényleg igazi nők, akik azért űzik ezt a sportágat, mert egyszerűen szeretik? Vagy azt, hogy megmutassák, tudnak ők olyan kemények, sőt akár kegyetlenek is lenni, mint férfitársaik, akik sokszor véresre verik egymást a győzelemért?

Feltehető úgy is a kérdés, hogy kialakul-e a jövőben a sportágaknak egy nemre jellemző változata, vagy a sportágban szereplő sportolók nemi identitása kérdőjeleződik-e meg továbbra is? Érdekes itt a ritmikus gimnasztika példáját felhozni: az itt szereplő férfiak mozgása, öltözete, attraktivitása ellentmond a férfiassághoz kapcsolt attribútumoknak, de amennyiben a férfierő érvényesülhet a sportág mozgásanyagában, kialakulhat ennek egy látványosabb, erő- és akrobatikus elemekben gazdag, „férfias” változata. Ez történt tulajdonképpen az aerobikban, amelynek férfi képviselőit többségében hazánkban is a férfiideálok közé sorolják.

A korábban hagyományosan férfiasnak vagy nőiesnek tekintett sportágak „kétneművé” válása azt a kérdést veti fel, hogy vajon a sportágakhoz vagy azok képviselőihez kapcsolódó sztereotípiák változnak-e majd a jövőben. Elképzelhető ugyanakkor az is, hogy bár lassan, de elfogadottá válik a sportágak kétneműsége, és más, nemmel ugyancsak kapcsolatos probléma kerül a fókuszba. Amint Gál és Farkas (2017) írja, a jövő – elsősorban női – sportjának nagy kérdése a transgender sportolók megjelenése és szereplése a versenyzők között. Kétséges ugyanis, a nemileg atipikus, illetve a nemváltó versenyzők közül azok, akik férfiből váltak nővé, nem élveznek-e jogosulatlan előnyt az „igazi” nők mezőnyében. A probléma aktualitását jól szemléltette a 2016-os olimpiai játékok atlétika versenyein a női 800 méteres síkfutás döntője, ahol három, ilyen nemi hovatartozásukat tekintve megkérdőjelezhető futó állhatott a dobogóra.

Látható azonban egy másik probléma is, és a fent említett folyamatok kimenete egy másik irányba is mutathat. Amint azt a dolgozatban több helyen is igazoltam, napjainkban határozott tendenciaként jelentkezik a sportágak kétneművé válása. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy a társadalmi változások, és a nemi szerepek átalakulása éppen az ellenkező irányba halad, és a hagyományosan kétnemű (férfi és női) szerepeket egyre inkább az "egynemű" szerepek váltják fel, amelyhez jól illeszkedik a nemek egyenlő -

akár sportbéli - teljesítményének elvárása is. Azaz lehetséges, hogy a jövőben akár egymás ellen is folyhat a küzdelem nők és férfiak között.

7. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS AJÁNLÁS

Disszertációmban empirikus vizsgálatom segítségével bemutattam a sportágak és a sportoló nemek sztereotip megítélésének jellemzőit a hazai sportszakma utánpótlásának körében. A kutatásom egyik mintáját alkotó, sportszakember-képzésben tanuló fiatalok véleménye ugyanis meglátásom szerint döntő lehet abban, hogy miként alakul a sportágak rekrutációja a közeli és távoli jövőben. Az empirikus adatfelvételt megelőzően összegeztem a témával foglalkozó sokrétű nyugati, illetve az igen szerény hazai szakirodalmat, majd áttekintettem a kutatás elméleti háttérét, a témához kapcsolódó elméleti keretet. Mindezek segítettek abban, hogy megalkossam multidimenzionális modelletem, kérdéseimet, majd az azokra vonatkozó hipotéziseimet megfogalmazzam a maskulin és a feminin sportágakkal, és a sportoló nőkkel kapcsolatos sztereotípiák hazai specifikumaival és eltéréseivel kapcsolatban.

Úgy gondoltam, hogy csak azáltal adhatok kielégítő képet a vizsgált területről, ha több oldalról közelítem meg a problémát. Ezért alkottam meg azt a modellt, mely mentén az egyes területeket és azok összefüggéseit tudtam bemutatni kvantitatív és kvalitatív módszerekkel, melyet Magyarországon komplexen még nem vizsgáltak, tehát novumnak tekinthető. A vizsgálat nemcsak a sportolónők véleményének feltárását, sportáguk megítélését, hanem nemi- és sportszocializációs folyamataikat, nemi identitásukat és sportágválasztásuk háttérét is bemutatta.

7.1 Tézisek – válasz a hipotézisekre

Az empirikus vizsgálatom megkezdése előtt felállított hipotéziseimet az egyes dimenziók mentén fogalmaztam meg, verifikálásukra pedig a többféle kutatási módszer által nyert eredmények révén nyílt lehetőségem.

Az a feltételezésem, mely szerint napjainkra a sportágak nemekhez illeszkedése, így társadalmi elfogadottsága Metheny több mint fél évszázada megalkotott kategóriarendszeréhez képest változott, igazolást nyert. Metheny csoportosítása szerint a sportágak egy része társadalmilag elfogadott nőknek, sőt néhány sportágot kifejezetten nőknek valónak ítélt meg (esztétikailag szép, stb), más része viszont egyáltalán nem ajánlott (nehéz súlyok emelése, stb), harmadrészben pedig vannak olyan sportágak,

melyek mindkét nem számára elfogadottak. A kategóriarendszert úgy hozta létre, hogy a sportágakat ebbe a három csoportba osztotta, majd ezeken belül is alkategóriákat alkotott. A két szélső csoportba Magyarországon már sokkal kevesebb sportág tartozik elfogadottságát tekintve, mint 1965-ben Methenynél. A sportágak elfogadottsága hazánkban egyrészt a női sportolók sikerességétől is függ, másrészt a sportágban megjelenő női szakágak, és olimpiai megjelenésük is befolyásolja megítélésüket. Így nőies sportok kategóriájába az eredményeim alapján már csak három sportág került: a műkorcsolya, a szinkronúszás és a ritmikus gimnasztika, míg férfias jellegűnek hét bizonyult: birkózás, judó, ökölvívás, nehéztaléika, súlyemelés, labdarúgás, jégkorong. Ezen sportágak esetében nem számít az eredményesség sem, megítélésük szerint ezek ma sem nőknek való mozgásformák.

Második hipotézisem, miszerint a maszkulin sportágak és az azokban résztvevők megítélésében nem jelennek meg sztereotípiák, de női szakágának létjogosultságát ma is megkérdőjelezzik azon tradicionális férfisportoknál, amelyekre a nagyfokú agresszió, illetve extrém fizikai igénybevétel jellemző, részben igazolódott. Az ilyen jellegű sportágak női szakágának létjogosultságát valóban megkérdőjelezték a sportszakemberképzéseken tanulók, ugyanakkor véleményeikben megjelentek olyan sztereotípiák, melyek szerint a nőket férfias tulajdonságokkal ruházzák fel. Ugyancsak nem nyert igazolást, hogy az extrém fizikai igénybevételt igénylő sportágak beletartoznak abba a kategóriába, amelyek ma már a nők számára elfogadottakat foglalja magába.

Harmadik hipotézisem, mely szerint a sztereotipizálás a férfiak körében erősebben jelentkezik, mint a nők esetében, és előbbieket erősebben kötődnek a hagyományos nemi szerepekhez is, csak részben bizonyult igaznak. A férfiak szignifikánsan erőteljesebben sztereotipizálnak az eredményeim szerint, melyet sztereotípiaváltozókkal teszteltem. Azt is kimutattam, hogy a válaszadó saját sportága befolyásolja sztereotip gondolkodását, sőt ha egy férfi nőies sportágot űz, kevésbé ítélkezik szélsőségesen, illetve ha egy nő férfias sportot választ, szintén enyhébb a megítélése a sportoló társaival szemben. Az eredmények azt is mutatják, hogy a férfiak még ezen sportágak esetében is előítéletesebben nyilatkoznak, mint a nők.

Az eredmények nem igazolták azt a feltételezést, hogy a hagyományos nemi szerepekről alkotott véleményekben különbséget mutatnának a két, úgymond ellentétes póluson

elhelyezkedő sportágak képviselői. Mindkét esetben követendő példának tekintik a családjukban is jellemző patriarchális jellegű szerepfelosztást, amelynek egyik fő jellegzetessége a házimunka aránytalan túlsúlya a nők tevékenységrendszerében. A házimunkát 70-30 százalékban osztják el nők és férfiak között, így ebben a vonatkozásban eredményeim csak részben egyeznek meg a korábbi nemzetközi tapasztalatokkal.

El kellett vetnem azt a hipotézisemet, melyben azt feltételeztem, hogy az alacsonyabb iskolai végzettségű szülővel rendelkező válaszadók körében a sportágakhoz köthető nemi sztereotípiák gyengébbek, mint a magas iskolai végzettségű szülő gyermekei esetén. A férfias sportágak közül az ökölvívás régóta olyan sportágnak számít Magyarországon, amely az alsó és az alsó középosztályból nyeri utánpótlása javarésztét, úgymint a cselgáncs és a birkózás is. A kutatás mintájába került küzdősportot űző nők esetében is ez volt a jellemző, hiszen többségük e rétegekből érkezett, mindössze egyetlen ökölvívó versenyző családjá tartozott felsőbb társadalmi réteghez. Itt kell megjegyezni, hogy míg Magyarországon a férfi ökölvívók között a hátrányos helyzetű cigány kisebbségből származók jelentős arányban képviseltetik magukat és a sport mobilitási csatornaként szolgálhat számukra, a nőknél ez nem mondható el.

Igaznak bizonyult viszont következő előfeltevés, miszerint a nőies sportágakat általában a szülők választják gyermeküknek korai életkorban, míg a férfias sportágakat a sportoló nők maguk választják több sportág kipróbálása után. A velük készített interjúk során ugyanis kiderült, néhány kiugró példától eltekintve, hogy a sportoló nők a maskulin sportágakban több sportág kipróbálása után saját maguk döntötték el, hogy ezt a sportágot választják, míg a feminin sportágakba inkább szülői indíttatásra, korai gyermekkorban kapcsolódtak be a sportoló nők. Az is bebizonyosodott, hogy a szülő sportmúltja is befolyással volt a gyermek sportágválasztására.

Kutatásom kvantitatív és kvalitatív eredményeit összegezve arra a következtetésre jutottam, hogy hazánkban a nemek sportjának megítélése nem illeszkedik nemzetközi trendekbe, melyek a nők sportját vizsgálják. A sportág eredményessége szorosan összefügg a megítélésével és média megjelenésével. Annak ellenére, hogy ha egy férfi szakág eredményességben elmarad a női párjától, a sportág akkor sem tud váltani nőies irányba, esetleg semleges marad. Az ökölvívás, a súlyemelés és a jégkorong női szakága

mind a mai napig nem tudta kiharcolni az egyöntetű szakmai és társadalmi támogatást. Bár a nemi szerepekhez kapcsolódó normák – többek között a sportnak köszönhetően is – sokat változtak az elmúlt évtizedekben, a női sportolók férfias küzdelme még napjainkban is sokszor a nőiesség és a heteroszexualitás megkérdőjelezéséhez vezet. Eközben ezeknek a sportolónőknek a többsége a hétköznapi életben ugyanúgy barátnő, feleség vagy anya, mint bármelyik tornász, úszó vagy éppen műkorcsolyázó. Nem harcos feministák ők, és nem „mások” – csak a sportáguk más.

Ezáltal elmondható, hogy a női szakágak a maszkulin sportokban – csakúgy, mint a társadalmi élet számos egyéb területén - hátrányban vannak, mely azonban sok esetben nincs összhangban sportbeli teljesítményeikkel. Ezt mi sem jelzi jobban, minthogy a 2016-os riói olimpián a nyolc első helyezésünkől hetet ők szereztek meg.

7.2 Ajánlás

A nők és a férfiak sportjával kapcsolatos kutatások száma évről-évre növekszik, köszönhetően annak, hogy az abban zajló változások is felgyorsultak. Kutatásom Metheny 50 évvel ezelőtt felállított elméletét tesztelte hazánkban, mely éppen azért szorul időről-időre revízióra, hogy elemezze a sportágak és a velük kapcsolatos nemi sztereotípiák alakulását. Az ilyen jellegű vizsgálatokban egyre több aspektus bekapcsolása lehetséges, több irányból megközelíthető a nemek és a versenysport kapcsolatrendszer. Mivel egyre több sportág válik „kétneművé”, azt a kérdést fogalmazhatjuk meg, hogy vajon a sportágakhoz, vagy azok képviselőihez kapcsolódó sztereotípiák változnak-e meg majd a jövőben. A teljes spektrum feltérképezése érdekében érdemes lenne kiterjeszteni a kutatást az általam nem vizsgált sportágak képviselőire is.

A női sportolókkal kapcsolatos sztereotípiák csökkentésére több területen is lehetne törekedni. Elsőként a mindennapos testnevelés fontosságát emelném ki, ahol nemcsak a fiúk, de a lányok is tapasztalatokat szerezhetnek vagy belekóstolhatnak olyan sportágakba (judó, birkózás, labdarúgás, stb), melyek eddig erről a területről kimaradtak, pedig a sport világában nagy ütemben fejlődnek. Akár úgy is megvalósítható lenne a tradicionálisan férfias sportok vonzóbb megjelenítése, hogy

olyan sikeres női sportolók tartanának bemutató órákat, akik hitelessé teszik a női jelenlétet ezekben a mozgásformákban.

Véleményem szerint, hasonlóan a testnevelés órákhoz, az egyre divatosabb sportágválasztókon egy-egy maszkulin sportágban megjelenhetnének olyan sikeres sportolónők, akik dekoratív megjelenésükkel és intelligenciájukkal emelhetnék az adott sportág női szakágának ismertségét, elismertségét, segíthetnék vonzóvá tételét. Ezek a sportoló nők rácafolhatnának azokra a sztereotípiákra, melyek azt sugallják, hogy a sportágban megjelenő nők feltétlenül férfiasak. Minél dekoratívabb a meghívott sportolónő, annál meggyőzőbb lesz az eredmény.

Más megközelítésben a szövetségi vezetők mentalitásán kellene változtatni, követve a nyugati mintát, ahol úgy tapasztalom, hogy a női sport egyre nagyobb mértékű elterjedésével a női vezetők, edzők is megjelennek a sportdiplomácia és a menedzsment területén egyaránt.

A médiának szintén nagy szerepe van a sztereotípiák fenntartásában, bár erre a legnehezebb hatni. Sokszor a világraszóló sikerek sem elegendőek ahhoz, hogy egy-egy sportág női képviselői címlapra, vagy a férfitársaik reprezentációját felülmúló mértékben a képernyőre kerüljenek. Ezért olyan tematikus sportcsatornákra lenne szükség, amelyek a sportért önmagáért közvetítenék az adott eseményeket, bemutatva azon sportágak széles és színes spektrumát, amelyek ma a férfiak és a nők előtt teljes mértékben nyitva állnak. Felvállalni ezeket azonban feltehetően csak azok merik, akik elfogadják az ezekhez kötődő sztereotípiákat, vagy éppen küzdeni szeretnének ellenük. Mert, amint ezt a kutatásom is bizonyította, ezek, olykor gyengébb, vagy éppen erősebb formában, de mind a mai napig léteznek.

8. ÖSSZEFOGLALÁS

A nemzetközi szakirodalmi forrásokban közölt eredmények szerint a sportolónők teljesítményének megítélése erősen elmarad férfitársaikhoz képest, különösen azokban a sportágakban, amelyeket maszkulin jellegük miatt kevésbé tart elfogadhatónak számukra a társadalom. Ezen felül az ilyen típusú sportágakba bekapcsolódó női versenyzőket többnyire sztereotip megítélés övezi, melyben a túlzó általánosítások kapcsán a valódi nőiességet, a „normális” nemi identitást és szexuális irányultságot, valamint a hagyományos feminin szerepek betöltésének képességét vonják kétségbe. A sportágak nemeknek való megfelelését, illetve a különböző sportokban szereplőkhöz kapcsolódó sztereotípiákat hazánkban mindeztidáig nem tanulmányozták a társadalomkutatók, annak ellenére, hogy az ún. Gender Studies irányzata a nyugati országokban már évtizedek óta kutatja a sport és a társadalmi nem összefüggéseit.

Értekezésemben a sportolókkal kapcsolatos nemi sztereotípiák mellett a sportszakember-képzésben részt vevő egyetemi hallgatók által férfiasnak, illetve nőiesnek ítélt sportokban versenyző nők sportszocializációs háttérét és sportágválasztásának körülményeit, a nemi identitásról és a nemi szerepekről alkotott véleményüket vizsgálom. Célom, hogy feltárjam a leendő sportszakemberek sportágakkal és azok képviselőivel kapcsolatos attitűdjeit, az abban megnyilvánuló sztereotípiákat, a sportolónők önmagukról és társaikról alkotott véleményeit, majd bemutassam az empirikus kutatásom részeredményei közötti összefüggéseket. Hipotéziseimet is ezekre a dimenziókra vonatkozólag alkottam meg, elméleti keretként pedig egy, a szakirodalmi forrásokra alapozott, multidimenzionális elméleti modellt használtam. A kutatás során kétféle adatgyűjtési metodikát alkalmaztam: kvantitatív adatgyűjtésem esetében kérdőíves (survey) felmérést használtam, míg kvalitatív módszerként félig strukturált mélyinterjúzást végeztem. Eredményeim szerint annak ellenére, hogy az elmúlt évtizedekben egyre több sportág vált mindkét nem számára elfogadottá, hazánkban a sportokban résztvevők sztereotip megítélése, főleg a nagyon férfias, illetve a nagyon nőies kategóriába tartozóak esetében megmaradt. A férfiasság és nőiesség hagyományos koncepciójához ragaszkodó férfiak határozottabban általánosítanak, melyet erősít az, ha a saját sportáguk is maszkulin jellegű. Interjúalanyaim, a sportoló nők kedvezőbben látják saját helyzetüket, mint ahogy

ténylegesen megítélik őket. Sportágválasztásuk és nemi szocializációjuk nem illeszkedik a nemzetközi szakirodalomban leírtakhoz, hiszen míg a publikációk arról számolnak be, hogy a szülőnek van a legnagyobb szerepe ebben, addig hazánkban szerepviselkedésüket döntően a testvér határozza meg. Mindemellett a sportágak női szakágainak elfogadottsága azok eredményességétől is erősen függ. Úgy vélem, eredményeim egyben arra is rámutatnak, hogy milyen társadalmi akadályok gátolják a férfias sportágak női szakágainak népszerűvé válását Magyarországon, annak ellenére, hogy a sportágak zöme már „kétnemű”-vé alakult a 21. századra.

9. SUMMARY

According to the results from the international literature, the appreciation of the performance of female athletes lags far behind that of their male counterparts, especially in sports, which are socially less acceptable for them owing to their masculine nature. In addition to this, female athletes involved in such sports are perceived in a stereotypical way, in which generalizations cast doubts over real femininity, “normal” gender identity and sexual orientation, and the ability to perform traditional female gender roles. The gender-based categorization of various sports, and the stereotypes related to the athletes involved in these sports has not been investigated by Hungarian social scientists, even though in western countries, scholars of Gender Studies have been exploring the relations of sport and gender for several decades.

In my dissertation, in addition to the gender stereotypes related to athletes, I examined participants in sports perceived as masculine or feminine by university students in sport studies; their sport socialization background, the circumstances of their sport selection, and their views related to gender identity and gender roles. My objective was to reveal the attitudes of future sports professionals to various sports and their representatives, the stereotypes involved, and the views of athletes about themselves and about their mates, and then to present the interconnections between the results of my empirical research. My hypotheses were also formulated along these dimensions, and, as a theoretical framework, I applied a multidimensional theoretical model based on the professional literature. In the research, two kinds of data collection methods were relied on: as a quantitative method, I conducted a survey, while as a qualitative one, I made semi-structured interviews. According to the results, although a growing number of sports have become acceptable for both genders, in Hungary, the stereotypical views related to the participants have remained, especially in sports labelled as very masculine or very feminine. Men insisting on the traditional conceptions of masculinity and femininity tend to generalize in a more articulate way, which is further strengthened if their own sport is of masculine character. Female athletes who were the interviewees of my research see their situation as more favourable in comparison with how they are actually perceived by others. Their sport selection and gender socialization do not comply with the findings in the international literature, since international publications claim that the

parents play a dominant role in these issues, but the research in the Hungarian context identified the role of siblings to be more defining. In addition to this, the acceptance of the female branch of sports strongly depends on international success. In my view, the results of the research also reflect what kind of social barriers undermine the popularity of the female branches of masculine sports in Hungary, in spite of the fact that the majority of sports have become androgynous by the 21st century.

10. IRODALOMJEGYZÉK

- Adams, M. L. (2011). *Artistic Impressions: Figure Skating, Masculinity, and the Limits of Sport*. University of Toronto Press, London, Canada.
- Adorno, T. W. Frenkel-Brunswic, E. Levinson, D. J. Sanford, R. W. (1950). *The authoritarian personality*. Harper and Row, New York.
- Amis, J. (2005). Research outputs - Edinburgh Research Explorer. Chapter in Book/Report/Conference proceeding. Chapter Amis, J. Silk, M. *Journal of Sport Management*. 19, 4, 97-117.
- Arouson, E. (1987). *A társas lény*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Ashmore, R. D. Del Bocs, F. K. (1981). *Conceptual approaches to stereotypes and stereotyping*. In Hamilton, D. L. (szerk): *Cognitive process in stereotyping and intergroup behavior*. Hillsdale, New York. 37-81.
- Babbie, R. E. (2001). *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest.
- Barcy, M. (2012). *Konfliktusok és előítéletek – A vonzások és taszítások világa*. ELTE, TáTK, Budapest.
- Béki, P. (2015). Nők a focipályán, avagy milyen létjogosultsága van a női labdarúgásnak Magyarországon? In Borbély, A. Hamar, P. Kotányi, M. (szerk): *Színes sporttudomány: Tanulmányok a 45. Mozgásbiológiai Konferencia előadásaiból*. Debreceni Campus Nonprofit Közhasznú Kft, Magyarország Debrecen. 170-179.
- Belinszki, E. (2003). A társadalmi nem, mint a kutatás tárgya. *Szociológiai Szemle*, Magyar Szociológiai Társaság, Budapest. 2003/1. 169-172.
- Bem, S. L. (1970). The role of comprehension in children's problem solving. *Developmental Psychology*, 2(3), 351-358. <http://dx.doi.org/10.1037/h0029186> (psycnet.apa.org letöltve: 2016.04.20).
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162. <http://dx.doi.org/10.1037/h0036215>.
- Bem, S. L. Lenney, E. (1976). Sex typing and the avoidance of cross-sex behavior. *Journal of Personality and Social Psychology*, 33, 48-54.
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: a cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88, 354-364. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.354>.
- Biddle, S. J. H. Atkin, A. J. Cavill, N. Foster, C. (2011). Correlates of physical activity in youth: a review of quantitative systematic reviews. *International Review of Sport and Exercise Psychology*, 4, 25-49. <http://dx.doi.org/10.1080/1750984X.2010.548528>.
- Biernat, M. Vescio, T. K. (2002). She swings, she hits, she's great, she's benched: Implications of gender-based shifting standards for judgment and behavior. *Personality*

and Social Psychology Bulletin, 28, 66-77.
<http://dx.doi.org/10.1177/0146167202281006>.

Birrell, S. Theberg, N. (1994): Ideological Control of Women in Sport. In: Birrell, S. Cole C. L. (szerk) *Women, Sport and Culture*. Human Kinetics, Champaign. 241-359.

Bletsou, E. Gerodimos, V. Pollatou, E. (2006). Performance differences between men and women elite athletes in biathlon, in pursuit contest. *Inquiries in Sport and Physical Education*, 4, 455-461.

Bodnár, I. (2005). Lealacsonyítják-e a nők a sportot? In: Palasik, M. Sipos, B. (szerk): *Házastárs? Vetélytárs? Munkatárs?* Napvilág Kiadó, Budapest.

Bodnár, I. (2012). *Az edzői munka, mint női foglalkozási életpálya*. Phd disszertáció Semmelweis Egyetem, Budapest.

Bourdieu, P. (1994). A sport és a társadalmi osztályok. *A sport társadalmi környezete*. Sportgazdasági füzetek, Sportszociológiai olvasókönyv, BKE, Budapest.

Bourdieu, P. (2000). *Férfiuralom*. Napvilág, Budapest.

Boutilier, M. San Giovanni, L. (1983). *The Sporting Woman Champaign*, Human Kinetics, Iinois.

Buda, B. (1985). Női szerep — női szocializáció — női identitás. In Koncz, K. (szerk): *Nők és férfiak, hiedelmek, tévhitek*. Magyar Nők Országos Tanácsa, Kossuth Kiadó, Budapest. 93-110.

Buda, B. (1998). A nemi szerepek problémája. In: Erős, F. (szerk): *Megismerés, előítélet, identitás*. Új mandátum könyvkiadó, Budapest. 414-435.

Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge. New York.

Chalabaev, A., Sarrazin, P. Trouilloud, D. Jussim, L. (2009). Can sex undifferentiated teacher expectations mask an influence of sex stereotypes? Alternative forms of sex bias in teacher expectations. *Journal of Applied Social Psychology*, 39, 2469-2498. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1559-1816.2009.00534.x>.

Chalabaev, A. Stone, J. Sarrazin, P. Croizet, J. C. (2008). Investigating physiological and self-reported mediators of stereotype lift effects on a motor task. *Basic and Applied Social Psychology*, 30, 18-26. <http://dx.doi.org/10.1080/01973530701665256>.

Chen, A. Darst, P. W. (2002). Individual and situational interest: the role of gender and skill. *Contemporary Educational Psychology*, 27, 250-269. <http://dx.doi.org/10.1006/ceps.2001.1093>.

Chimot, C. Louveau, C. (2010). "Becoming a Man while Playing a Female Sport: The Construction of Masculine Identity in Boys Doing Rhythmic Gymnastics." *International Review for the Sociology of Sport*, 45, 4, 436-456.

- Clément-Guillotin, C. Fontayne, P. (2011). Situational malleability of gender schema: the case of the competitive sport context. *Sex Roles*, 64, 426-439. <http://dx.doi.org/10.1007/s11199-010-9912-1>.
- Clément-Guillotin, C. Chalabaev, A. Fontayne, P. (2012). Is sport still a masculine domain? A psychological glance. *International Journal of Sport Psychology*, 43, 67-78. <http://dx.doi.org/10.1037/t03782-000>.
- Colley, A. Berman, E. Van Millingen, L. (2005). Age and gender differences in young people's perceptions of sport participants. *Journal of Applied Social Psychology*, 35, 1440-1454. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1559-1816.2005.tb02178.x>.
- Connell, R. W. (1987). *Gender and Power*. Stanford University Press, Stanford CA.
- Cuddy, A. J. C. Fiske, S. T. Glick, P. (2008). Warmth and competence as universal dimensions of social perception: the Stereotype Content Model and the BIAS map. *Advances in Experimental Social Psychology*, 40, 61-149. [http://dx.doi.org/10.1016/S0065-2601\(07\)00002-0](http://dx.doi.org/10.1016/S0065-2601(07)00002-0).
- Cseh-Szombathy, L. (1968). *A szociológiai felvétel módszerei*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- Csepe, Gy. (1997). *Szociálpszichológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Davisse, A. Louveau, C. (1997). *Sports, école société, la différence des sexes féminin et activités sportives*. L'Harmattan, Paris.
- Deaux, K. Major, B. (1987). Putting gender into context: an interactive model of gender-related behavior. *Psychological Review*, 94, 369-389. <http://dx.doi.org/10.1037/0033-295X.94.3.369>.
- Doros, Gy. (1932). *A sport szociális és kulturális vonatkozásai*. OTT, Budapest.
- Doros, Gy. (1943). *A sport etikája és lélektana*. 2. kiad. Stephaneum Nyomda, Budapest.
- Duncan, M. C. Messner, A. M. (1994). *Gender Stereotyping in Televised Sports: A Follow-up to the 1989 Study*. Amateur Foundation of Los Angeles, Los Angeles.
- Dunning, E. (2002). A sport, mint a férfiaknak fenntartott terület: megjegyzések a férfi identitás társadalmi gyökereiről és változásairól. *Koral*, Budapest. 7-8 Március. 140-154.
- Durkheim, E. (1897). *Az öngyilkosság*. Szociológiai tanulmány. 2003. Osiris Kiadó, Budapest.
- Eagly, A. H. (1995). The science and politics of comparing women and men. *American Psychologist*, 1995:50, 145-158.
- Eccles, J. S., Adler, T. F. Futterman, R. Goff, S. B. Kaczala, C. M. Meece, J. L. (1983). Expectancies, values, and academic behaviors. In Spence, J. T. (Ed), *Achievement and achievement motivation* CA: W. H. Freeman, San Francisco. 75-146.

- Fábián, Gy. Zsidegh, M. (1998). *A testnevelési és sporttudományos kutatások módszertana*. TF, Budapest.
- Fallon, M. A. Jome, L. M. (2007). An exploration on gender-role expectations and conflict among women rugby players. *Physiology of Women Quarterly*, 31, 311-321.
- Ferencziné, H. Gy. (1986). *Élsportolók nemi identitása*. Doktori értekezés TF, Budapest.
- Ferge, Zs. (1985). Biologikum és nemek közötti egyenlőség. In: Koncz Katalin (szerk): *Nők és férfiak, hiedelmek, tévhitek*. Magyar Nők Országos Tanácsa, Kossuth Kiadó, Budapest. 68-92.
- Festinger, L. (1957). *The theory of cognitive dissonance*. Stanford University Press, USA.
- Fielding, N. (1993). Qualitative interviewing. In: Gilbert, N. (Ed): *Researching Social Life*, SAGE Publications, 135-153.
- Fiske, S. T. Cuddy, A. J. C. Glick, P. Xu, J. (2002). A model of (often mixed) stereotype content: competence and warmth respectively follow from perceived status and competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878-902. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.82.6.878>.
- Fontana, A. Frey, J. H. (1998). Interviewing: The art of science. In: Denzin, N. K. Lincoln, Y. S. (Ed). *Collecting and interpreting qualitative materials*, Thousand Oaks, SAGE Publications, California: 47- 78.
- Fontayne, P. Sarrazin, P. Famose, J. P. (2001). Sport practices of French teenagers: a gender differentiation In: *Les pratiques sportives des adolescents: Une différenciation selon le genre*. *Staps*, 22, 55, 23-37. <http://dx.doi.org/10.3917/sta.055.0023>.
- Földesiné, Sz. Gy. (1983). Élsport és társadalmi esélyegyenlőtlenség, *Szociológiai füzetek*, Budapest.
- Földesiné, Sz. Gy. Gál, A. Dóczi, T. (2016). Két tudományág mostohagyereke: A magyar sportszociológia fél évszázados útkeresése. *Szociológiai Szemle*, Budapest. 6, 3, 78-98.
- Földesiné, Sz. Gy. Gál, A. Dóczi, T. (2010). *Sportszociológia*. SE-TSK, Budapest
- Fredricks, J. A. Eccles, J. S. (2005). Family socialization, gender, and sport motivation and involvement. *Journal of Sport Exercise Psychology*, 27, 3-31.
- Freud, S. (1915). *Három értekezés a szexualitás elméletéről*. Digibook kiadó, Budapest.
- Gács, A. (2004). Vita a nemekről. (<http://www.origo.hu/itthon/20040707vita.html> letöltve: 01.09.2014.)
- Gál, A. Gáldi, G. (2015). Szabadidő-eltöltés és társadalmi nem. In Gál, A. Dóczi, T. (szerk): *Gyöngy(i)szemek*, Testnevelési Egyetem, Budapest. 111-130.

- Gáldiné Gál, A. (2007). *Sport és társadalmi nem a 21. század elején a média tükrében*. Phd disszertáció, SE-TSK, Budapest.
- Gáspár, L. (1993). Bevezetés az emberi erőforrások kutatásához. In Gáspár, L. Chrappán, M. (szerk): *Az emberi erőforrások fejlesztése*. Körös Print, Pécs.
- Géczi, G. (2012). A sportágfejlesztés alapjai. In Sterbenz, T. Géczi, G. (szerk.) *Sportmenedzsment*. Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar, Budapest. 191-198.
- Geulen, D. (1989). Sozialislation. Begriffund Problem. In Dieter, L. (szerk) *Pädagogische Grundbegriffe*. Verlag W. Müller, Hamburg.
- Giddens, A. (1997, 2008). *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Gilenstam, K. Karp, S. Henriksson-Larsen, K. (2008). Gender in ice hockey: women in a male territory. *Scandinavian Journal of Medicine and Science in Sports*. John Wiley & Sons A/S., 235-249.
- Gill, D. L. (1994). A feminist perspective on sport psychology practice. *Sport Psychologist*, 8, 411-426.
- Glick, P. (2002). Sacrificial Lambs Dressed in Wolves' Clothing: Envious Prejudice, Ideology, and the Scapegoating of Jews. In: Newman, L. S. Erber, R. (szerk): *Understanding Genocide. The Social Psychology of the Holocaust*. Oxford University Press.
- Glick, P. Lameiras, M. Fiske, S. Eckes, T. T. Masser, B. Volpato, C. (2004). Bad but bold: ambivalent attitudes toward men predict gender inequality in 16 nations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 86, 713-728.
- Gombocz, J. (1998). A sportoló szocializációja és nevelése. *Kalokagathia*, TE, Budapest. 83-93.
- Gratton, C. Jones, I. (2010). *Research Methods for Sports Studies*. Taylor & Francis, Routledge, London.
- Guillet, E. Sarrazin, P. Fontayne, P. (2000). "If it contradicts my gender role, I'll stop!": Introducing survival analysis to study the effects of gender typing on the time of withdrawal from sport practice: a 3-year study. *European Review of Applied Psychology*, 50, 417-421.
- Guillet, E. Sarrazin, P. Fontayne, P. Brustad, R. J. (2006). Understanding female sport attrition in a stereotypical male sport within the framework of Eccles's expectancy-value model. *Psychology of Women Quarterly*, 30, 358-368. <http://dx.doi.org/10.1111/j.1471-6402.2006.00311.x>.
- Guttmann, A. (1991). *Women's Sports: A History*. Columbia University Press, New York.
- H. Sas, J. (1984). *Nőies nők és férfias férfiak. A nőekkel és férfiakkal kapcsolatos társadalmi sztereotípiák élete, eredete és szocializációja*, Akadémiai Kiadó, Budapest.

- Hadas, M. (2003). *A modern férfi születése*. Helikon, Budapest.
- Halbert, C. (1997). Tough Enough and Woman Enough: Stereotypes, Discriminations and Impression Management among Women Professional Boxers. *Journal of Sport and Social Issues*, 21: 7-37.
- Hall, M. A. (1988). "The Discourse on Gender and Sport? From Femininity to Feminism," *Sociology of Sport Journal*, 5, 4, 330-340.
- Hall, M. A. (2002). *The girl and the game: A history of women's sport in Canada*. University of Toronto Press, Toronto.
- Hammerich, K. (1971). Soziologische Analyse zur Leistung im Sport. *Leibeserziehung*, 20. 1-6.
- Hardin, M. Greer, J. D. (2009). The influence of gender-role socialization, media use and sports participation on perceptions of gender-appropriate sports. *Journal of Sport Behavior*, 32, 207-226.
- Harsányi, L. (2001). *Edzéstudomány I-II*. Budapest-Pécs.
- Hasbrook, C. (1993). 'Gendering Practices and First Graders' Bodies: Physicality, Sexuality and Bodily Adornment in a Minority Inner City School. North American Society for the Sociological Study of Sport. Annual Conference. Ottawa, Canada. 11. 6-10.
- Hastie, P. A. Hay, P. (2012). Chapter 7. Qualitative approaches. In Armour, K. Macdonald, D. (szerk), *Research methods in physical education and youth sport*, Routledge, London. 79-94
- Héra, G. Ligeti, Gy. (2005). *Módszertan. Bevezetés a társadalmi jelenségek kutatásába*. Osiris, Budapest.
- Hines, M. (2004). Androgen, estrogen, and gender: contributions of the early hormone environment to gender-related behavior. In Eagly, A. H. Beall, A. E. Sternberg, R. J. (szerk): *The psychology of gender*, Guilford Press, New York. 9-37.
- Hunyady, Gy. Nguyen, L. L. A. (szerk) (2001). *Sztereotípiakutatás. Hagyományok és irányok*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- Istvánfi, Cs. (2000). *Az edzéselmélet helye, szerepe a sporttudományok rendszerében*. Kézirat, Semmelweis Egyetem Testnevelési és Sporttudományi Kar, Budapest.
- Istvánfi, Cs. (2005). Nevelés, testnevelés, sport. *Kalokagathia*, 43, 1-2, 15-26.
- Jackson, S. Scott, S. (2002). Introduction. The gendering of society. In: Jackson, S. Scott, S. (szerk): *Gender. A Sociological Reader*. Routledge, London, New York. 1-26.
- Jost, J. Banai, M. (1994). The role of stereotyping in system justification and the production of false consciousness. *British Journal of Social Psychology*, 33. 1-27.
- Kandal, T. R. (1988). *The women question in classical sociological theory*. Florida International University Press, Miami. 46-77.

Katz, D. Braly, K. (1933). Racial Stereotypes in one hundred college students. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 28. 280-290.

Kelemen, L. (1988). *Pedagógiai pszichológia*. Tankönyvkiadó, Budapest.

Kemberidou, I. Tsopani, D. Dallas, G. Patsantaras, N. (2009). A Question of Identity and Equality in Sports: Men's Participation in Men's Rhythmic Gymnastics. In Arnot, M., Mac an Ghail, M. (szerk) *The Routledge Falmer Reader in Gender and Education*, Routledge. New York. 220-237.

Kimarovsky, M. (1953). *Women in the modern world: their education and their dilemmas*. Houghton Mifflin, Boston.

Knisel, E. Opitz, S. Wossmann, M. Keteihuf, K. (2009). Sport motivation and physical activity of students in three European schools. *International Journal of Physical Education*, 46, 40-53.

Koivula, N. (1995). Rating of gender appropriateness of sports participation: effects of gender-based schematic processing. *Sex Roles*, 33, 543-557. <http://dx.doi.org/10.1007/BF01544679>.

Koivula, N. (1999). Sport participation: differences in motivation and actual participation due to gender typing. *Journal of Sport Behavior*, 22, 360-380.

Koivula, N. (2001). Perceived characteristics of sports categorized as gender-neutral, feminine and masculine. *Journal of Sport Behavior*, 24, 377-393.

Kovács, K. (2011). Küzdelmek a ringben – és azon kívül, *Ifjúsági élethelyzetek füzet*, Debrecen. 223-241.

Kovács, M. (2007). Nemi sztereotípiák, nemi ideológiák és karrier aspirációk. *Educatio* 2007:1. Előítéletek – EPA.. <https://www.epa.oszk.hu/01500/01551/00039/pdf>.

Kvale, S. (2005). *Az interjú. Bevezetés a kvalitatív kutatás interjútechnikáiba*. Jászöveg Kiadó, Budapest.

Lantz, C. D. Schroeder, P. J. (1999). Endorsement of masculine and feminine gender roles: differences between participation in and identification with the athletic role. *Journal of Sport Behavior*, 22, 545-557.

Laakso, L. Telama, R. (1978). "Sport activities of Finnish youth with special reference to young school leavers. In: Yearbook Jyväskylä. *Reports of physical culture and health*, Research Institute of Physical Culture and Health. 24. 27-36.

Lasch, C. (1984). *Az önimádat társadalma*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Lenskyj, H. J. (1998). 'Inside Sport' or 'On the Margins'? Australian Women and the Sport Media. *International Review for the Sociology of Sport*, 33, 1, 19-32.

Lenskyj, J. H. (2012). The Olympic Industry and Women: An Alternative Perspective. *The Palgrave Handbook of Olympic Studies*, 430-442.

- Leyens, J.-P. Yzerbyt, V. Schadron, G. (1994). *Stereotypes and social cognition*. Thousand Oaks, Sage Publications.
- Lévai, K. (2000). *A nő szerint a világ*. Osiris zsebkönyvtár, Budapest.
- Li, W. Harrison, L. Solmon, M. (2004). College students' implicit theories of ability in sports: race and gender differences. *Journal of Sport Behavior*, 27, 291-304.
- Lippmann, W. (1922). *Public Opinion*. Google Books. (letöltve: 2016.03.11).
- Macintosh, D. (1982). Socio-economic, educational and status characteristics of Ontario interschool athletes. *Canadian Journal of Applied Sport Sciences*, 7, 272-283.
- Macrae, C. N. Milne, A. B. Bodenhausen, G. V. (1994). Stereotypes as energy saving devices: a peek inside the cognitive toolbox. *Journal of Personality and Social Psychology*, 66, 37-47. <http://dx.doi.org/10.1037/0022-3514.66.1.37>.
- Major, B. Schmader, T. (2001). Legitimacy and the Construal Social Disadvantages. In Jost, J. T. Major, B. (szerk): *The Psychology of Legitimacy Emerging Perspectives on Ideology, Justice, and Intergroup Relations*. Cambridge University Press.
- Marsh, H. W. Jackson, S. A. (1986). Multidimensional self-concepts, masculinity and femininity as a function of women's involvement in athletics. *Sex Roles*, 15, 391-416.
- Matteo, S. (1988). The effect of gender-schematic processing on decisions about sex inappropriate sport behavior. *Sex Roles*, 18, 41-58. <http://dx.doi.org/10.1007/BF00288016>.
- McCaughey, M. (1997). *Real Knockouts: The Physical Feminism of Women's Self-Defense*. New York University Press, Albany.
- McPherson, B. D., Curtis, J. E. Loy, J. W. (1989). *The social significance of sport: An introduction to the sociology of sport*. Champaign, Human Kinetics Press, Illinois.
- Mennesson, C. (2000). 'Hard' Women and 'Soft' Women: The Social Construction of Identities among Female Boxers. *International Review for the Sociology of Sport*, SAGE Publications. London, UK. 35, 1, 21-33. 275-288
- Messner, M. A. (1996). Studying up on Sex. *Sociology of Sport Journal*, 13, 221-237.
- Messner, M. Sabo, D. (szerk) (1990). *Men, sport, and the gender order*. Champaign, Human Kinetics. Ill.
- Metheny, E. (1965). Symbolic forms of movement: the feminine image in sports. In Metheny, E. (szerk.), *Connotations of movement in sport and dance* Dubuque: Brown. 43-56.
- Mills, C. J. (1983). Sex-typing and self-schemata effects on memory and response latency. *Journal of Personality and Social Psychology*, 45, 163-172. <http://dx.doi.org/10.1037//0022-3514.45.1.163>.
- Mitchell, J. (1975). *Toward an Anthropology of Women*. Monthly Review Press, New York.

- Myrdal, A. Klein, V. (1956). *Women's Two Roles: Home and Work*. Routledge. Kegan Paul, London.
- Nádori, O. (1989). A férfias sportágválasztás motivációi nőknél, Budapest. *Testnevelési Főiskola közleményei*, Budapest. 1.
- Neulinger, Á. (2007). *Társas környezet és sportfogyasztás. A folyamatos megnősidést igénylő tanult fogyasztás*. Doktori értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Gazdálkodástani Doktori Iskola, Budapest.
- Park, R. J. (1987). "Sport, Gender and Society in a Transatlantic Perspective," In Mangan, J. A (szerk), *The Games Ethic and Imperialism*. Viking Press, New York.
- Pettigrew, T. F. (1981). Extending the stereotype concept. In Hamilton, D. L. (szerk): *Cognitive process in stereotyping and intergroup behavior*. Hillsdale, New York. 303-331.
- Pirinen, R. (1997). Catching up with men? Finnish newspaper coverage of women's entry into traditionally male sports. *International Review for the Sociology of Sport*, 32 239-249.
- Postow, B. C. (1980). Women and masculine sports. *Journal of the Philosophy of Sport*, 7, 51-58.
- Ranschburg, J. (1984). *Szeretet, erkölcs, autonómia*. Gondolat, Budapest.
- Réti, A. (1965). *Sportoló hölgyek – női sportolók*. Sport kiadó, Budapest.
- Rétsági, E. (2015). A sport szerepe a szocializációban és a pedagógiában. In Laczkó, T. Rétsági, E. (szerk) *A sport társadalmi aspektusai*. Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar, Pécs. 51-61.
- Riemer, B. A. Visio, M. E. (2003). Gender typing of sports: an investigation of Metheny's classification. *Research Quarterly for Exercise és Sport*, 2003:74, 193-204.
- Rohmer, O. Louvet, E. (2015). Implicit measures of the stereotype content associated with disability. *British Journal of Social Psychology*. <http://dx.doi:10.1111/j.2044-8309.2011.02087>.
- Rosta, A. Ádám, Sz. (2014). *Női élethelyzetek*. L'Harmattan, Budapest.
- Ruble, D. N. Martin, C. L. (1998). Gender development. In N. Eisenberg (szerk). *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development*, New York, Wiley. 3, 933-1016
- Salminen, S. (1994). Sex roles and values of school children using self-esteem as a moderating factor. *Adolescence*, Libra Publishers. 29-116.
- Schaaf, N. (2011). Spornofication. *Play the Game Conference Magazine*.
- Scraton, S. Fasting, K. Pfister, G. Bunuel, A. (1999). It's Still a Man's Game? The Experiences of Top-Level European Women Footballers. *International Review for the Sociology of Sport*, SAGE Publications, London, UK. 1999:34, 99-111.

Snyder, E. E. Spreitzer, E. (1973). Family influence and involvement in sports. Research. *Quarterly*, 44, 249-255.

Somlai, P. (1997). *Szocializáció*. Corvina, Budapest.

Spence, J. T. Helmreich, R. Stapp, J. (1975). Ratings of self and peers on sex role attributes and their relation to self-esteem and conceptions of masculinity and femininity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 32, 29-39. <http://dx.doi.org/10.1037/h0076857>.

Statham, J. (1986). *Daughters and Sons: Experiences of Non-sexist Childraising*. B. Blackwell.

Steele, C. M. (1997). A threat in the air: how stereotypes shape intellectual identity and performance. *American Psychologist*, 5, 2, 613-629. <http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.52.6.613>.

Takács, J. (2006). A szextől a gender felé. In Pethő A. (szerk) *A társadalmi nemek oktatása Magyarországon*. Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Budapest. 109-116.

Tatem, A. J. Guerra, C. A. Atkinson, P. M. Hay, S. I. (2004). Momentous sprint at the 2156 Olympics? Women sprinters are closing the gap on men and may one day overtake them. *Nature*, 431-525.

Theberge, N. (1981). A Critique of Critiques: Radical and Feminist *Writings on Sport. Social Forces*, University of North Carolina Press. 60, 2, Special Issue, 341-353, (<http://www.jstor.org/stable/2578439>, letöltve: 2012. 05. 16.)

Theberge, N. (1987). Sport and Women's Empowerment, *Women's Studies International Forum*, 10, 4.

Varga, Cs. Tibori T. (1997). *A mai világ és a jövő forgatókönyvei*. (Nemzeti stratégia 2020-ig 1.) Kapu Könyv, Budapest.

Vass, M. (1990). A testkultúra értékei, ezek szerepe az emberi erőforrások fejlesztésében és újrateremtésében. In Gáspár, L. Chrappán, M. (szerk) *Az emberi erőforrások fejlesztése*. Körös Print, Pécs.

Watson, G. (1975). Free Agency. *The Journal of Philosophy*, 7, 8, 24. April. 205-220.

Weiss, M. R. Hayashi, C. T. (1995). All in the family: Parent-child influences in competitive youth gymnastics. *Pediatric Exercise Science*, 7, 36-48.

Women's Sports Foundation. Women in the 2000, 2004 and 2008 Olympic and Paralympic Games: An Analysis of Participation and Leadership Opportunities. Women's Sport Foundation, July 2008. <http://www.womenssportsfoundation.org> letöltve: 2009. október 6.

Wood, W. Eagly, A. H. (2012). Biosocial construction of sex differences and similarities in behavior. In Olson, J. M. Zanna, M. P. (szerk): *Advances in experimental social psychology*. Elsevier. London, England. 46, 55-123.

11. A SZERZŐ TÉMÁVAL KAPCSOLATOS PUBLIKÁCIÓINAK JEGYZÉKE

Béki P. Gál A. (2011). Átütő siker (?) a női sportban: Ringbe lépés Londonban. *Magyar Sporttudományi Szemle*, Budapest. 4, 3-6.

Béki, P. (2015). Masculine brave in the feminine winter sports. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce (APSTRACT): An internationally recognized journal of business and commerce*. Debrecen. 9, 1-2. 81-86.

Béki, P. Gál, A. (2013). Rhythmic gymnastics vs. boxing: gender stereotypes from the two poles of female sport. *Physical Culture and Sport Studies and Research*, 58:1 5-16.

Béki, P. Keresztesi, K. (2017). A sportok királynője női szemmel. *Acta Agraria Debrecenensis*. Debrecen. 72, 25-32.

11.1 A szerző nem a témával kapcsolatos publikációinak jegyzéke

Béki, P. Metzger, J. Lasztovicza, D. (2016). Caves, as Touristic Attractions in Hungary: Adventure, Health, Culture, Ecotourism. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce (APSTRACT): An internationally recognised journal of business and commerce*. Debrecen. 10, 4-5, 51-58.

Farago, B. Béki, P. (2015). Development strategy of Roma sports as a tool of sport integration: Rozvojová strategie romských sportů jako nástroj sportovní integrace. *Studia sportiva*, Brno 9, 1, 151-156.

Faragó, B. Béki, P. (2015). Sport as power of integration among minorities. *Applied Studies in Agribusiness and Commerce (APSTRACT): An internationally recognised journal of business and commerce*. Debrecen 9, 1-2, 57-62.

Lasztovicza, D. Béki, P. (2017). A sport és a turizmus kapcsolata, a sportturizmus fogalmi rendszere. *TST, Testnevelés, Sport, Tudomány / Physical Education, Sport, Science* Budapest. 1,1, 39-50.

12. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

**Köszönettel tartozom mindazoknak,
akik disszertációm elkészítésében segítséget nyújtottak:
témavezetőmnek,
családomnak, barátaimnak és kollégáimnak,
illetve azoknak a sportolónőknek és sportszakembereknek,
akik hozzájárultak véleményükkel eredményeimhez.
Nélkülük ez a munka nem jöhetett volna létre.**

MELLÉKLETEK

1. számú melléklet

Kérdőív

Kedves Hallgató!

A női versenysportot vizsgálja a különböző sportágakban az a tudományos kutatás, melynek részeként kérdőíves felmérést végzek a TF-es hallgatók körében. Kérem segítse munkámat a kérdőív kitöltésével!

A válaszadás önkéntes és névtelen. Kérem, lehetőség szerint minden kérdésre válaszoljon!

A kutatás eredményeit tartalmazó összefoglalást egy publikáció, illetve PhD disszertáció keretében a közeljövőben Ön is megtekintheti.

Esetlegesen felmerülő kérdéseivel, véleményével kérem keresse a kutatás vezetőjét:

Béki Piroska egyetemi tanársegéd

SE Testnevelési és Sporttudományi Kar

Sportmenedzsment és Rekreáció Tanszék

E-mail: beki@tf.hu

A kérdőív kitöltésének időpontja:ÉV.....HÓ.....NAP

Az Ön életkora: év

A válaszadó neme (kérem a megfelelő választ húzza alá): nő férfi

Képzés formája (kérem a megfelelő választ húzza alá): MSc BSc

Az Ön sportága, (amit jelenleg űz, vagy amit a leghosszabb ideig űzött). Kérjük csak egyet jelöljön meg!

.....

Állandó lakhelye:

1. Budapest
2. Megyeszékhely
3. Város
4. Kistelepülés (falu, község)

Édesapja legmagasabb iskolai végzettsége:

1. Kevesebb, mint 8 általános
2. 8 általános
3. Szakmunkásképző
4. Gimnáziumi/szakközépiskolai érettségi
5. Főiskola/egyetem

Édesanyja legmagasabb iskolai végzettsége:

1. Kevesebb, mint 8 általános
2. 8 általános
3. Szakmunkásképző
4. Gimnáziumi/szakközépiskolai érettségi
5. Főiskola/egyetem

1. Mennyire ért egyet azzal a kijelentéssel, hogy „napjainkban a női sport a férfiakéval teljes mértékben egyenértékű”? (Kérem, karikázzon be egy számot!)

1. Nagyon nem értek egyet
2. Nem értek egyet
3. Semleges
4. Részben egyetértek
5. Teljesen egyetértek
9. Nem tudom

2. Kérem indokolja bővebben válaszát!

.....
.....
.....
.....
.....

3. Napjainkra a nők már szinte minden sportágban képviseltetik magukat. Ön pozitívnak ítéli meg ezt a tendenciát? (Kérem, karikázzon be egy számot!)

- (1) Igen (2) Nem (9) Nem tudom

4. Kérem, jelölje az 1–től 5-ig tartó skálán, hogy Ön szerint mennyire élvezetes általában véve a következő sportágak férfi változata! (1=egyáltalán nem élvezetes, 5=nagyon élvezetes)

Mennyire élvezetes a férfi...					
LABDARÚGÁS	1	2	3	4	5
KÉZILABDA	1	2	3	4	5
KOSÁRLABDA	1	2	3	4	5
RÖPLABDA	1	2	3	4	5
VÍZILABDA	1	2	3	4	5
JÉGKORONG	1	2	3	4	5

5. Kérem, jelölje az 1–től 5-ig tartó skálán, hogy Ön szerint mennyire élvezetes a következő sportágak női változata! (1=egyáltalán nem élvezetes, 5=nagyon élvezetes)

Mennyire élvezetes a női...					
LABDARÚGÁS	1	2	3	4	5
KÉZILABDA	1	2	3	4	5
KOSÁRLABDA	1	2	3	4	5
RÖPLABDA	1	2	3	4	5
VÍZILABDA	1	2	3	4	5
JÉGKORONG	1	2	3	4	5

6. Miként vélekedik a férfiak részvételéről a nőies sportágakban? (pl. a férfiak megjelenése a ritmikus gimnasztikában). Több választ is megjelölhet!

1. Teljesen természetesnek tartom, hiszen mindenki olyan sportágot választ, amit szeret.
2. Elfogadom, de valójában nem értek vele egyet.
3. Nem tartom elfogadhatónak, mert nőiessé teszi a férfiakat.
4. Nem tartom komoly sportteljesítménynek
5. Viccesnek tartom, amikor egy férfi nőies sportágot üz.
6. Számomra visszataszítóak ezek a férfi sportolók.
9. Nem tudom.

7. Ön szerint vannak-e olyan sportágak, amelyekben nem kellene a nőknek versenyezni? Ha igen, melyek ezek?

.....

.....

.....

.....

8. Kérem jelölje x-szel a táblázatban, hogy mennyire tartja nőiesnek, illetve férfiasnak a felsorolt sportágakat!

	Nagyon nőies	Nőies	Nemileg semleges	Férfias	Nagyon férfias
Asztalitenisz					
Nehézatlétika					
Sprint					
Maratoni futás					
Magasugrás					
Rúdugrás					
Szörf					
Birkózás					

Cselgáncs					
Evezés					
Gyeplabda					
Íjászat					
Kajak					
Kenu					
Kerékpár					
Kézilabda					
Kosárlabda					
Labdarúgás					
Lovassportok					
Sportlövészet					
Múgrás					
Ökölvívás					
Öttusa					
RG					
Röplabda					
Súlyemelés					
Szinkronúszás					
Taekwondo					
Tenisz					
Tollaslabda					
Torna					
Triatlon					
Úszás					
Vitorlázás					
Vívás					
Vízilabda					
Biatlon					
Bob					
Curling					
Gyorskorcsolya					
Jégkorong					
Műkorcsolya					
Sí					
Sífutás					
Szánkó/szkeleton					

Mindezek közül melyiket tartja a legférfiasabbnak?

.....

9. Rangsorolja 1-5-ig külön-külön, hogy a felsorolt küzdősportok közül melyiket milyen mértékben kedveli! /A legkedveltebbet kérem jelölje 1-essel, a legkevésbé kedveltet 5-össel! Egy számot csak egyszer használjon, minden számhoz tartozzon egy sportág/

	Női		Férfi
Judó	Judó
Birkózás	Birkózás
Ökölvívás	Ökölvívás
Taekwondo	Taekwondo
Vívás	Vívás

10. Ön szerint jó lenne, ha a női versenyzők nőiesebben öltözködnének egyes sportágakban, mint jelenleg?

1. Igen, mégpedig a következő sportágakban:

2. Nem
9. Nem tudom

11. A női labdarúgás egyre népszerűbb a világon. Ha három szóval jellemezhetné azokat a nőket, akik ezt a sportágat úzik, mi lenne az?

.....

12. Hazánkban a kézilabda a legeredményesebb női csapatsportág. Ha három szóval jellemezhetné azokat a nőket, akik ezt a sportágat űzik, mi lenne az?

.....

.....

.....

13. Kérem jelölje x-szel, hogy mennyire ért egyet a következő állításokkal:

		<i>Egyáltalán nem értek egyet</i>	<i>Nem értek egyet</i>	<i>Is-is</i>	<i>Egyetérték</i>	<i>Nagyon egyetérték</i>
1	Minden sportág látványosabb, ha férfiak űzik.	1	2	3	4	5
2	A férfias sportágakban a nők teljesítményének sportértéke kisebb, mint az egyéb sportágakban versenyző nőké.	1	2	3	4	5
3	A férfias sportágat űző nők valószínűleg gyermekkorukban is fiús játékokat játszottak.	1	2	3	4	5
4	A férfias sportágat űző nők külső megjelenésüket tekintve férfiasak.	1	2	3	4	5
5	A női labdarúgás a nézők többsége számára élvezhetetlen.	1	2	3	4	5
6	Vicces, amikor két nő bokszol.	1	2	3	4	5
7	A férfias sportágat űző nők személyiségjegyeiket tekintve férfiasak.	1	2	3	4	5
8	Jó lenne, ha a ritmikus gimnasztikát férfiak is űznék.	1	2	3	4	5
9	Jobb lenne, ha a műkorcsolyázást csak nők űznék.	1	2	3	4	5

10	A maratoni futás nem való nőknek.	1	2	3	4	5
11	A kézilabdázás a legagresszívabb női csapatsport.	1	2	3	4	5
12	A küzdősportokban szereplő férfiak a civil életben is agresszívebbek, mint nem sportoló társaik.	1	2	3	4	5
13	A magasugrás az atlétikában az egyik legnőiesebb sportág.	1	2	3	4	5
14	A küzdősportokban szereplő nők a civil életben agresszívebbek, mint az egyéb sportágakat űző társaik.	1	2	3	4	5
15	A sportoló nők között gyakoribb a homoszexualitás, mint a nem-sportolók között.	1	2	3	4	5
16	A nőies sportágakban szereplő férfiak között sok a homoszexuális.	1	2	3	4	5
17	Az ökölvívás a legdurvább sportág.	1	2	3	4	5
18	A súlyemelés mindkét nem számára káros.	1	2	3	4	5
19	A jégkorongban nehéz megkülönböztetni, hogy férfiak, vagy nők játszanak a pályán.	1	2	3	4	5
20	A nők számára nem szabadna engedni a súlyemelést.	1	2	3	4	5
21	A női ökölvívás és birkózás a férfi nézők számára inkább szexuálisan izgató, mintsem komoly sportérték.	1	2	3	4	5
22	A férfias sportágat űző nők között több a homoszexuális, mint az egyéb sportágakat űzők között.	1	2	3	4	5
23	A nőknek az olyan sportágak valók, amelyekben kihangsúlyozhatják nőiességüket.	1	2	3	4	5
24	A ritmikus gimnasztika a legnőiesebb sportág.	1	2	3	4	5
25	Sok férfi a szép testek látványa miatt nézi a női	1	2	3	4	5

	sportot.					
26	A női strandröplabda csak a bikinis lányoknak köszönheti nézettségét, a teljesítmény kevésbé fontos	1	2	3	4	5

14. Kérem említsen meg max. 3 olyan magyar sportolónőt, akinek attraktív megjelenése miatt szívesen nézi annak sportágát!

.....
.....
.....

15. Kérem említsen meg max. 3 olyan magyar férfi sportolót, akinek attraktív megjelenését a sportmédia is kihangsúlyozza!

.....
.....
.....

16. Milyennek ítéli meg külső megjelenésüket tekintve saját sportágában a női versenyzőket?

.....
.....
.....
.....

17. Milyenek ítéli meg külső megjelenésüket tekintve saját sportágában a férfi versenyzőket?

.....
.....
.....
.....

18. Tegyük fel, hogy leánygyermek bejelenti Önnek: ökölvívó szeretne lenni. Hogyan reagálna erre Ön?

1. Támogatná leányát sportágválasztásában.
2. Próbálná leányát lebeszélni az ökölvívásról.
3. Támogatná, hogy a leánya bokszoljon, de bízna benne, hogy a későbbiekben sportágot vált.
4. Megtiltaná leányának, hogy ökölvívó edzésre járjon.
5. Egyéb, éspedig:

.....
.....
.....
.....

9. Nem tudom.

19. Tegyük fel, hogy fiúgyermek bejelenti Önnek: ritmikus gimnasztikát választja sportágának. Hogyan reagálna erre Ön?

1. Támogatná fiátát sportágválasztásában.
2. Próbálná fiát lebeszélni az RG-ről.
3. Támogatná, hogy a fia ezt a sportot űzze, de bízna benne, hogy a későbbiekben sportágot vált.
4. Megtiltaná fiának, hogy RG edzésre járjon.
5. Egyéb, éspedig:

.....
.....
.....
.....

9. Nem tudom.

KÖSZÖNÖM AZ EGYÜTTMŰKÖDÉSÉT!

2. számú melléklet

26 íteemből álló táblázat SPSS statisztikával

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Squared Multiple Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
Minden sportág látványosabb, ha férfiak üzik	73,54	112,656	,374	,236	,770
A férfias sportágakban a nők teljesítményének sportértéke kisebb	72,92	112,630	,342	,185	,772
A férfias sportokat üző nők már gyermekkorukban is fiús játék	72,68	113,157	,383	,212	,770
A férfias sportágakat üzők férfiasak	72,60	112,929	,425	,368	,769
A női labdarúgás élvezhetetlen	72,65	112,976	,329	,209	,773
Vicces, amikor két nő boxol	73,09	109,470	,410	,235	,768
A férfias sportokat üző nők személyisége férfias	72,77	112,268	,464	,383	,767
Jó lenne a ffi Rg	74,20	126,868	-,256	,181	,800
Jobb lenne, a csak nők műkorcsolyáznának	73,08	111,448	,358	,229	,771

A maratoni futás nem való nőknek	74,01	114,342	,336	,203	,773
A kézilabda a legagresszívebb női csapatsport	72,82	115,990	,167	,078	,783
A küzdősportokban sportoló ffiak a civil életben is agresszívebbek	73,59	113,320	,332	,402	,772
A magasugrás az atlétika egyik legnőiesebb sportága	73,06	115,301	,265	,105	,776
A küzdősportokban sportoló nők a civil életben is agresszívebbek	73,43	110,858	,452	,461	,766
A sportoló nők körében gyakoribb a homoszexualitás	73,57	110,940	,436	,393	,767
A nőies sportokat üző férfiak között gyakoribb a homoszexualitás	72,96	111,780	,398	,334	,769

Az ökölvívás a legdurvább sportág	73,12	115,919	,185	,120	,781
A súlyemelés mindkét nem számára káros	72,31	116,267	,206	,193	,779
A jégkorongban nehéz megkülönböztetni, hogy férfiak, v nők játszanak	73,28	119,967	,042	,059	,787
A nők számára nem szabadna engedni a súlyemelést	72,34	111,876	,359	,294	,771
A női box és birkó a férfiak számára inkább szexuálisan vonzó	73,35	114,683	,280	,154	,775
A férfias sportokat űző nők között gyakoribb a homoszexualitás	73,25	110,736	,456	,399	,766
A nőknek olyan sportág kell, ahol kihangsúlyozhatják nőiességüket	72,69	109,376	,481	,327	,764
Az rg a legnőiesebb sportág	72,05	116,897	,174	,138	,781

Sok férfi a szép testek miatt nézi a női sportot	72,26	115,940	,295	,236	,775
A női strandröplabda a bikinis nők miatt népszerű	72,78	113,394	,335	,242	,772